

АНАЛИЗА СТАЊА ПРАВА ДЈЕЦЕ И ЊИХОВОГ СПРОВОЂЕЊА У ОБЛАСТИ ПРЕДШКОЛСКОГ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА

САДРЖАЈ

I Увод	4
II Методологија	4
III Правни оквир	5
3.1. Предшколски одгој и образовање – приступ заснован на људским правима.....	5
3.2. Предшколски одгој и образовање у свјетлу међународних стандарда.....	7
3.2.1. Одговорност за примјену међународних стандарда.....	8
3.2.2. Став УН-овог Комитета о правима дјетета.....	11
3.3. Предшколски одгој и образовање у законодавству у БиХ.....	12
3.3.1. Уставни оквир.....	12
3.3.2. Законодавни оквир.....	13
3.3.2.1. Оквирни закон о предшколском образовању.....	13
3.3.2.2. Законодавство о предшколском образовању и васпитању Брчко Дистрикта.....	21
3.3.2.3. Предшколско васпитање и образовање у Републици Српској.....	24
3.3.2.4. Предшколски одгој и образовање у ФБиХ.....	30
3.3.2.4.1. Предшколски одгој и образовање у Кантону Сарајево.....	30
3.3.2.4.2. Остали кантони.....	34
3.3.3. Заједничко језгро цјеловитих развојних програма за рад у предшколским установама.....	35
3.3.4. Педагошки стандарди за предшколски одгој и образовање и нормативи простора, опреме и дидактичких средстава предшколског одгоја и образовања.....	35
3.3.5. образовање у законодавству о равноправности полова.....	36
3.3.6. Предшколско образовање у другим актима.....	36
3.3.6.1. Споразум о успостављању Савјета за опште образовање у БиХ.....	36
3.3.6.2. Акциони план за дјецу.....	36
3.3.6.3. Стратегија за смањење сиромаштва.....	37
3.3.6.4. Стратешки правци развоја предшколског одгоја и образовања у БиХ.....	37
3.4. Институционални оквир за предшколско образовање.....	38
3.4.1. Агенција за предшколско, основно и средње образовање.....	39
3.4.2. Конференције министара образовања у БиХ.....	40
IV Ситуациона анализа	41
4.1. Предшколске установе у БиХ.....	41
4.1.1. Предшколске установе у Републици Српској.....	42
4.1.1.1. Дјеца са потешкоћама у психофизичком развоју у РС.....	43
4.1.2. Федерација БиХ.....	43
4.1.2.1. Дјеца са потешкоћама у психофизичком развоју у ФБиХ.....	45
4.1.3. Предшколске установе у Брчко Дистрикту.....	46
4.2. Финансирање предшколских установа и цијена услуге.....	47
4.2.1. Република Српска.....	47
4.2.2. Федерација БиХ.....	48
4.3. Програми за одгојно-образовни рад.....	50
4.3.1. Врсте програма.....	51
4.3.1.1. Заједничко језгро цјеловитих развојних програма.....	51
4.3.1.2. Цјеловити развојни програм.....	51
4.3.1.3. Специјализовани програм.....	51
4.3.1.4. Интервентни, компензациони и рехабилитациони програми.....	52
4.3.1.5. Програм јачања родитељских компетенција.....	52
4.3.1.6. Обавезни програм за дјецу пред полазак у школу.....	52
4.3.2. Примјењивани програми одгојно-образовног рада.....	52

4.3.2.1. Примарни програм	52
4.3.2.2. Краћи и специјализовани програми	53
4.3.2.3. Програм продуженог боравка	54
4.3.2.4. Програми за дјецу пред полазак у школу	54
4.4. Предшколски одгој и образовање дјеце са посебним потребама	60
4.5. Структура запосленика у одгојно-образовном раду	61
4.5.1. Запосленици у предшколским установама у Републици Српској	61
4.5.2. Запосленици у предшколским установама у ФБиХ	62
4.5.3. Брчко Дистрикт БиХ	63
4.6. Стручно усавршавање и улога васпитача	63
4.7. Стандарди простора, хигијене и опремљености дидактичким материјалом	65
4.7.1. Физички простор	65
4.7.2. Исхрана	67
V Закључна разматрања Омбудсмена	68
VI Препоруке	71
АНЕКС I – Општа структура дјеце у БиХ	74
АНЕКС II – Структура дјеце у посјећеним установама	75
АНЕКС III – Општа структура запосленика у БиХ	79
АНЕКС IV – Структура запосленика у посјећеним установама	80
АНЕКС V – Финансирање	86
АНЕКС VI – Посјећене установе	94
АНЕКС VII – ПРЕГЛЕД КОРИШЋЕНИХ МЕЂУНАРОДНИХ ДОКУМЕНАТА, ЗАКОНА БиХ И ДРУГИХ ДОКУМЕНАТА	97
АНЕКС VIII – ЛИСТА СКРАЋЕНИЦА	99

I Увод

Предшколски одгој и образовање, као саставни дио одгојно-образовног система, јесте први, посебан и специфичан степен одгојно-образовног система, који обухвата: одгој, образовање, његу, здравствену и социјалну заштиту дјете узроста од шест мјесеци до поласка у школу. Као такав представља темељ цјеложивотног учења, усмјерен према аспектима интелектуалног, емоционалног, физичког развоја и развоја креативности и стваралаштва. Право дјетета на одгој, образовање и исправну бригу за добробит његовог физичког и менталног здравља и безбједности има предност над свим другим правима. Предшколски одгој и образовање је процес од посебног друштвеног значаја, који на специфичан начин доприноси остварењу јединственог циља одгоја и образовања, полазећи од универзалних вриједности демократског друштва, те властитог система предшколског одгоја и образовања, уважавајући притом потребе дјетета, право и његову индивидуалност.

Период раног дјетињства, у прве три године живота, заузима посебно мјесто у развоју и животу сваког појединца. Прве двије године живота дјетета највећим дијелом бивају усмјерене ка стварању дјететове свијести о себи или ка изградњи свог првог идентитета. Ово је круцијални дио изградње дјетета – како најприје виде сами себе, како мисле да би требало да функционишу, шта очекују од других у односу са њима.¹

Институција омбудсмена за људска права БиХ, Одјељење за права дјетета (у даљем тексту: Омбудсмени), уз подршку „Save the Children“ Норвешке, Регионална канцеларија у Сарајеву, у 2011. години провела је истраживање о стању у области предшколског одгоја и образовања у Босни и Херцеговини (у даљем тексту: БиХ), са посебном пажњом на једнак приступ и могућност за предшколско образовање сваког дјетета. Истраживање је засновано на директној, усменој и писменој кореспонденцији са надлежним органима за ову област, невладиним организацијама, те увидом у актуелно стање јавних и приватних установа на нивоу БиХ.

Полазећи од општег опредјељења у БиХ, циљ предшколског одгоја и образовања је да се, у складу са новим научним достигнућима, најмлађој популацији обезбиједи сви услови за оптимални физички, интелектуални, емоционални и социјални развој и успјешно даље образовање. Оквирним законом о предшколском одгоју и образовању у Босни и Херцеговини (у даљем тексту: Оквирни закон), који је Парламентарна скупштина БиХ усвојила у новембру 2007. године, одређена је функција предшколског одгоја и образовања – то је саставни дио одгојно-образовног система у БиХ. Свако дијете има једнако право приступа и једнаке могућности учешћа у одговарајућем одгоју и образовању без дискриминације по било којем основу. Једнак приступ и једнаке могућности подразумијевају обезбјеђење једнаких услова и прилика за све, за почетак и наставак даљег одгоја и образовања.²

II Методологија

Анализа стања у области предшколског одгоја и образовања произашла је из директне комуникације и достављених података од ентитетских и кантоналних министарстава образовања/просвјете, науке, културе и спорта, те Одјељења за образовање Брчко Дистрикта БиХ.

¹ И. Ивић, „Васпитање деце раног узроста“

² Оквирни закон о предшколском одгоју и образовању у БиХ

Анализа правног оквира у којем предшколске установе функционишу, посјета установама и преглед релевантне документације чине окосницу анализе. У сврху добијања таксативних података сачињен је упитник који је достављан релевантним институцијама. Модификовани упитник коришћен је и за потребе структурисаног интервјуа са руководиоцима и запосленицима у посјећеним установама.

Правни оквир обухватио је међународне стандарде, прије свега Конвенцију о правима дјетета, Конвенцију о правима особа са инвалидитетом, препоруке Комитета УН-а упућене БиХ након разматрања извјештаја о примјени Конвенције; Устав БиХ, уставе ентитета и Статут Брчко Дистрикта БиХ, законе из социјалне, здравствене и кривичноправне области на нивоу БиХ, ентитета и Брчко Дистрикта БиХ.

У оквиру посјета предшколским установама разговарано је са управом установе, те извршен обилазак просторија у којима бораве дјеца. Приликом припреме посјета установама од ресорних министарстава тражени су подаци о броју јавних и приватних установа у ентитетима, кантонима те Брчко Дистрикту БиХ. Ресорна министарства и установе обухваћене истраживањем званично су информисани о сврси и циљевима истраживања, те о датумима посјета.

У свим активностима у вези са изработом овог извјештаја истраживачки тим руководио се основним принципима Етичког кодекса истраживања о дјец³, одредбама Закона о омбудсменима за људска права БиХ⁴, те Правилима функционисања омбудсмена за људска права БиХ.⁵

III Правни оквир

У овом дијелу Специјалног извјештаја о праву на предшколски одгој и образовање намјера је да се на ефикасан начин:

- представи предшколски одгој и образовање из угла људских права;
- презентују међународни стандарди људских права, са посебним освртом на међународне стандарде у вези са предшколским одгојем и образовањем;
- подсјети на обавезе државе и других субјеката у погледу поштовања људских права у вези са предшколским одгојем и образовањем;
- презентује уставни и законодавни оквир у БиХ у вези са правом на предшколски одгој и образовање.

3.1. Предшколски одгој и образовање – приступ заснован на људским правима

Неопходно је да се питање остваривања права на **предшколски одгој и образовање посматра у свјетлу људских права** јер људска права припадају сваком појединцу као људском бићу. Стога, теорија да се људска права разликују зависно од културе, државе, религије, неодржива је јер постоји минимум права која превазилазе све културне и географске подјеле. Дакле, **људска права** представљају минимум права о којима је постигнут глобални консензус и постоји сагласност да та права морају поштовати сви и због тога је потребно да се предшколски одгој и образовање размотри првенствено као људско право.

Једно од вјероватно најближих и најбољих одређења појма људских права дао је проф. Луис Хенкин. Он за људска права каже да су скуп минималних морално-политичких захтјева природно-правног карактера, које сваки појединац има или би требало да има у односу на државну власт и

³ „Сл. гласник БиХ“, број 26/06

⁴ Закон о омбудсменима за људска права БиХ, „Сл. гласник БиХ“, бр. 19/02 и 32/06

⁵ Правила за функционисање омбудсмена за људска права БиХ, „Сл. гласник БиХ“, број 45/04

друштво у којем живи. Дакле, људска права не зависе од државе и објективног права који она ствара. Човјек та права стиче рођењем. То значи да је ријеч о вриједностима својственим људском бићу, које одражавају и изражавају његову аутономију и достојанство. Овај став био је основ да се на међународном нивоу успоставе универзални стандарди људских права, чије уживање државе прихватањем тих стандарда морају осигурати и заштитити.⁶ Право на предшколски одгој и образовање обухваћено је правом на образовање и саставни је дио једног система.

Оно што је заједничко за сва људска права јесте принцип који мора да буде задовољен и који представља апсолутно право, а то је **принцип недискриминације**. Дакле, међународним уговорима загарантована права морају да буду обезбијеђена свим особама на територији државе чланице међународног уговора, без дискриминације, по основу расе, боје, пола, језика, политичког или другог мишљења, националног или друштвеног поријекла, имовине, рођења или другог статуса.⁷

Међу људским правима нема хијерархије. Сва људска права су једнако важна. У Универзалној декларацији о људским правима из 1948. године јасно је да су сва људска права: економска, политичка, грађанска, културна и социјална једнако ваљана и важна. Ту чињеницу више пута потврдила је међународна заједница, на примјер, у Декларацији о праву на развој (1986), у Декларацији и програму дјеловања (1993) и другим међународним стандардима људских права, укључујући првенствено конвенције УН-а. Ово се односи и на право на предшколски одгој и образовање, које је гарантовано правом на образовање. Дакле, **право на предшколски одгој и образовање не може се сматрати мање важним правом у односу на друга права** утврђена међународним стандардима.

Друга важна карактеристика људских права је да су она **недјeljива и међусобно зависна**. Тако је потребно да се право на образовање увијек посматра кроз друга права, као што су право на рад, право на развој личности итд, јер је бескорисно да се разговара о праву на рад без одређене минималне реализације права на образовање. Гледано заједно, принцип међузависности и недјeljивости људских права требало би да допринесе њиховој реализацији, док приоритети људских права могу да буду дефинисани само у складу са принципима људских права.

Међународни стандарди људских права чврсто су засновани на универзалности, уз знатну прилагодљивост различитим културним контекстима. Тако се у члану 1. Универзалне декларације о људским правима наводи: „Сви људи су рођени слободни и једнаки у достојанству и правима.” Сама чињеница да су све земље ратификовале бар један од седам основних УН-ових уговора о људским правима, а да је 80% држава ратификовало четири или више УН-ових уговора израз је степена универзалности људских права и њиховог свеопштег признавања.

Признавање људских права повлачи и обавезу њиховог поштовања. Свако кршење и злоупотреба људских права за посљедицу имају:

- угрожавање достојанства оних над којима се права крше;
- угрожавање достојанства кршилаца права;

⁶ У листи заштићених права између осталог су: право на живот, слободу и личну безбједност, слободу удруживања, изражавања, окупљања и покрет, право на остваривање највиших стандарда здравља, слободу од самовољног хапшења или притвора, право на поштено суђење, право на праведне и повољне радне услове, право на примјерену храну, стамбену и социјалну безбједност, право на образовање, право на једнаку заштиту у закону, слободу од произвољног мијешања у приватност, породицу, дом или дописивање, слободу од мучења и окрутног, нељудског или понижавајућег поступања или кажњавања, слободу од ропства, право на држављанство, слободу мисли, савјести и религије, право гласа и учешћа у спровођењу јавних послова, право учешћа у културном животу и др.

⁷ Даље читање:

ОНСНР Споразумна тијела база података, <http://www.ohchr.org/bosanski/hrvatsk/tijel/ugovora/index.htm>, а
чинjenica listova, <http://www.ohchr.org/engleski/o/Publikacije/sheets.htm>

- угрожавање природе друштва и успоравање демократских процеса у том друштву, укључујући и процес успостављања владавине права.

Из наведеног произлази да су људска права заснована на демократији и достојанству. Управо због наведених чињеница важно је да се размотри право на предшколски одгој и образовање у БиХ, а у свјетлу међународних стандарда људских права, имајући у виду да само дјеца којима је обезбијеђено уживање права и достојанство личности могу да граде друштво у будућности.

3.2. Предшколски одгој и образовање у свјетлу међународних стандарда

Међународно право је скуп правила и регулатива које управљају понашањем држава у њиховим међусобним односима. **Људска права** представљају једну додатну димензију међународног права, **постављајући захтјев за регулисањем односа између државе и њених грађана**. Процес прихватања чињенице да је нарушавање људских права предмет међународне регулативе почиње завршетком Другог свјетског рата. Од тог периода и оснивања Уједињених нација (УН), 1945, развио се велики број тијела међународног права која дају законски оквир људским правима. Универзална декларација о људским правима, усвојена 1948. године, људска права дијели на четири категорије: **а) лична** (право на живот, слободу и личну безбједност), **б) политичка** (слобода мисли, савјести, вјероисповијести, удруживања, слободни избори), **ц) економска и социјална** (право на социјалну безбједност, право на рад и слободу избора рада, право на правичне услове рада и једнаку плату за једнак рад) и **д) културна** (право на образовање, учешће у научном и умјетничком раду). Европска конвенција о основним људским правима и слободама из новембра 1950, такође, има значајну улогу у афирмисању и регулисању људских права, нарочито грађанских и политичких права.

Међународни стандарди о људским правима успостављени су на два нивоа: међународном, од институција УН-а, и регионалном (у овом случају Европа), од Савјета Европе. Снага међународних и регионалних закона директно се очитује кроз обавезе утврђене у самим прописима. Тако је УН, осим права садржаних у Универзалној декларацији о људским правима, усвојио два правно обавезујућа документа: Међународни пакт о грађанским и политичким правима и Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима. У ова два пакта дефинисана су права, те успостављени механизми којима се обезбјеђује њихово спровођење. Наравно, осим наведених докумената, УН је усвојио и низ уговора, конвенција, резолуција и декларација којима су нека права конкретније дефинисана, односно проширен обим одређених права и заштита. Треба имати на уму да сви документи УН-а немају правно обавезујућу снагу, те је потребно да се направи разлика између уговора, пактова и конвенција, као правно обавезујућих, и декларација, резолуција, упутстава, правила и принципа, као правно необавезујућих докумената.⁸

Питање остваривања права на предшколски одгој и образовање уређено је низом међународних докумената од којих је, свакако, најзначајнија Конвенција о правима дјетета. Ипак, прије усвајања Конвенције, која припада другој генерацији међународних стандарда, а чији је циљ доношења био обезбјеђивање заштите права одређених група које су у друштву нарочито угрожене, као што су жене, дјеца, особе са инвалидитетом, мањине и сл, усвојен је међународни оквир којим се обезбјеђују минимални стандарди у вези са политичким и грађанским, те

⁸ Конвенција, пакт или уговор односи се на утврђено понашање које се заснива на договору или споразуму који има вриједност уговора и као такав обавезује потписнике (државе уговорнице) на придржавање одредби. Декларација се обично сматра изјавом више држава о неком међународном питању или односу и нема правно обавезујућу снагу.

економским, социјалним и културним правима. У оквиру ових права утврђено је и право на образовање. Еволуција међународног права у овој студији коришћена је као принцип у презентовању међународних стандарда којима се уређују питања права на предшколски одгој и образовање.

Ипак, оно што је важно истаћи када је ријеч о међународним стандардима људских права јесте чињеница да се њихово спровођење одвија много теже и спорије од њиховог дефинисања. То је разлог што се многа људска права и даље доживљавају као далеки и неоствариви сан, а не као саставни дио вриједности једног друштва.

3.2.1. Одговорност за примјену међународних стандарда

У основи постоје три нивоа одговорности за обезбјеђење људских права, који су саставни дио самих права. То су:

- ниво државе,
- ниво међународне заједнице и
- ниво појединца и приватних фактора у друштву.

Према међународним стандардима људских права, **државе су те које имају примарну одговорност за обезбјеђење људских права индивидуа** у оквиру своје јурисдикције, јер су државе⁹ те које потписују међународне споразуме о људским правима. Када је ријеч о одговорности државе, важно је да се нагласи да се та одговорност односи на све државне органе, као и на све агенције које наступају у име државе, на свим нивоима власти. У контексту БиХ, то су државни, ентитетски, кантонални и општински ниво.

Опћенито, **постоје три обавезе у вези са људским правима**: поштовање, заштита и задовољавање (испуњавање).

Поштовање људских права значи не сметати у њиховом уживању. Требало би да се држава суздржи од радњи којима се омета уживање људских права.

Заштита људских права значи предузети кораке како би се обезбиједило да трећа лица не сметају у уживању људских права. Напримјер, требало би да држава заштити приступачност образовању обезбјеђивањем да родитељи не спречавају дјецу да похађају школу или да заштити приступачност здравственој заштити, обезбјеђујући да медицинско особље не ускрати помоћ болеснику.

Испуњавање људских права значи обезбјеђивање корака који ће гарантовати приступ конкретном праву.

⁹ Субјекти или уговорне стране било којег међународног права јесу саме државе, а не владе које су их потписале, јер су владе одговорне да представљају државе само у одређеном периоду. То значи да и у случају да се влада промијени, нова влада је и даље обавезна према међународним законским поступцима. У случају када се систем државе мијења, језгро државе и новонастале државе би имале другачије обавезе. Овај случај може се објаснити на случају БиХ и других држава које су настале распадом бивше СФРЈ. Почетком 1992. године СФРЈ је била чланица различитих међународних уговора о људским правима. Распадом државе, почетком 1992. године, Словенија, Хрватска, Македонија и БиХ, као нове државе, а последице и Црна Гора, биле су обавезне да ратификују уговоре како би биле обавезане њиховим одредбама. Међутим, СФРЈ, као „костур“ држава, остала је обавезана оригиналним потписом ових уговора, а могла је према властитој жељи и да опозове ове уговоре. Босна и Херцеговина, као новонастала држава, приступила је свим међународним документима које је ратификовала бивша СФРЈ, док је одређеном броју међународних докумената приступила кроз процес ратификације, директно. Такав примјер је Европска социјална повеља, која је ратификована у октобру 2008. године.

Стандарди људских права препознају да недостатак средстава може да буде препрека у остваривању људских права. У складу с тим, неке обавезе људских права су прогресивне, а друге непосредне врсте. Тако државе имају обавезу у сегменту економских, социјалних и културних права, а што укључује и право на све облике образовања, **да задовоље минималан есенцијални ниво сваког права**. Овај ниво не може да буде одређен апстрактно, те државе овај свој задатак морају да изврше у складу са принципима заштите људских права.

Међутим, у свакој ситуацији у којој је знатан број људи лишених права на здравље, становање, храну, образовање, држава се обавезује да у задовољавању ових права укључи сва своја расположива средства, а према потреби и ресурсе међународне помоћи, путем захтјева за међународну помоћ коју препознаје већина међународних стандарда људских права.

Веома је важно истаћи да обавезе државе да обезбиједи својим грађанима уживање права нису искључиво засноване на обавезама преузетим из међународних стандарда. Те обавезе произлазе из самог концепта државе као творевине на **коју су грађани пренијели дио своје аутономије у замјену за обезбјеђење различитих функција**. То значи да грађани на основу „друштвеног уговора“ са државом пристају да она управља извјесним аспектима њиховог постојања у замјену за безбједност и благостање који су им потребни у њиховом свакодневном животу. Ако се уђе у суштину значења безбједности и благостања, може се закључити да они укључују људска права. Дакле, држава кроз „друштвени уговор“ са грађанима прихвата обавезу да омогући безбједност и благостање, дакле људска права. Стога, с циљем обезбјеђења људских права, веома је важно да се познаје природа обавеза државе. Обавезе државе у смислу економско-социјалних права, у које спада и образовање, засноване су на сљедећим принципима:

- не смију се дискриминисати појединци унутар различитих група у остваривању права која су у питању;
- неопходно је предузети циљне кораке (укључујући и осмишљавање специфичне стратегије и програма) усмјерене према потпуном остварењу права која су у питању;
- обезбиједити надгледање напретка у остваривању људских права. Ако су права кршена, требало би да механизми за заштиту буду доступни.

Када је ријеч о праву на образовање, са посебним освртом на предшколски одгој и образовање, потребно је поћи од основног принципа заједничког за све УН-ове стандарде људских права, а то је да уживање свих права у једној држави, дакле, укључујући и право на предшколски одгој и образовање, мора да буде **обезбијењено без дискриминације**.¹⁰

Право на образовање утврђено је сљедећим документима УН-а:

1. Универзалном декларацијом,
2. Међународним пактом о грађанским и политичким правима (1966) (ICCPR),
3. Међународним пактом о економским, социјалним и културним правима (1966) (ICESCR),
4. Конвенцијом о правима дјетета (1989) (CRC),
5. Конвенцијом о укидању свих облика дискриминације жена (1979) (CEDAW),
6. Конвенцијом о укидању свих облика расне дискриминације (1966) (CERD),
7. Конвенцијом против мучења и других сурових, нехуманих или понижавајућих третмана или кажњавања.

Осим принципа недискриминације, наведени међународни стандарди садрже конкретне одредбе које се односе на обавезе државе да обезбиједи право на образовање. Тако ICESCR

¹⁰ Члан 2. став 1. ICCPR-а; члан 2, став 2. ICESCR-а; чл. 1. и 2. CEDAW-а; члан 2. CRC-а; чл. 1. и 2. CEDAW-а; члан 2. CERD-а

утврђује обавезу да „државе уговорнице признају право сваке особе на образовање, да образовање треба да буде усмјерено ка пуном процвату људске личности и осјећању њеног достојанства као и јачању поштовања људских права и основних слобода и да образовање мора да омогући свакоме да има корисну улогу у слободном друштву, да унаприједи разумијевање, трпељивост, пријатељство међу свим нацијама и свим расним, етничким или вјерским групама и да помогне развој дјелатности Уједињених нација за очување мира”.¹¹

У CEDAW-у је прописано да ће државе чланице предузети све потребне мјере ради отклањања дискриминације жена, како би им обезбиједиле једнака права као и мушкарцима у смислу образовања, а посебно да би на основу равноправности мушкараца и жена обезбиједиле: (а) једнаке услове у смислу каријере и професионалног усмјеравања, у смислу могућности за учење и стицање диплома у образовним установама свих категорија, и у сеоским и у градским срединама; ова равноправност обезбјеђује се у смислу предшколског, општег, техничког и стручног образовања, као и вишег техничког образовања и свих врста професионалног усмјеравања; (б) доступност једнаких наставних програма, једнаких испита и наставног особља које има квалификације истог нивоа, као и школских просторија и опреме истог квалитета; (ц) отклањање традиционалног схватања о улогама мушкараца и жена на свим нивоима и у свим облицима образовања подстицањем стварања мјешовитих одјељења и других врста образовања који могу да допринесу постизању тог циља, посебно ревизијом уџбеника и школских програма, те прилагођавањем наставних метода; (д) једнаке могућности коришћења стипендија и других врста бесповратне помоћи за студије; (е) једнаке могућности приступа програмима перманентног образовања, укључујући програме за образовање одраслих и функционалне програме за описмењавање, посебно оне чији је циљ да се у што је могуће краћем времену смањи јаз у степену образовања између мушкараца и жена; (ф) смањење стопе случајева да женска омладина напушта школу и организација програма за дјевојке и жене које су прерано напустиле школу.¹²

У CERD-у се утврђује обавеза држава чланица да обезбиједи право на образовање и стручно усавшавање без дискриминације.¹³

CRC је чл. 28. и 29. утврдио право на образовање. Чланом 28. право на образовање дефинисано је на начин да државе чланице Конвенције морају сваком дјетету да обезбиједи право на образовање, те да ће промовисати међународну сарадњу у области образовања, посебно с циљем сузбијања незнања и неписмености широм свијета, те олакшавања приступања научним и техничким сазнањима и савременим методама подучавања.

Систем образовања биће развијан на начин који ће обезбиједити развој личности дјетета, што треба да буде усмјерено ка цјелокупном развоју дјететове личности, надарености, психичких и физичких способности; промоцији поштовања људских права и основних слобода те принципа проглашених у Повељи УН-а; потицању поштовања дјететових родитеља, његовог културног идентитета, језика и вриједности, националних вриједности земље у којој дијете живи и земље из које потиче; те поштовању цивилизација које се од њега разликују; припреми дјетета за одговоран живот у слободној заједници у духу разумијевања, мира, сношљивости, равноправности полова и пријатељства међу свим народима, етничким, националним и вјерским групама, те старосједиоцима и потицању заштите животне средине.¹⁴

¹¹ Члан 13. став 1.

¹² Члан 10. CEDAW-а

¹³ Члан 5. став 1. тачка е подтачка в

¹⁴ Члан 29. Конвенције о правима дјетета

Посебно је значајна одредба Конвенције којом се гарантују права дјете која припадају мањинама на начин да државе у којима постоје етничке, вјерске или језичке мањине, или особе аутохтоног поријекла, дјетету које припада таквој мањини или које је аутохтоно неће бити занијекано право да у заједници са другим члановима своје групе ужива своју културу, исповиједа своју вјеру или употребљава свој језик.¹⁵

Све наведене документе ратификовала је БиХ и они имају уставну снагу јер су саставни дио Устава БиХ.¹⁶ Заговорници права у области образовања могу да се позивају на ове документе с обзиром на чињенице да су документи **правно обавезујући и да траже судску заштиту ових права.**

У случају да се у више међународних докумената дефинишу или штите иста права, појединац има право на заштиту према: (1) свим постојећим (усвојеним) инструментима и (2) одредбама споразума које га штите на најбољи начин, односно према оним које обезбјеђују највећи степен заштите.

У Свјетској декларацији о образовању за све наглашена је неопходност методолошког приступа усмјереног на дијете како би се сваком дјетету у цјелини обезбиједио развој његових потенцијала. Усвајање методолошких приступа који су флексибилни и којима се омогућава да се води рачуна о различитим потребама дјете, допринијеће побољшању квалитета рада и смањењу искључености и у области предшколског одгоја и образовања.

3.2.2. Став УН-овог Комитета о правима дјетета

Комитет о правима дјетета је у својим закључним разматрањима препознао одређене помаке у БиХ у области образовања, а које се, прије свега, односе на усвајање законских и других мјера. Ипак, Комитет је изразио и забринутост због: (а) високог броја дјете која нису уписана у школу или су одустала од школовања; (б) још недовољног броја професионалног наставничког кадра у земљи; (ц) недостатка одговарајућег простора и објеката за рекреативне и културне активности; (д) чињенице да, нарочито у руралним подручјима, дјета немају приступ предшколском образовању.

Надаље, Комитет је забринут због распрострањене дискриминације етничких и/или националних мањина, нарочито Рома, у приступу образовању (само 33% ромске дјете похађа основну школу), као и због отежаног приступа школовању и других маргинализованих група дјете, као што су: избјеглице, повратници и дјета са инвалидитетом.

Због оваквог стања у области образовања Комитет је, између осталог, препоручио држави чланици да:

- ојача напоре у процесу усклађивања закона о образовању и обезбиједи њихово ефикасно и јединствено спровођење у цијелој земљи;
- предузме све неопходне мјере у правцу потпуне примјене чл. 28. и 29. Конвенције, нарочито када је ријеч о дјети која припадају најугроженијим групама, тј. мањинским групама, дјети која живе у сиромаштву, дјети избјеглицама и повратницима, ромској дјети, дјети са инвалидитетом итд;
- побољша ефикасност обазовног система, посебно истичући висок проценат дјете која напуштају школовање;

¹⁵ Идем, члан 30.

¹⁶ Анекс I Устава БиХ – Додатни споразуми о људским правима који ће бити примјењивани у БиХ

- обезбиједи доступност предшколског образовања у цијелој земљи, посебно у руралним подручјима;
- повећа доступност програма стручног образовања за младе, с циљем олакшавања њиховог приступа тржишту рада;
- затражи техничку помоћ од Унеска и Уницефа.

3.3. Предшколски одгој и образовање у законодавству у БиХ

3.3.1. Уставни оквир

У преамбули Устава БиХ наводи се да је његова израда инспирисана Универзалном декларацијом о људским правима, Међународним пактом о грађанским и политичким правима, односно економским, социјалним и културним правима, те Декларацијом о правима лица која припадају националним или етничким, вјерским и језичким мањинама, као и другим инструментима људских права.¹⁷

Устав БиХ обавезује на „највиши ниво међународно признатих људских права и основних слобода“.¹⁸ Устав БиХ налаже да се Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода (ЕЦПР) и њени протоколи у БиХ „морају директно примјењивати“ и „морају имати приоритет над свим осталим законима“¹⁹, а основна људска права наводи у посебном ставу.²⁰ У Анексу I наведени су додатни споразуми о људским правима, који ће бити примјењивани у БиХ, а међу њима су сви документи УН-а.²¹ Осим тога, чланом II 4. Устава БиХ регулисано је да је држава дужна да обезбиједи свим особама уживање права и слобода предвиђених Уставом БиХ или међународним споразумима наведеним у Анексу I уз Устав БиХ, и то без дискриминације по било којем основу.

Уставом Федерације БиХ гарантује се примјена највишег нивоа међународно признатих права и слобода утврђених у Анексу, те се посебно у члану 2. став 1. тачка 1. наводи каталог људских права које уживају све особе на територији Федерације БиХ.²² Сходно Уставу, федерална и кантонална власт надлежне су за гарантовање и остваривање људских права,²³ док у вршењу својих надлежности свака општина предузима све потребне мјере с циљем обезбјеђења заштите права и слобода утврђених у члановима II А. 1-7 Људска права и основне слободе и у инструментима наведеним у Анексу. У остваривању људских права Уставом ФБиХ дат је приоритет међународним инструментима у односу на домаће законодавство, те се у случају „неслагања међународних уговора или споразума са федералним законодавством, треба да примијени уговор или споразум“.²⁴ У Глави III Устава ФБиХ утврђена је подјела надлежности између федералне и кантоналне власти, тако да је „утврђивање образовне политике, укључујући доношење прописа о образовању и обезбјеђење образовања, у надлежности кантона“.²⁵

¹⁷ Институција омбудсмена за људска права БиХ у сарадњи са „Save the Children Norway“, Анализа усклађености законодавства БиХ са Конвенцијом о правима дјетета (2009), стр. 130

¹⁸ Устав БиХ, члан II Људска права и основне слободе (став 1)

¹⁹ Идем, члан II (2).

²⁰ Идем, члан II (3).

²¹ Универзална декларација о људским правима (UDHR); Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације жена (CEDAW), Конвенција о правима дјетета (CRC); Конвенција против тортуре (CAT); Пакт о економским, социјалним и културним правима (ICESCR) и др.

²² Право на образовање наведено је у подтачки м

²³ Члан III 2. а) Устава ФБиХ

²⁴ Устав ФБиХ, Амандман XVIII

²⁵ Члан III 4. б) Устава ФБиХ

Чланом 5. Устава Републике Српске прописано је да се уставно уређење Републике Српске заснива на гарантовању и заштити људских слобода и права у складу са међународним стандардима. Грађани Републике Српске су равноправни у слободама, правима и дужностима, једнаки су пред законом и уживају исту правну заштиту без обзира на расу, пол, језик, националну припадност, вјероисповијест, социјално поријекло, рођење, наобразбу, имовно стање, политичко и друго увјерење, друштвени положај или друго лично својство.²⁶ Према Уставу РС, свако има право на образовање под једнаким условима, а основно образовање је обавезно и бесплатно.²⁷ Права и слободе загарантоване Уставом РС не могу се одузети ни ограничити.²⁸

3.3.2. Законодавни оквир

Као што се може видјети из анализе уставног оквира БиХ, **питање образовања је првенствено у надлежности ентитета, односно у Федерацији БиХ је у надлежности кантона.** Управо овако разрађен образовни систем, а ако се узме у обзир и специфичан статус Брчко Дистрикта БиХ, захтијева висок степен координације на нивоу државе, посебно имајући у виду обезбјеђење извршења обавеза утврђених међународним стандардима, а које су власти БиХ преузеле ратификовањем конвенција. С циљем обезбјеђења потребне координације, Законом о министарствима и другим органима управе БиХ утврђено је да је Министарство цивилних послова БиХ, између осталог, надлежно „за обављање послова и извршавање задатака који су у надлежности БиХ и који се односе на утврђивање основних принципа координисања активности, усклађивање планова ентитетских органа власти и дефинисање стратегије на међународном плану у областима: здравства и социјалне заштите; пензије; науке и образовања; рада и запошљавања; културе и спорта; геодетских, геолошких и метеоролошких послова”.²⁹

3.3.2.1. Оквирни закон о предшколском образовању

Оквирним законом³⁰ **утврђени су принципи, циљеви, стандарди и нормативи** за припрему заједничких наставних језгри програма за обављање функције предшколског одгоја и образовања, као и управљање, руковођење, стручни стандарди, врсте евиденција, финансирање, надзор и друга питања у вези са организацијом и оснивањем предшколских установа. Важно је истаћи да се **принципи, циљеви и стандарди утврђени Оквирним законом не могу смањивати.**³¹

Функција предшколског одгоја и образовања као саставног дијела одгојно-образовног система у БиХ има одређене специфичности садржане у чињеници да је ријеч о **првом степену одгојно-образовног система који се бави одгојем дјете предшколске доби** и да треба да буде схваћен у једном ширем контексту који укључује: одгој, образовање, његу и заштиту.³²

Надаље, Оквирним законом утврђено је да су органи власти надлежни за организовање образовног система у Брчко Дистрикту БиХ, Републици Српској, кантонима у Федерацији БиХ (у даљем тексту: **надлежне образовне власти**), те у складу са Уставом БиХ и уставима ентитета и кантона, обавезни да примјењују и поштују принципе и норме утврђене Оквирним законом, те да обезбиједје одгој и образовање под једнаким условима за сву дјецу.

²⁶ Члан III 10. Устава РС (људска права и слободе)

²⁷ Члан 38. Устава РС

²⁸ Идем, члан 48. став 1.

²⁹ Члан 15. став 2. Закона о министарствима и другим органима управе БиХ

³⁰ Парламентарна скупштина БиХ усвојила је овај закон у октобру 2007. године

³¹ Члан 1. Оквирног закона

³² Идем, члан 2.

Кантонална вијећа у Федерацији БиХ, Народна скупштина у Републици Српској и Скупштина Брчко Дистрикта БиХ су, према одредбама Оквирног закона, **били обавезни да у потпуности ускладе своје законе о предшколском образовању са Оквирним законом**. Рок за усклађивање законских прописа на нижим нивоима власти био је шест мјесеци након ступања на снагу Оквирног закона, дакле, мај 2008. године.

а) Принципи и циљеви предшколског образовања

Предшколски одгој и образовање у БиХ треба да су организовани на начин да у потпуности обезбиједи примјену принципа утврђених у Оквирном закону који су подијељени у двије групе: (а) **основни принципи и циљеви** и (б) **принципи и циљеви који обезбјеђују основна права дјецe**.

У основне принципе и циљеве спадају:

- развојни принципи,
- уважавање степена развоја дјетета,
- забрану дискриминације.

Развојни принципи су група принципа која укључује: а) хуманистичко-развојни принцип, б) принцип професионалне аутономности и стручне одговорности и ц) принцип демократичности. Како су предшколски одгој и образовање засновани на хуманистичком приступу одгоја и образовања, савременим научним достигнућима и теоријама о дјететовом развоју и правима дјетета то обавезно треба да се обезбиједи **уважавање степена развоја дјетета**, специфичности развојних могућности и појединачне потребе дјетета.³³ Оквирним законом утврђује се и **принцип недискриминације**, према којем свако дијете има једнако право приступа и једнаке могућности учешћа у одговарајућем одгоју и образовању без дискриминације по било којем основу. Једнак приступ и једнаке могућности подразумевају обезбјеђење једнаких услова и прилика за све, за почетак и наставак даљег одгоја и образовања.³⁴

Осим основних принципа и циљева, Оквирним законом утврђују се и принципи и циљеви који обезбјеђују основна права дјецe, која укључују: обезбјеђење најбољег интереса дјетета, обезбјеђење властитих вриједности, обезбјеђење оптималног развоја дјетета, право на језик и поштовање вјерских слобода, **интеграциони програми за дјецу са посебним потребама и право родитеља и дјецe на избор установе и одлучивање**.

Принцип обезбјеђења најбољег интереса дјетета заснован је како би право дјетета на одгој и образовање и исправну бригу било успостављено за добробит његовог физичког и менталног здравља и безбједности, те има предност над свим другим правима, а у случају сукоба права, предност се даје оном праву, тумачењу или дјеловању које ће највише да користи интересу дјетета.³⁵

Према одредбама Оквирног закона, предшколско образовање треба да буде организовано уз уважавање општих циљева одгоја и образовања, који произлазе из општеприхваћених, универзалних вриједности демократског друштва, уз уважавање властитих вриједносних система заснованих на специфичностима националне, историјске, културне и вјерске традиције народа и националних мањина који живе у БиХ. На овај начин **обезбјеђује се примјена принципа властитих вриједности**.

Предшколски одгој и образовање треба да буде организовано на начин да обезбиједи оптималне и једнаке услове како би се свако дијете, од рођења до поласка у школу, развијало и остваривало своје пуне потенцијале и компетенције кроз различите видове квалитетног и

³³ Идем, члан 5.

³⁴ Идем, члан 6.

³⁵ Идем, члан 7.

професионално аутономног институционалног и ванинституционалног предшколског одгоја и образовања.³⁶

Уважавајући различитости у БиХ, посебно имајући у виду потребу обезбјеђења поштовања језика и културе свих конститутивних народа и националних мањина које живе у БиХ, Оквирним законом је као један од принципа дефинисано и **право на језик** које треба да буде укључено у предшколско образовање, а у складу са Уставом БиХ, Европском конвенцијом о заштити људских права и основних слобода, Оквирном конвенцијом за заштиту националних мањина и Конвенцијом о правима дјетета. Осим права на језик, с циљем обезбјеђења уважавања различитости у БиХ, Оквирним законом дефинисана је и обавеза **поштовања вјерских слобода** на начин да су предшколске установе дужне да развијају, унапређују и поштују националне и вјерске слободе, обичаје, толеранцију и културу дијалога.³⁷

Оквирним законом гарантују се и **интеграциони програми за дјецу са посебним потребама** на начин да се дјеца са посебним потребама укључују у предшколске установе према програмима који су прилагођени њиховим индивидуалним потребама. Ово значи да ће се за свако дијете израдити индивидуални програм прилагођен његовим могућностима и способностима, а припремају се и спроводе и програми за интеграцију.³⁸

Како су родитељи законски старатељи дјете, Оквирним законом утврђено је да родитељи имају право избора јавне или приватне предшколске установе у којој ће се одгајати и образовати његово дијете. Родитељима треба да буде обезбијеђено и право, али и обавеза да посредством својих представника у предшколским установама и тијелима, као и асоцијација, а у интересу своје дјете, на свим нивоима учествују у одлучивању о питањима значајним за рад предшколске установе и функционисање предшколског одгоја и образовања.

б) Функција предшколског образовања

Функција предшколског образовања је вишеструка и усмјерена је ка задовољавању потреба дјете, њихових родитеља и друштва у цјелини. Оквирним законом је као функција предшколског образовања дефинисано сљедеће:

- обезбјеђење услова за оптималан развој сваког дјетета;
- помоћ родитељима у бризи за његу, заштиту, развој, одгој и опште благостање дјетета;
- допуњавање породичног одгоја;
- улагање друштва у благостање и напредак.

Реализација функције предшколског образовања одвија се према утврђеним **стандардима и нормативима**, што обавезује јавне и приватне предшколске установе да обављају дјелатност одгоја и образовања у складу са плановима и програмима чије **заједничке основе прописују надлежне образовне власти**, а у складу са педагошким стандардима и нормативима за опрему, дидактичка, здравствено-хигијенска, естетска и друга средства (у даљем тексту: стандарди и нормативи).

Оквирним законом утврђено је да **је у години пред полазак у основну школу предшколски одгој и образовање обавезно за сву дјецу предшколског узраста**, док услове и начине финансирања, програме и вријеме трајања предшколског одгоја и образовања регулишу одговарајућим законом надлежне образовне власти.³⁹ Пријем дјете у предшколску установу, према

³⁶ Идем, члан 9.

³⁷ Идем, члан 11.

³⁸ Идем, члан 12.

³⁹ Идем, члан 16.

одредбама Оквирног закона, треба да се обавља током цијеле године, а јавне и приватне предшколске установе треба да обезбиједи једнаке могућности за пријем све дјеце.

с) Предшколске установе

Предшколски одгој и образовање реализују се у **јавним и приватним предшколским установама**. Надлежне образовне власти оснивају јавне предшколске установе, у складу са принципима, стандардима и нормативима утврђеним Оквирним законом и осталим условима и критеријумима утврђеним прописима у области одгоја и образовања, док приватну предшколску установу могу основати домаћа и страна физичка и правна лица, у складу са принципима утврђеним Оквирним законом и осталим условима и критеријумима утврђеним прописима у области одгоја и образовања.⁴⁰

Са становишта организационих форми, предшколски одгој и образовање остварују се у оквиру **јаслица**, за дјецу од шест мјесеци до навршене треће године живота, и у **вртићу**, од навршене треће године живота до поласка у основну школу. У случајевима када се за дјецу предшколског узраста са посебним потребама не може да организује одгојно-образовни рад у предшколској установи, тај рад може дјелимично или у потпуности да се обавља у посебним предшколским одгојно-образовним установама.

д) Заједничко језгро програма

Према одредбама Оквирног закона, у свим јавним и приватним предшколским установама у БиХ треба да се **успостави и примјењује заједничко језгро цјеловитих развојних програма за рад у предшколским установама**. Заједничко језгро програма и планови треба да:

- гарантују и обезбиједи квалитетан одгој и образовање за сву дјецу и достигну задовољавајуће стандарде знања, вјештина и способности;
- обезбиједи досљедност квалитета стандарда одгоја и образовања у свим предшколским установама у БиХ;
- обезбиједи примјену програма који одговарају развојним потребама дјеце предшколског узраста;
- обезбиједи да се кроз одгојно-образовни процес развија позитиван однос и осјећај припадности држави БиХ;
- обезбиједи задовољавајућу усклађеност програма, као и њихову прилагодљивост у складу са специфичним потребама предшколске установе и локалне заједнице;
- обезбиједи слободу кретања и једнак приступ предшколском одгоју и образовању.

С циљем обезбјеђења успостављања заједничког језгра програма, Оквирним законом прописана је обавеза **успостављања привременог тијела** чије чланове именују министри образовања Републике Српске, кантона у Федерацији БиХ и Брчко Дистрикта БиХ, а једног члана именује министар цивилних послова БиХ. На предлог привременог тијела, споразум о заједничким језгрима програма усвајају и потписују министар образовања Републике Српске, министри образовања свих кантона из Федерације БиХ, те представник Брчко Дистрикта БиХ.

У предшколским установама у БиХ, према одредбама Оквирног закона, реализују се програми одгојно-образовног рада намијењени дјецу од рођења до поласка у школу, као и програми намијењени другим корисницима који су заинтересовани за развој, одгој, образовање и општу добробит дјеце. **Програмима одгојно-образовног рада са дјецом утврђују се циљеви и задаци, садржај и врста, те профили и школска спрема запослених који реализују сваки од ових програма**, а на основу претходно прибављене сагласности надлежних образовних власти. Предшколске установе треба да користе сљедеће програме:

⁴⁰ Идем, члан 18.

- cjelovite razvojne programe,
- специјализоване razvojne programe,
- интервентне, компензационе и рехабилитационе програме,
- програме јачања родитељских компетенција,
- програме за дјецу пред полазак у школу, ако нису обухваћена неким обликом предшколског одгоја и образовања,
- програме за дјецу држављана БиХ у иностранству.

е) Стандарди и нормативи

Оквирним законом утврђује се да се предшколски одгој и образовање у јавним и приватним предшколским установама треба да реализује на основу **педагошких стандарда и норматива**, а које **утврђују и усвајају надлежне образовне власти**. Стандардима и нормативима у предшколском одгоју и образовању обезбјеђује се досљедна и ефикасна примјена заједничких језгри програма у свим предшколским установама у БиХ. За спровођење стандарда и норматива, те заједничких језгри у области предшколског образовања надлежна је Агенција за предшколско, основно и средње образовање.

Важно је истаћи да у оквиру заједничких језгри и програма јавне и приватне предшколске установе имају слободу израде и реализације одређених садржаја по свом избору, у складу са одредбама овог закона.

ф) Извјештавање и надзор

Предшколске установе обавезне су да доносе годишње програме рада које, на предлог стручног савјета, усваја управни одбор предшколске установе и до краја септембра текуће године доставља надлежним образовним властима и оснивачу. Извјештаји о раду за протеклу радну годину разматрају се и усвајају по истом поступку као и програми рада и најкасније до краја септембра текуће године просљеђују надлежним институцијама на разматрање и усвајање.

Надлежне образовне власти обавезне су да обезбиједне контролне механизме стручног надзора педагошког праћења и унапређивања рада у јавним и приватним предшколским установама како би се обезбиједило да све предшколске установе раде у складу са стандардима и нормативима.

г) Профили за обављање функције васпитача

Оквирним законом дефинисан је **профил стручњака** који могу да раде у предшколском одгоју и образовању тако што је утврђено да **ће то питање бити уређено заједничким језгрима програма** за предшколски одгој и образовање, док се степен стручне спреме и остали услови за обављање васпитачке функције ближе дефинишу стандардима и нормативима предшколског одгоја и образовања. Ипак, Оквирним законом прописано је да програме предшколског одгоја и образовања у јавном и приватном сектору реализују **васпитачи** и специјализовани стручњаци различитих профила: **педагози, специјализовани педагози, логопеди, психолози, љекари, социјални радници са високом стручном спремом**, док његу и бригу о заштити и унапређењу здравља дјете у доби од шест мјесеци до поласка у школу реализују **медицински радници** са завршеним факултетом, високом или средњом медицинском школом. Оквирним законом предвиђено је и да у реализацији програма одгојно-образовног рада могу да учествују и особе са високом, вишом и средњом стручном спремом одгојно-образовног и медицинског смјера у својству асистента и волонтера. Васпитачи, стручни сарадници и сарадници који први пут заснивају радни однос у предшколској установи обавезни су да након једне године, а прије истека друге године непосредног одгојно-образовног рада, положи стручни испит.

h) Стручни органи у предшколским установама

Оквирним законом утврђује се да су стручни органи који обављају стручну функцију у предшколским установама: стручни савјет и стручни активи. **Стручни савјет** је стручни орган предшколске установе који чине сви стручни запослени у предшколској установи. Надлежности стручног савјета су да прати и анализира организацију и реализацију програма одгојно-образовног рада, утврђује програм стручног усавршавања васпитача и прати његову реализацију, разматра и утврђује предлог годишњег програма рада, формира, прати и анализира рад стручних тијела, те разматра и даје примједбе на њихове извјештаје о раду, кандидује представника управног одбора и предлаже и прати реализацију сарадње са родитељима и локалном заједницом. Стручним савјетом руководи директор предшколске установе.

Стручни активи формирају се од стручних радника по узрасним групама у којима се реализује одгојно-образовни процес. Стручни актив брине о усклађивању рада истих узрасних група, предузима мјере за успјешну реализацију програма у свом активу и прати цјелокупан развој и активност дјече, те предлаже мјере за њихову успјешност. Стручним активом руководи предсједник актива којег бирају чланови актива.

і) Управљање и руковођење предшколским установама

Питања оснивања, организовања, надлежности тијела, процедуре за управљање предшколским одгојно-образовним системом као дијелом надлежног образовног система у БиХ уређују се законима у области предшколског одгоја и образовања и другим прописима и актима које доносе надлежне образовне власти и предшколске установе.⁴¹ Овим актима уређују се надлежности и одговорности за управљање, посебно у смислу финансирања предшколских установа, односа ових институција и оснивача, као и њиховог односа према друштвеној заједници.

Орган управљања у јавној предшколској установи је управни одбор. Чланови управног одбора бирају се на основу јавног конкурса по **принципу паритетне заступљености оснивача, савјета родитеља и стручног особља предшколске установе** у складу са процедуром која се утврђује прописима и актима које доносе надлежне образовне власти и предшколске установе. Конкурс расписује и спроводи комисија у којој су по један представник оснивача, савјета родитеља и предшколске установе, коју именује оснивач, док чланове комисије предлажу органи субјеката који чине комисију. С циљем обезбјеђења принципа једнаке заступљености и недискриминације, Оквирни закон садржи заштитну одредбу којом се прописује **да састав управног одбора предшколске установе мора да одражава националну структуру дјече и родитеља, особља и оснивача**, онако како она у датом тренутку изгледа, у принципу, према попису становништва у БиХ из 1991. године. Надлежности управног одбора су: утврђивање и спровођење политике предшколске установе, генерално управљање предшколском установом и ефикасно коришћење кадровских потенцијала и материјалних ресурса.

Директор предшколске установе одговоран је за руковођење предшколском установом и за реализацију њених програмских активности, а именује га управни одбор по поступку који се одређује законима или прописима Републике Српске, кантона у Федерацији БиХ и Брчко Дистрикта БиХ те општим актима предшколске установе, док директора приватне предшколске установе именује оснивач.⁴² Оквирним законом прописано је да **директор предшколске установе мора да има високу стручну спрему из области предшколског одгоја, педагогије, специјалне педагогије или психологије**. Законом је предвиђен и изузетак да за директора предшколске установе може да буде именован истакнути, у пракси доказани наставник предшколског одгоја и образовања.

⁴¹ Члан 35. Оквирног закона

⁴² Идем, члан 37.

Савјет родитеља је тијело које могу да успоставе родитељи, а предшколска установа има обавезу да им у томе помогне. Чланове овог савјета бирају родитељи, док се начин и процедура оснивања и рада савјета родитеља утврђују општим актом предшколске установе. Надлежности савјета родитеља су да: (а) промовише интересе предшколске установе у локалној заједници; (б) презентује ставове родитеља управном одбору предшколске установе; (ц) подстиче ангажман родитеља у раду предшколске установе; (д) информише управни одбор о својим ставовима, када оцијени да је то потребно или на захтјев управног одбора, о сваком питању које се односи на рад предшколске установе и (е) кандидује представника родитеља у управни одбор.⁴³

ј) Евиденције и документација

Предшколска установа је, сходно одредбама Оквирног закона, обавезна да води сву потребну педагошку документацију и евиденцију утврђену Оквирним законом, али и осталим законским и подзаконским актима. Обавезна евиденција је евиденција о: (а) дјечи укљученој у предшколску установу; (б) праћењу и напредовању дјецe; (ц) прикупљању средстава од родитеља, оснивача и донатора; (д) дјечи са посебним потребама и (е) дјечи смјештеној у друге породице.

к) Финансирање

Оквирним законом прописано је да **оснивач предшколске установе обезбјеђује средства потребна за оснивање, рад и спровођење програма** предшколског одгоја и образовања у складу са педагошким стандардима и нормативима за предшколски одгој и образовање. Тако оснивач треба да обезбиједи средства за: (1) плате запосленика (брuto), топли оброк, регрес; (2) материјалне трошкове; (3) набавку основне опреме и учила; (4) потрошни материјал за одгојно-образовни рад; (5) амортизацију и текуће инвестиционо одржавање објеката и (6) дио радно-игровног материјала (играчке и други основни дидактички материјал).

Осим основних средстава које је оснивач дужан да обезбиједи, Оквирним законом прописано је да **програме предшколског одгоја и образовања могу финансијски да подржавају родитељи дјецe предшколске доби**, зависно од социјалног статуса и путем донација, док средства за реализацију краћих и специјализованих програма рада и трошкове исхране дјецe обезбјеђују корисници услуга.

Надлежне образовне власти, у складу са одредбама Оквирног закона, дужне су да обезбиједи: (а) средства за набавку дијела дидактичког материјала; (б) професионално усавршавање кадрова у одгоју и образовању; (ц) развој предшколских програма рада; (д) евалуацију предшколских програма рада; (е) дио средстава за реализацију специјализованих програма рада; (ф) издавачку дјелатност установе; (г) утврђују услове и доносе рјешење о почетку рада предшколске установе.⁴⁴

Надлежно тијело за социјалну заштиту, у складу са одговарајућим законима Републике Српске, кантона у Федерацији БиХ и Брчко Дистрикта БиХ, суфинансира дио трошкова за: (а) дјецу без родитељског старања; (б) дјецу са посебним потребама; (ц) дјецу инвалида; (д) дјецу цивилних жртава рата; (е) дјецу незапослених родитеља; (ф) дјецу самохраних родитеља; (г) дјецу корисника социјалних примања и (х) дјецу редовних студената.

У вези са питањем покривања **трошкова здравствене заштите**, Оквирним законом утврђено је да надлежно министарство за здравље и/или институције, у складу са одговарајућим

⁴³ Идем, члан 38.

⁴⁴ Идем, члан 43.

законима ентитета, кантона и Брчко Дистрикта БиХ, обезбјеђују финансирање превентивних програма и програма заштите и унапређивања здравља дјете.⁴⁵

Из буџета оснивача обезбјеђују се средства за развој дјелатности предшколског одгоја и образовања, финансирање одјелења предшколских установа у болницама, одјелења за дјецу са посебним потребама при одговарајућим заводима, за дјецу националних мањина, посебно дјецу Рома, као и субвенције за цијене гријања, комуналија, воде, електричне енергије, ПТТ услуга и РТВ таксе, које се сврставају у категорију домаћинстава.

l) Праћење и надзор

Надзор над примјеном Оквирног закона врши Министарство цивилних послова БиХ, док су надлежне образовне власти одговорне за спровођење и примјену Оквирног закона, примјену стандарда и норматива као и програма рада. Законитост и услове рада у предшколској установи контролишу органи надлежних инспекцијских служби за област образовања.

m) Заштита права утврђених Оквирним законом

У случају кршења принципа дефинисаних Оквирним законом пријава може да се поднесе надлежној образовној институцији или инспекцији надлежној за област образовања, која ће рјешењем да утврди оправданост таквог кршења и наложити његово отклањање. У случају када рјешење не буде донесено у року од 30 дана од дана подношења пријаве или ако странка не буде задовољна рјешењем, она може да поднесе жалбу надлежном министарству, које је обавезно да ријешити жалбу у року од 30 дана. Незадовољна странка може да покрене поступак пред надлежним судом.⁴⁶

Против особа које се понашају супротно одредбама Оквирног закона дисциплински поступак може да покрене предшколска установа, надлежна инспекција за образовање или надлежно министарство за образовање. У случају сумње да је извршено кривично дјело, предшколска установа, надлежна инспекција или надлежно министарство образовања обавијестиће одговарајући орган кривичног гоњења.

n) Обезбјеђење примјене Оквирног закона

У члану 51. Оквирног закона прописано је да ће Република Српска, кантони у Федерацији БиХ и Брчко Дистрикт БиХ донијети своје законе и ускладити их са Оквирним законом у року од шест мјесеци од дана ступања на снагу Оквирног закона. Истовремено је прописано да ће надлежне образовне власти у року од 60 дана од дана ступања на снагу овог закона донијети: (а) стандарде и нормативе за област предшколског одгоја и образовања; (б) критеријуме о финансирању предшколских установа; (ц) пропис о поступку утврђивања услова, садржају и начину вођења Регистра; (д) пропис о начину вођења педагошке и остале евиденције и документације; (е) пропис о оцјењивању и стручном усавршавању медицинског особља, васпитача и осталих стручних кадрова који раде у одгојно-образовном процесу и (ф) пропис о стручном надзору.⁴⁷

o) Прелазни период за успостављање стручних стандарда

Оквирним законом утврђен је и прелазни период за успостављање стручних стандарда, а који се односе на особље које ради у предшколским установама. Тако је утврђено да ступањем на

⁴⁵ Ово укључује финансирање плата лекара, специјалних педагога, стоматолога, медицинских сестара; дио потрошног материјала за јаслице; професионално усавршавање здравствених радника и специјалних педагога; санитарне прегледе свих запослених и прегледе дјете пред упис у предшколску установу.

⁴⁶ Члан 49. Оквирног закона

⁴⁷ Идем, члан 52.

снагу Оквирног закона васпитачи који раде са дјецом у одгојно-образовном процесу морају да имају високу стручну спрему у области предшколског одгоја, док је за васпитаче који имају више од 20 година стажа са вишом и средњом школском спремом прописано да могу да остану у одгојно-образовном процесу до одласка у пензију. Прелазни период за запослене са неодговарајућом стручном спремом регулише се законом који утврде надлежне образовне власти.

3.3.2.2. Законодавство о предшколском образовању и васпитању Брчко Дистрикта

Скупштина Брчко Дистрикта БиХ је, поступајући у складу са одредбама Оквирног закона, усвојила Закон о предшколском одгоју и образовању у Брчко Дистрикту БиХ (у даљем тексту: Закон БДБиХ)⁴⁸, којим је утврдила циљеве и задатке предшколског одгоја и образовања, организацију рада, финансирање, управљање и спровођење надзора у предшколским установама Брчко Дистрикта БиХ. Иако нису појединачно спецификовани принципи предшколског одгоја и образовања кроз општу одредницу да предшколски одгој и образовање треба да се заснива на општеприхваћеним вриједностима демократског друштва и специфичностима националне, историјске, културне и вјерске традиције народа и националних мањина који живе у Дистрикту, Законом БДБиХ у цијелости су прихваћени циљеви и принципи утврђени Оквирним законом.⁴⁹

Према Закону БДБиХ, задатак предшколског одгоја и образовања је да подстиче психофизички развој дјетета и утиче на формирање личности; развија психосоцијалне, когнитивне и друге способности дјетета; омогућава стицање елементарних знања о природи и друштву; његује и обогаћује дјечије стваралаштво и способности изражавања, говором, покретом, ликовним и музичким изразом у игри и другим активностима; задовољава потребе дјече за игром и заједничким животом, што утиче на позитиван емоционални и социјални развој дјетета, формирање моралних особина, радних и културних навика; те припрема дјецу за даљи одгој и образовање.

а) Предшколске установе

Законом БДБиХ утврђује се да предшколску установу у Брчко Дистрикту БиХ могу основати домаћа и страна физичка и правна лица. Предшколска установа, коју оснива Дистрикт, има статус јавне установе и финансира се из буџета Дистрикта. Законом је утврђена заштитна одредба у смислу одрживости предшколске установе на начин да се прописује обавеза да је Одјелење за образовање дужно да изради елаборат о друштвено-економској оправданости оснивања предшколске установе, на који сагласност даје Влада Брчко Дистрикта БиХ.⁵⁰

Услови за оснивање предшколске установе у Брчко Дистрикту БиХ су: да постоји најмање пет одгојних група у складу са педагошким стандардима и нормативима, да је обезбијеђен довољан број радника одговарајуће стручне спреме прописане педагошким стандардима и програмима предшколског одгоја и образовања и да су обезбијеђени простор, опрема и дидактичка средства у складу са педагошким стандардима и нормативима.

Истовремено, Законом БДБиХ утврђује се да приватна предшколска установа може да буде основана без обзира на број дјече и број одгојних група ако је оснивач обезбиједио потребна средства за рад и испунио прописане услове у погледу простора, опреме и кадрова, као и остале услове и критеријуме утврђене педагошким стандардима и нормативима.

⁴⁸ „Службени гласник Брчко Дистрикта БиХ“, бр. 13/07, 19/07, 39/08 и 21/10

⁴⁹ Чл. 2.–5. Закона о предшколском одгоју и образовању БДБиХ

⁵⁰ Члан 8. Закона о предшколском одгоју и образовању БДБиХ

Педагошке стандарде и нормативе на предлог Одјељења доноси Влада Брчко Дистрикта БиХ. Законом се утврђује и да предшколска установа, без обзира на то да ли је ријеч о приватној или јавној установи, може да почне са радом доношењем рјешења Одјељења о испуњавању услова прописаних законом, уписа у Судски регистар и Регистар предшколских установа који води Одјељење. Наведени акти представљају гаранцију да установа испуњава законима утврђене услове за свој рад и дјеловање.⁵¹

b) Рад установа

Предшколске установе дјелатност одгоја и образовања обављају у складу са програмима које на предлог педагошке институције доноси Одјељење. Правила о раду предшколске установе доноси управни одбор, уз сагласност Одјељења, као основни општи акт предшколске установе.⁵² Правила о раду приватне предшколске установе доноси оснивач, али није дефинисана улога власти Брчко Дистрикта БиХ у изради правила о раду приватних установа, што може да буде основ за израду различитог начина рада установа с обзиром на оснивача.

Рад предшколске установе утврђује се годишњим програмом рада, који доноси управни одбор на предлог стручног савјета васпитача, док годишњи програм рада приватне предшколске установе доноси оснивач. Предшколска установа обавезна је да годишњи програм рада, као и извјештај о раду за протеклу годину, достави на сагласност Одјељењу до краја септембра текуће године. Законом БДБиХ утврђује се и основ и начин престанка рада предшколске установе.

c) Пријем и упис дјецe

Законом БДБиХ прописано је да се у предшколску установу примају дјеца нормалног психофизичког развоја као и дјеца са посебним потребама, доби од шест мјесеци до поласка у школу, те да се конкретнији услови за упис дјецe утврђују правилима о раду предшколске установе.

d) Програми одгојно-образовног рада

Програми предшколског одгоја и образовања у Брчко Дистрикту БиХ заснивају се на принципима Декларације Генералне скупштине УН-а о правима дјетета и Конвенције о правима дјетета, посебно у смислу заштите дјецe од свирепости и немара, те поступака који могу да доведу до вјерске, националне, расне или неке друге дискриминације. Програмима предшколског одгоја и образовања утврђују се циљеви и задаци, садржај и врста, као и обим и трајање одгоја и образовања, методологија и облици рада, профил и стручна спрема радника, те простор, опрема и дидактичка средства за реализовање сваког програма. У реализацији програма предшколског одгоја и образовања, као и других активности у предшколској установи у равноправној употреби су сва три језика и оба писма прописана Уставом БиХ.

У предшколској установи у оквиру програма реализују се примарни, специјализовани, прилагођени програми одгојно-образовног рада и програми за дјецу пред полазак у школу, ако нису обухваћени неким обликом предшколског одгоја и образовања.⁵³ Према одредбама Закона

⁵¹ Идем, члан 11.

⁵² Правилима предшколске установе уређују се, између осталог, питања која се односе на: а) назив и сједиште предшколске установе; б) обавезе предшколске установе према оснивачу; ц) утврђивање врсте, облика и организације одгојно-образовног рада предшколске установе; д) начин остваривања јавности рада, посебно о програмима који се реализују у предшколској установи; е) пријем дјецe у предшколску установу; ф) сарадњу са родитељима дјецe уписане у предшколску установу; г) начин доношења кућног реда предшколске установе; х) опште акте који се доносе у предшколској установи, као и начину њиховог доношења.

⁵³ **Примарним програмом** предшколског одгоја и образовања утврђују се обим, облици и методологија одгојно-образовног рада на основу савременог приступа традиционалног одгоја и културних тековина. **Специјализовани програм** предшколског одгоја и образовања садржи одгојно-образовни рад из музичке, ликовне и драмске умјетности, спорта, страних језика, рекреације и сличних области које су у функцији задовољавања посебних интереса и склоности дјецe. **Прилагођеним програмом** предшколског одгоја и

БДБиХ, у години пред полазак у основну школу предшколски одгој и образовање су обавезни за сву дјецу предшколског узраста. **Предшколски одгој и образовање је планирана активност која траје најмање 150 часова**, а може се организовати једном или неколико пута у седмици у најдужем дневном трајању од три часа, у складу са потребама и интересима породице и дјетета, а може бити реализована у школи и предшколској установи. Овај облик предшколског одгоја и образовања финансира Одјељење. Предшколска установа обавезна је да сваком дјетету које је похађало предшколски одгој и образовање изда потврду.⁵⁴

е) Педагошка документација и евиденција и стручни кадрови

У предшколској установи води се педагошка документација и евиденција, и то: радна књига, матична књига дјече, картон са подацима о развоју дјетета, љетопис установе и др. Законом БДБиХ питање радног ангажовања стручног кадра и усавршавање уређује се на исти начин као Оквирним законом, с тим што се прецизније уређују права и обавезе особља, укључујући питање радног времена, одмора и др.⁵⁵ Измјенама и допунама Закона о предшколском одгоју и образовању БДБиХ прописано је да се у случају дефицита кадрова реализација програма његе и заштите може да повјери васпитачу са нижим степеном стручне спреме у складу са подзаконским актом који доноси шеф Одјељења на предлог педагошке институције.

ф) Управљање и руковођење предшколском установом

Законом БДБиХ уређују се и питања органа управљања, према којем је **управни одбор**, који броји пет чланова, орган управљања и бира се из реда особља предшколске установе, оснивача и родитеља на период од четири године, а у складу са прописаном процедуром и на принципу равноправне заступљености представника наведених структура. Чланове управног одбора предшколске установе коју оснива Дистрикт именује градоначелник, а приватне установе њен оснивач. Управни одбор доноси све значајније одлуке у вези са функционисањем предшколске установе, а што, између осталог, укључује доношење: плана уписа дјече, правила рада установе, годишњег програма рада предшколске установе, пословника.

Предшколском јавном установом руководи **директор**, којег именује градоначелник, на предлог Одбора за запошљавање у образовним институцијама. Директор предшколске установе руководи радом предшколске установе, заступа предшколску установу и обезбјеђује законитост у раду, подноси извјештај о успјеху и постигнутим резултатима одгојно-образовног рада управном одбору предшколске установе, оснивачу, Одјељењу и педагошкој институцији која врши стручни надзор, управља људским потенцијалима.

Стручни органи у предшколској установи су: стручни савјет и стручни актив.⁵⁶ Родитељи имају могућност да се организују у савјет родитеља које је канал комуникације између родитеља и управног одбора установе.

образовања утврђују се циљеви и задаци садржаја и облици одгојно-образовног рада за дјецу са лакшим потешкоћама у психомоторном развоју. Циљ **програма припреме дјече пред полазак у школу** јесте да се дјеца која нису обухваћена предшколским одгојем и образовањем брже и лакше адаптирају у школској средини.

⁵⁴ Члан 25. Закона о предшколском одгоју и образовању БДБиХ

⁵⁵ У оквиру седмичног радног времена васпитач има 30 часова непосредног одгојно-образовног рада са дјецом, а остало радно вријеме васпитач до 40 часова попуњава се активностима утврђеним педагошким стандардима и годишњим програмом рада. Педагошким стандардима утврђују се врста и опис послова стручног сарадника у оквиру 40-часовне седмице. Распоред радног времена запосленика у предшколској установи утврђује директор, уз сагласност Одјељења.

⁵⁶ **Стручни савјет** чине: васпитачи, стручни сарадници и сарадници, а њима управља директор установе. **Стручни актив** формира се од васпитача по одгојним групама у којима се реализује одгојно-образовни процес. Стручним активом руководи предсједник актива који се бира на првој сједници актива за сваку школску годину.

g) Финансирање

Начин финансирања предшколских установа у Брчко Дистрикту БиХ уређен је у складу са одредбама Оквирног закона и врши се из средстава оснивача у складу са педагошким стандардима и нормативима за предшколски одгој и образовање, док дио средстава у финансирању може да се обезбиједи из средстава корисника услуга и донацијама.

h) Надзор над радом предшколске установе

Надзор над законитошћу рада предшколских установа врше Одјељење и Просвјетна инспекција на начин предвиђен Законом, док надзор над стручним радом предшколске установе врши педагошка институција.

i) Прелазни период

Законом БДБиХ уређује се статус постојеће јавне установе, као и статус затеченог особља, посебно с обзиром на одредбе Оквирног закона којим је прописан минималан степен школске спреме за рад у предшколским установама.

3.3.2.3. Предшколско васпитање и образовање у Републици Српској

Законом о предшколском васпитању и образовању РС уређује се предшколско васпитање и образовање као дио јединственог система васпитања и образовања које је основа цјеложивотног учења и развоја дјетета.⁵⁷ У оквиру овог васпитања и образовања обезбјеђују се једнаки услови и прилике у остваривању права дјецe на васпитање и образовање за добробит њиховог физичког и менталног здравља и безбједности, без обзира на пол, способности, социјални и економски статус и стил живота породице, културно, етничко, национално и вјерско наслијеђе, као и остваривање других програма, зависно од потреба и интереса дјецe тог узраста.⁵⁸ Предшколско васпитање и образовање је **дјелатност која обухвата васпитање и образовање, његу и заштиту дјецe предшколског узраста**. Циљ овог нивоа образовања је потицање физичког, интелектуалног, социо-емоционалног развоја, комуникације, креативности и стваралаштва дјецe, стицања новог искуства и проширења знања о себи, другима, свијету, уз поштовање и уважавање права и могућности дјецe.⁵⁹ Један од задатака предшколског васпитања и образовања је и припрема дјецe за наредни степен образовања.⁶⁰ Дјелатност предшколског васпитања и образовања обавља се у предшколским установама, установама социјалне заштите у којима су трајно збринута дјецa предшколског узраста и другим установама које примјењују програме предшколског васпитања и образовања.

а) Принципи и циљеви предшколског образовања у Републици Српској

Предшколско васпитање и образовање у Републици Српској треба да обезбиједи једнаку доступност и квалитет васпитања и образовања **сваком предшколском дјетету, под једнаким условима** у приградским и сеоским, односно социјално и културно мање подстицајним срединама, у складу са достигнућима савремене педагошке науке, и активно укључивање у живот заједнице, у складу са традицијом и захтјевима демократског друштва, те исхрану, његу, превентивно-здравствену и социјалну заштиту дјецe предшколског узраста.⁶¹

⁵⁷ Члан 1. Закона о предшколском васпитању и образовању РС, „Сл. гласник РС“, број 119/08

⁵⁸ Идем, члан 2.

⁵⁹ Идем, члан 6.

⁶⁰ Идем, члан 7. тачка е)

⁶¹ Идем, члан 3.

Предшколским васпитањем и образовањем обезбјеђује се остваривање циљева који укључују остваривање права дјецe предшколског узраста за равноправну подршку у развоју и учењу, подршку породици у остваривању улоге у вези са заштитом, његом, васпитањем, образовањем и подстицањем општег психофизичког развоја дјецe, као и подизање педагошке културе родитеља у правцу одговорног родитељства, обезбјеђење најбољег интереса дјетета, те улагање друштва у рано учење као најбољу инвестицију у будућност, благостање и општи друштвени напредак.⁶²

б) Предшколско васпитање и образовање пред полазак у школу

Предшколско васпитање и образовање **може да се организује за свако дијете** у години пред полазак у школу у трајању **од најмање три мјесеца**, а оствариваће се првенствено у предшколским установама или установама које примјењују програме предшколског васпитања и образовања, гдје није могуће оснивање и функционисање предшколских установа. Програм предшколског васпитања и образовања у години пред полазак у школу је бесплатан, траје најмање три часа дневно и не укључује обавезну исхрану, смјештај и збрињавање дјецe за вријеме рада родитеља.

Оснивач је дужан да у току марта текуће године, путем средстава јавног информисања, обавијести становништво о упису и условима уписа дјецe у предшколске установе, док министар просвјете и културе прописује услове за упис дјецe пред полазак у школу у предшколске установе.⁶³

с) Предшколске установе

Предшколска установа може да буде основана под једнаким условима као јавна или приватна установа.⁶⁴ Оснивач предшколске установе не може да буде особа против које се води кривични поступак или је правоснажно осуђена на казну прописану Кривичним законом Републике Српске, а што је чини недостојном за рад у предшколским установама. У изразито неразвијеним општинама, на иницијативу јединице локалне самоуправе, јавну предшколску установу може да оснује Република Српска, која може да оснује и посебну – специјализовану предшколску установу за дјецу са тешкоћама у развоју са којом не може да се организује рад у редовним предшколским установама. Све предшколске установе чине мрежу предшколских установа која се утврђује одлуком Владе Републике Српске.⁶⁵

Услови за оснивање и почетак рада предшколске установе су сљедећи:

- постојање потребе за оснивањем предшколске установе ради остваривања васпитања и образовања дјецe предшколског узраста;
- постојање одговарајућег броја пријављене дјецe за предшколско васпитање и образовање;
- обезбијеђена средства за оснивање и почетак рада предшколске установе;
- обезбијеђен потребан број васпитача, стручних сарадника и осталих запослених;
- обезбијеђена примјена програма предшколског васпитања и образовања утврђених у Закону;
- обезбијеђен одговарајући простор у смислу хигијенско-техничких услова, обезбијеђен намјештај, опрема, дидактичка средства, материјали и играчке који су прилагођени различитим потребама дјецe предшколског узраста, а у складу са стандардима и нормативима.

⁶² Идем, члан 4, који представља практичну операционализацију члана 6. Оквирног закона

⁶³ Идем, члан 5.

⁶⁴ Предшколску установу може да оснује: Република, јединица локалне самоуправе, вјерска заједница и друго домаће правно и физичко лице, у складу са законом

⁶⁵ Члан 10. Закона о предшколском васпитању и образовању РС

Комисија коју именује министар образовања утврђује испуњеност услова за оснивање предшколске установе, а рјешење о испуњавању услова за почетак рада предшколске установе доноси министар на основу записника комисије. Министар доноси и правилник о условима за почетак рада предшколске установе.⁶⁶ Испуњеност услова за наставак рада и обављање дјелатности предшколске установе утврђује се према потреби, а обавезно сваке четири године у сарадњи са надлежним органима.⁶⁷ У случајевима да предшколска установа не испуњава услове за наставак рада предвиђене Законом, дужна је да отклони неправилности и недостатке у року који не може да буде дужи од једне године. У супротном Министарство ће предложити оснивачу да донесе одлуку о престанку рада предшколске установе. Ако оснивач не донесе одлуку о престанку рада предшколске установе у року од 60 дана од дана пријема предлога Министарства, министар ће донијети рјешење о брисању предшколске установе из Регистра предшколских установа.⁶⁸

У случају престанка рада предшколске установе, оснивач је дужан да дјечи која су почела предшколско васпитање и образовање омогући наставак предшколског васпитања и образовања у другој предшколској установи, под условом да за то постоје могућности.⁶⁹

Све предшколске установе и установе које реализују програме предшколског васпитања и образовања дужне су да примјењују педагошке стандарде и нормативе за област предшколског васпитања и образовања, а које правилником утврђује министар образовања.⁷⁰

Предшколске установе могу да имају једну или више организационих јединица – дјечијих вртића. **Дјечији вртић** остварује услуге цјелодневног, полудневног или краћег и повременог програма за дјецу од шест мјесеци до поласка у школу.⁷¹ За подстицање интересовања и развијања способности дјеце, те квалитетног испуњавања слободног времена могу да се оснују: клубови за дјецу, групе за игру и вртић у природи.⁷² Законом о васпитању и образовању РС прописано је да се годишњи програм рада остварује у пуном обиму од 1. септембра текуће до 30. јуна наредне године, након чега се од 1. јула до 31. августа прелази на рад по посебном љетном програму који доноси управни одбор предшколске установе.⁷³

Дјелатност предшколске установе ради остваривања програма предшколског васпитања и образовања остварује се у различитом трајању, зависно од потреба дјеце, родитеља и локалне заједнице и оснивача, као и од програмске концепције предшколске установе, и то:

- у цјелодневном трајању – до 12 часова дневно,
- у полудневном трајању – до шест часова дневно и
- у вишедневном трајању – дужем од 24 часа.

Ако за то имају могућности, предшколске установе **могу** да организују продужени боравак за дјецу првог разреда основне школе.⁷⁴ У предшколским установама користе се сљедећи програми: а) цјеловити развојни програми, б) специјализовани развојни програми, ц)

⁶⁶ Идем, члан 11.

⁶⁷ Списак предшколских установа које су добиле рјешење о одобрењу за рад предшколске установе објављује се у „Службеном гласнику Републике Српске“ и на веб-страници Министарства

⁶⁸ Идем, члан 14.

⁶⁹ Идем, члан 15.

⁷⁰ Идем, члан 17.

⁷¹ Идем, члан 18.

⁷² „клубови за дјецу“ са различитим програмским садржајима: спортским, музичким, ликовним, драмским, фолклорним, језичким и комуниколошким, информатичким, рекреативним и сл, „групе за игру“ – играонице које се оснивају у градским и сеоским подручјима за потребе дружења и игре у слободном времену дјеце млађе од пет година и

„вртић у природи“ за одмор и рекреацију предшколске дјеце

⁷³ Члан 23. Закона о предшколском васпитању и образовању РС

⁷⁴ Идем, члан 24.

интервентни⁷⁵, компензациони и рехабилитациони програми, д) програми јачања родитељских знања и способности у васпитању дјеце и е) програми за дјецу пред полазак у школу, ако нису обухваћена неким обликом предшколског васпитања и образовања. Цјеловити развојни програм је отворени програм предшколског васпитања и образовања, прилагодљив различитим условима и трајању у свим предшколским установама у РС-у.⁷⁶ Специјализовани развојни програми могу да се организују за надарену дјецу, према интересовањима, потребама и способностима дјетета, док се компензациони програми могу да остварују искључиво у мање подстицајним – недовољно развијеним срединама. Активности и мјере одређују се на основу реалних потреба дјеце и њихових породица у њиховом природном окружењу, а покривају разноврсне дјелатности од превенције до сузбијања фактора који доводе до ускраћивања права. Рехабилитациони програми могу да се остварују у специјализованим установама које примјењују програме предшколског васпитања и образовања ради подршке оптималном функционисању дјеце са сметњама у развоју у активностима и учешћу у свакодневном животу.

Програми за дјецу пред полазак у школу која нису обухваћена неким обликом предшколског васпитања и образовања организују се у сарадњи са надлежним министарством посредством органа социјалне заштите у локалној заједници, када се укаже потреба и по правилу су то цјеловити развојни програми.⁷⁷

Законом се прописује обавеза установе да је за дјецу са посебним потребама⁷⁸ дужна да у року од три мјесеца од уписа дјетета покрене процедуру израде индивидуализованог васпитно-образовног програма. Надаље, предшколске установе и установе које примјењују програме предшколског васпитања и образовања дужне су да отклањају архитектонске и препреке у комуникацији ради обезбјеђивања једнаких могућности приступа предшколском васпитању и образовању.⁷⁹

д) Васпитно-образовни радници

Дјелатност предшколског васпитања и образовања у смислу васпитно-образовног рада, њега, социјалне и превентивно-здравствене заштите остварују васпитно-образовни радници: **васпитачи, стручни сарадници и асистенти за инклузију**. Остале дјелатности предшколских установа обављају **сарадници**. Број потребних радника у предшколској установи утврђује се у зависности од броја васпитних група, трајања и врсте програма, те стварних услова рада.

Васпитно-образовни рад у јасличким, односно вртићким групама обављају **васпитачи и дефектолози** за дјецу са сметњама у развоју укључену у редовне узрасне групе и дјецу смјештену у развојним групама. Послове васпитача у јасличкој и вртићкој групи може да обавља особа која има одговарајући степен високог образовања. Стручни сарадници раде на пословима којима се унапређује васпитно-образовни рад и друге педагошке функције предшколске установе, социјална и превентивно-здравствена заштита, исхрана и њега дјеце до поласка у школу. Стручни сарадници су: педагог, психолог, дефектолог, социјални радник, нутриционист – дијететичар и лекар, специјалист педијатрије. Послове стручног сарадника може да обавља особа која има одговарајући степен високог образовања у складу са Правилником о врсти стручне спреме запослених у предшколским установама, а који доноси министар.⁸⁰

⁷⁵ Интервентни предшколски програми реализују се у случајевима елементарних непогода

⁷⁶ Идем, чл. 25. и 26.

⁷⁷ Идем, члан 30.

⁷⁸ Дјеца са посебним потребама су: надарена дјеца, дјеца са сметњама у психичком развоју, са тјелесном инвалидношћу, слијепи и слабовиди, глухи и наглухи, дјеца са сметњама у говору, хронично болесна, са тешкоћама у учењу, са социјалним проблемима, без родитеља, дјеца која не познају језик

⁷⁹ Члан 32. Закона о предшколском васпитању и образовању РС

⁸⁰ Идем, чл. 33.-39.

У Закону је посебна пажња посвећена питању обезбјеђења предшколског васпитања и образовања дјете са посебним потребама на начин да се успоставља позиција асистента за инклузију, који треба да пружи техничку помоћ дјетету са тешкоћама у развоју, а на чије посебности указује родитељ или старатељ. Од асистента за инклузију, задуженог за дијете са тешкоћама у развоју, свакодневно се очекује: да дијете дочекује и уводи у предшколску установу, да му помаже при тоалети, да му олакшава боравак у предшколској установи и слично. Послове асистента за инклузију може да обавља особа са најмање завршеном средњом школом у четворогодишњем трајању, уз склоност према тој врсти посла.⁸¹

Ради стручног усавршавања и професионалног напредовања, васпитачи, стручни сарадници, као и директори предшколских установа обухваћени су обавезним програмима обуке, усавршавања и провјере.⁸² Рад васпитача и стручних сарадника оцјењује се у складу са Законом. Васпитач и стручни сарадник могу да стекну звање ментор, савјетник и виши савјетник.

Његу и бригу о заштити и унапређивању здравља дјете у предшколским установама реализују медицински радници са најмање завршеном средњом медицинском школом, док послове обезбјеђивања исхране, хигијене, физичке заштите дјете и запослених и исправног техничког функционисања објеката и опреме у дјечијем вртићу обављају сарадници.

Психичка, физичка и здравствена способност васпитача, стручних сарадника и сарадника који су укључени у непосредан рад са дјецом, као и директора, доказује се приликом заснивања радног односа и провјерава у току рада. Провјерава се редовно, најмање једном годишње, систематским љекарским специјалистичким прегледима.

Послове васпитача и стручног сарадника може да обавља особа која има дозволу за рад (у даљем тексту: лиценца), а Правилник о лиценцирању васпитача и стручних сарадника доноси министар.⁸³

е) Стручни органи

У предшколским установама стручни органи су: стручни савјет и стручни активи.⁸⁴ У **стручном савјету** су сви запослени васпитачи и стручни сарадници у предшколској установи. Стручним савјетом руководи директор предшколске установе. **Стручни активи** формирају се од стручних радника по узрасним групама у којима се реализује васпитно-образовни процес, а руководи предсједник актива којег су изабрали чланови актива.⁸⁵

ф) Управљање и руковођење

Предшколском установом управља **управни одбор** којег именује и разрјешава оснивач.⁸⁶ Управни одбор има најмање три члана: представника оснивача, представника савјета родитеља и представника стручног особља предшколске установе.⁸⁷ Састав управног одбора, по правилу, одражава националну структуру дјете у предшколској установи и једнаку заступљеност полова.

⁸¹ Идем, чл. 40.-42.

⁸² Идем, члан 44.

⁸³ Идем, члан 56.

⁸⁴ Идем, чл. 60.-62.

⁸⁵ Надлежности стручног актива су: а) стара се о усклађивању рада истих узрасних група, б) предузима мјере за успјешну реализацију програма у свом активу и ц) прати цјелокупан развој и активност дјете и предлаже мјере за његову успјешност

⁸⁶ Надлежности управног одбора су: а) доноси статут и друге опште акте предшколске установе, б) одлучује о пословању предшколске установе, в) разматра и усваја извјештај о пословању и годишњи обрачун, ц) доноси програм рада и финансијски план предшколске установе, д) одлучује о коришћењу средстава и ф) врши друге послове утврђене актом о оснивању и статутом установе

⁸⁷ Број чланова управног одбора утврђује се актом о оснивању предшколске установе

Директор предшколске установе, којег именује оснивач, руководи установом, представља и заступа установу и одговоран је за законитост њеног рада.⁸⁸ Рад директора оцјењује се у складу са Правилником о критеријумима за оцјењивање и напредовање васпитача, стручних сарадника и директора.

Родитељи имају право да оснују **савјет родитеља**, а предшколска установа има обавезу да им у томе помогне.⁸⁹ Савјет родитеља бира се на начин и по процедури утврђеној општим актом предшколске установе и по правилу одражава националну структуру дјецe у предшколској установи и једнаку заступљеност полова.

Предшколска установа има статут и друге опште акте. Статут је основни општи акт предшколске установе којим се ближе уређују организација, начин рада, управљање и руковођење у предшколској установи и друга питања у складу са Законом.⁹⁰

g) Евиденција и документација

Законом о предшколском васпитању и образовању РС прописује се да предшколске установе воде евиденцију о свом раду, као и евиденцију о дјеци уписаној у предшколску установу и прикупљању средстава од родитеља, оснивача и донатора. Законом се утврђује да педагошку документацију и евиденцију о дјеци предшколског узраста чини: матична књига дјецe, радна књига за предшколске установе, љетопис предшколске установе и књига за праћење развоја и учења.⁹¹

h) Финансирање предшколских установа

Средства за обављање дјелатности предшколске установе обезбјеђује оснивач, а предшколске установе могу да остваре и приходе по основу донација, спонзорства, учешћа родитеља и других послова, у складу са Законом.⁹² Средства за реализацију краћих и специјализованих програма рада и трошкове исхране дјецe обезбјеђују корисници услуга.⁹³ Министарство обезбјеђује средства за набавку дијела дидактичког материјала и играчака у јавним предшколским установама, професионално усавршавање кадрова у васпитању и образовању јавних предшколских установа, развој предшколских програма рада, евалуацију предшколских програма рада и средства за програм предшколског васпитања и образовања за дјецу узраста пред полазак у школу, а у складу са планом који утврђује Влада.⁹⁴

Јединица локалне самоуправе обезбиједиће дио средстава за суфинансирање боравка дјецe са сметњама у развоју, дјецe без родитељског старања, дјецe корисника права на новчану помоћ и дјецe жртава насиља у породици, дјецe цивилних жртава рата.

⁸⁸ За директора предшколске установе може да буде именована особа која, осим општих услова, има завршен одговарајући степен високог образовања просвјетне струке и најмање пет година радног искуства у предшколском васпитању и образовању или било којем сегменту образовања. Изузетно, за директора предшколске установе може да буде именована особа са завршеном вишом школом просвјетно-педагошке струке

⁸⁹ Савјет родитеља обавља сљедеће послове: а) залаже се за права и интересе дјетета, б) промовише интересе предшколске установе у јединици локалне заједнице, ц) презентује ставове родитеља управном одбору предшколске установе, д) подстиче ангажман родитеља у раду предшколске установе, е) информише управни одбор о својим ставовима када оцијени да је то потребно, или на захтјев управног одбора, о сваком питању које се односи на рад предшколске установе и ф) кандидује представника родитеља у управни одбор

⁹⁰ Члан 71. Закона о предшколском васпитању и образовању РС

⁹¹ Идем, члан 72.

⁹² Оснивач обезбјеђује: а) плате запослених, топли оброк, регрес и друге накнаде у складу са Законом, б) материјалне трошкове, ц) набавку основне опреме и намјештаја, д) амортизацију и текуће инвестиционо одржавање објеката те дидактички материјал и играчке

⁹³ Члан 75. Закона о предшколском васпитању и образовању РС

⁹⁴ Идем, члан 76.

Оснивач обезбјеђује средства за развој дјелатности предшколског васпитања и образовања, финансирање васпитних група предшколских установа у болницама, одјељења за дјецу са посебним потребама при одговарајућим заводима, за дјецу националних мањина, те обезбјеђује и субвенције за цијену гријања, комуналија, воде, електричне енергије, ПТТ услуга и РТВ таксе.

Предшколске установе доносе годишње програме рада које, на предлог стручног савјета, усваја управни одбор предшколске установе и доставља Министарству и оснивачу до краја септембра текуће године, до када треба да достави и извјештаје о раду за протеклу годину.⁹⁵

и) Надзор

Министарство врши управни надзор над радом предшколских установа, док стручно-педагошки надзор врши Републички педагошки завод. Инспекцијски надзор над примјеном закона и других прописа из области предшколског васпитања и образовања врши Републичка просвјетна инспекција, а здравствени и санитарни инспекцијски надзор који се односи на здравствену заштиту и прехрану дјецe врши Републичка здравствено-санитарна инспекција.⁹⁶

ј) Прелазни период

Прелазни период значајан је са аспекта регулисања питања која су спорна због чињенице да је немогуће да се утврђени стандарди одмах примијене у пракси, а што се посебно односи на стандард у вези са степеном образовања особља у предшколским установама. Зато је Законом утврђен период од једне године од дана његовог ступања на снагу у којем су предшколске установе дужне да рад, организацију и опште акте ускладе са Законом. Законом се утврђује и изузетак у вези са степеном образовања особља - прописано је да васпитачи и стручни сарадници, као и секретари и рачуновође који имају више од 20 година стажа са вишом и средњом стручном спремом могу да остану у васпитно-образовном процесу до одласка у пензију, док су остали запослени са неодговарајућим степеном образовања дужни да најкасније у року од шест година од ступања на снагу овог закона стекну степен образовања у складу са одредбама овог закона.⁹⁷

3.3.2.4. Предшколски одгој и образовање у ФБиХ

Ако се анализира законодавство у области образовања у Федерацији БиХ, може се примијетити да кантонима припадају све надлежности које нису изричито додијелене федералној власти⁹⁸, а образовне политике, укључујући доношење прописа о образовању те обезбјеђење образовања, једна су од тих области.⁹⁹

3.3.2.4.1. Предшколски одгој и образовање у Кантону Сарајево

Право на предшколски одгој и образовање у Кантону Сарајево, принципи, циљеви, стандарди и нормативи, врсте програма, управљање, руковођење, функције и надзор, као и друга питања у вези са организацијом и оснивањем предшколских установа уређени су Законом о предшколском одгоју и образовању у Кантону Сарајево (у даљем тексту: Закон Кантона Сарајево).¹⁰⁰

⁹⁵ Идем, члан 80.

⁹⁶ Идем, члан 81.

⁹⁷ Идем, чл. 84. и 85.

⁹⁸ Устав ФБиХ, члан III 4. став 1. тачка б).

⁹⁹ Идем, тачка б) члана III 4.

¹⁰⁰ Закон о предшколском одгоју и образовању у Кантону Сарајево објављен је у „Службеним новинама Кантона Сарајево“, број 26/08 од 24. 7. 2008.

а) Принципи, циљеви, задаци и функције предшколског образовања

Принципи, циљеви, задаци и функције предшколског одгоја и образовања утврђени у Закону Кантона Сарајево у потпуности су усаглашени са принципима и циљевима утврђеним Оквирним законом.¹⁰¹

б) Стандарди и нормативи за обављање дјелатности образовања

Према Закону Кантона Сарајево, предшколске установе функцију одгоја и образовања обављају у складу са плановима и програмима усклађеним са заједничким језгром из члана 22. Оквирног закона и у складу са Педагошким стандардима и нормативима за предшколски одгој и образовање које доноси Влада Кантона Сарајево.¹⁰²

с) Обавезно укључивање дјецe у предшколско образовање

Законом се утврђује да су у години пред полазак у основну школу одгој и образовање у предшколским установама обавезни за сву дјецу предшколског узраста. Програм овог облика обавезног предшколског одгоја и образовања и начин његове реализације доноси министар образовања и науке Кантона Сарајево, док се услови и начини финансирања обавезног предшколског одгоја и образовања утврђују критеријумима које доноси Влада. Закон утврђује да се у оквиру обавезног боравка дјетета у предшколској установи обезбиједи један оброк.¹⁰³

д) Предшколске установе

Предшколску установу као установу може да оснује домаће и страно правно и физичко лице у свим облицима својине уз одобрење министра и претходну сагласност Владе.¹⁰⁴ Оснивач предшколске установе обезбјеђује средства потребна за оснивање, уз испуњавање услова који, између осталог, укључују: постојање довољног броја дјецe за формирање најмање двије одгојне групе, обезбјеђење довољног броја запосленика одговарајуће стручне спреме, обезбјеђење објекта, опреме и дидактичких средства у складу са Стандардима и нормативима, постојање друштвене оправданости оснивања установе на том подручју, имајући у виду постојећу мрежу предшколских установа.

Министар именује комисију која утврђује испуњеност услова за оснивање предшколске установе, на основу чијег мишљења Министарство образовања и науке Кантона Сарајево доноси рјешење о почетку рада установе. Предшколска установа уписује се у Регистар предшколских установа који води Министарство, а затим у Судски регистар и даном уписа стиче својство правног лица.¹⁰⁵

Са становишта програма који се реализују у предшколској установи, предшколски одгој и образовање остварују се: програмима његе и одгојно-образовног рада за дјецу од шест мјесеци до навршене треће године живота, програмима одгојно-образовног рада за дјецу од навршене три године до обавезног укључивања дјецe у предшколско образовање, програмима обавезног укључивања дјецe у предшколско образовање до поласка у основну школу.

У случајевима када се за дјецу предшколског узраста са посебним потребама не може да организује одгојно-образовни рад у предшколској установи, тај рад се дјелимично или у цјелини

¹⁰¹ Идем, чл. 4.-15.

¹⁰² Идем, члан 16.

¹⁰³ Идем, члан 17.

¹⁰⁴ Предшколска установа као јавна установа може да се оснује у складу са Законом о установама када општинско вијеће општина са територије Кантона, Градско вијеће Града Сарајева, односно Скупштина Кантона, оцијени да за њено оснивање постоји јавни интерес

¹⁰⁵ Чл. 19.-22. Закона о предшколском одгоју и образовању у Кантону

може да обавља у установама које могу да задовоље одгојно-образовне и развојне потребе ове дјеце и омогуће продужени стручни третман у оквиру компензационих и рехабилитационих развојних програма. Дјеца без родитељског старања укључују се у установе интернатског типа у којима су обезбијеђени услови за њихову његу, заштиту, одгој и образовање.¹⁰⁶

е) Програми предшколског образовања

Законом Кантона Сарајево утврђује се да се програми предшколског одгоја и образовања заснивају на принципима Декларације Генералне скупштине Уједињених нација о правима дјетета и Конвенције о правима дјетета, посебно у смислу заштите дјеце од свирепости и немара, те поступака који могу да доведу до било које врсте дискриминације у смислу права дјетета и његовог најбољег интереса, те да ће се у свим предшколским установама у Кантону Сарајево успоставити и примјењивати заједничко језгро цјеловитих развојних програма за рад у предшколским установама.

У предшколским установама у Кантону Сарајево, осим обавезног програма, реализују се и цјеловити развојни програми; специјализовани програми (сви програми који задовољавају потребе дјеце и родитеља); интервентни, компензациони, рехабилитациони; програми јачања родитељских компетенција; обавезни програм за дјецу у години пред полазак у школу; програми за дјецу држављана БиХ у иностранству.¹⁰⁷

ф) Васпитачи и остали запосленици

Законом Кантона Сарајево утврђује се да се степен стручне спреме запосленика и остали услови за обављање рада предшколских установа конкретније дефинишу Стандардима и нормативима, заједничким језгрима и програмима за предшколски одгој и образовање. За обављање педагошко-психолошких послова предшколска установа има педагога или педагога-психолога и психолога, зависно од величине предшколске установе и броја дјеце, у складу са Стандардима и нормативима.¹⁰⁸

г) Надзор и извјештавање

Стручни надзор и надзор над законитошћу рада предшколских установа врши Министарство на начин предвиђен Законом. Овај надзор подразумијева надзор над организацијом и извођењем одгојно-образовног рада, радом васпитача и стручних сарадника у предшколским установама.¹⁰⁹ Стручни надзор над радом предшколске установе врше стручни савјетници из Просвјетно-педагошког завода и извјештај о својим налазима достављају министру, директору установе и директору Завода, у року од 15 дана од дана извршеног стручног надзора. Осим основних података, извјештај обухвата мишљење и оцјену те предлог мјера за унапређење одгојно-образовног рада. Надзор над законитошћу рада предшколске установе врши Просвјетна инспекција у складу са овим законом и Законом о просвјетној инспекцији.

Предшколске установе обавезне су да доносе годишње програме рада, а које, на предлог савјета васпитача, усваја управни одбор предшколске установе и доставља до краја септембра текуће године Министарству, Заводу и надлежном органу општине. Извјештаји о раду за протеклу школску годину разматрају се и усвајају по истом поступку као и програми рада, и најкасније до

¹⁰⁶ Идем, члан 23.

¹⁰⁷ Идем, чл. 25. и 26.

¹⁰⁸ Идем, чл. 33. и 35.

¹⁰⁹ Стручни надзор над радом предшколске установе (у даљем тексту: стручни надзор) обухвата: а) праћење примјене и реализације планова и програма предшколског одгоја и образовања; б) остваривање задатака, циљева, садржаја, обима, облика и метода одгојно-образовног рада; ц) праћење и оцјењивање рада васпитача и стручних сарадника; д) пружање стручне помоћи васпитачима и стручним сарадницима у планирању, програмирању и организацији одгојно-образовног рада у предшколској установи

30. септембра текуће године просљеђују се оснивачу, Министарству, Заводу и надлежном органу општине на разматрање и усвајање.¹¹⁰

h) Стручни органи и органи управљања

Стручни савјет васпитача и стручни активи су стручни органи у предшколским установама. Стручни савјет васпитача чине сви запосленици који учествују у непосредном одгојно-образовном раду у предшколској установи, док стручни актив чине запосленици који учествују у непосредном одгојно-образовном раду по узрасним групама у којима се реализује одгојно-образовни процес.¹¹¹

Орган управљања у предшколској установи је управни одбор, док је орган руковођења директор предшколске установе. Орган контроле пословања у предшколској установи је надзорни одбор. Предшколска установа има и савјет родитеља који се бира за текућу школску годину, а начин и процедура оснивања и рада савјета родитеља утврђује се правилима предшколске установе.¹¹²

i) Акти и евиденције предшколске установе

Према Закону Кантона Сарајево, предшколска установа има своја правила која доноси управни одбор, уз претходну сагласност Министарства, као основни општи акт предшколске установе.¹¹³ Предшколска установа обавезна је да води сву потребну педагошку документацију и евиденцију у складу са правилником који доноси министар.

j) Финансирање

Оснивач предшколске установе обезбјеђује средства потребна за оснивање, рад и спровођење програма предшколског одгоја и образовања у складу са Стандардима и нормативима.¹¹⁴ Програми предшколског одгоја и образовања финансијски могу да се подржавају и из партиципације родитеља дјецe, легата, поклона, завјештања, донација и других извора, док средства за реализовање краћих и специјализованих програма рада и трошкове исхране дјецe обезбјеђују корисници услуга.

У члану 57. Закона Кантона Сарајево прописана је обавеза Министарства да утврђује услове и доноси рјешење о почетку рада предшколске установе; обезбједи мрежу предшколских установа за реализовање програма обавезног предшколског одгоја и образовања, финансира реализацију програма обавезног предшколског одгоја и образовања у јавним установама, врши евалуацију предшколских програма рада те да, у складу са могућностима, јавним предшколским установама обезбједи стручно усавршавање кадрова у одгоју и образовању, средства за набавку дијела дидактичког материјала, дио средстава за реализовање специјализованих програма рада, унапређивање предшколских програма рада, издавачку дјелатност установе.

¹¹⁰ Члан 41. Закона о предшколском одгоју и образовању у Кантону

¹¹¹ Идем, чл. 42.-44.

¹¹² Идем, чл. 45.-51.

¹¹³ Правилима предшколске установе уређују се и питања која се односе на утврђивање врсте, облика и организације одгојно-образовног рада предшколске установе; начин остваривања јавности рада, посебно о програмима који се реализују у предшколској установи; пријем дјецe у предшколску установу; сарадња са родитељима дјецe уписане у предшколску установу; услове за избор стручних радника и осталих запосленика у предшколским установама; начин доношења кућног реда предшколске установе; садржаје и облике друштвене, културне, вјерске и спортске активности предшколске установе према друштвеној средини, који се детаљно разрађују у годишњим програмима рада; опште акте који се доносе у предшколској установи, као и начину њиховог доношења

¹¹⁴ Оснивач обезбјеђује: плате и накнаде запосленика; материјалне трошкове; набавку основне опреме и учила; потрошни материјал за одгојно-образовни рад; амортизацију и текуће инвестиционо одржавање објеката; дио радно-игровног материјала (играчке и други основни дидактички материјал); средства за стручно усавршавање и додукацију запосленика.

Из буџета оснивача обезбјеђују се средства за развој дјелатности предшколског одгоја и образовања, финансирање одјељења предшколских установа у болницама, одјељења за дјецу са посебним потребама при одговарајућим заводима, за дјецу националних мањина, као и субвенције за цијене гријања, комуналија, воде, електричне енергије, ПТТ услуга и РТВ таксе. Министарство образовања и науке, Министарство за рад, социјалну политику, расељена лица и избјеглице и Министарство здравства Кантона Сарајево дужни су да посебним критеријумима утврде начин обезбјеђивања и износ средстава које обезбјеђују за несметан, функционалан и ефикасан рад предшколских установа као јавних установа у складу са овим законом и реалним могућностима.

к) Прелазни период

Законом Кантона Сарајево утврђује се обавеза да Влада у року од шест мјесеци од дана ступања на снагу Закона донесе Стандарде и нормативе и критеријуме о финансирању предшколских установа. Законом је утврђен и почетак обавезног предшколског образовања уз планирање средстава у буџету за реализацију ове законске обавезе.¹¹⁵ Законом је прописан и прелазни период за успостављање стручних/кадровских стандарда, према којем запосленици који имају средњу или вишу стручну спрему, а на дан ступања на снагу Закона су затечени на пословима васпитача и имају најмање 20 година стажа, могу и даље обављати те послове, док запосленици који имају средњу или вишу стручну спрему, а на дан ступања на снагу овог закона су затечени на пословима васпитача и имају мање од 20 година стажа, могу да наставе рад на пословима васпитача у периоду не дужем од четири године од дана ступања на снагу овог закона. Период од четири године предвиђен је за стицање одговарајуће стручне спреме VII степена сложености. Оснивач предшколске установе дужан је да обезбиједи средства за суфинансирање трошкова дошколовања васпитача.

3.3.2.4.2. Остали кантони

Зеничко-добојски кантон је на Скупштини, одржаној 23. 06. 2010. године, донио Закон о предшколском одгоју и образовању (у даљем тексту: Закон Зе-до кантона) којим се на исти начин уређује питање права на предшколско образовања како је то уређено у Кантону Сарајево, те у цијелости прати принципе утврђене Оквирним законом.¹¹⁶ Ипак, неопходно је констатовати да је овај закон донесен са закашњењем од двије године. У Закону Зе-до кантона питање обавезног укључивања дјецe у предшколско образовање прописује се на начин да су предшколски одгој и образовање обавезни за сву дјецу предшколског узраста у години прије поласка у школу и да програм обавезног предшколског одгоја и образовања обезбјеђује и реализује предшколска установа, те да не може трајати мање од 150 часова. На захтјев предшколске установе надлежни општински орган дужан је да достави спискове дјецe.¹¹⁷

Скупштина Босанско-подрињског кантона (у даљем тексту: БПК) је на сједници, одржаној 24. 12. 2009. године, донијела Закон о предшколском одгоју и образовању Босанско-подрињског кантона. Закон у цијелости одражава принципе садржане у Оквирном закону и прати структуру закона о предшколском образовању које су раније донијела друга надлежна образовна тијела. Изузетак се односи на питање уређења обавезног предшколског образовања пред полазак у школу. Ово питање Законом је уређено на начин да је образовање обавезно за сву дјецу предшколског узраста и да га искључиво спроводе предшколске установе, док програме припрема дјецe за основну школу доноси Министарство за образовање уз стручно мишљење Педагошког завода. У оквиру овог програма сва дјеца у години пред полазак у основну школу морају да

¹¹⁵ Чл. 67. и 68. Закона о предшколском одгоју и образовању у Кантону Сарајево

¹¹⁶ Службене новине Зе-до кантона, број 7/10

¹¹⁷ Члан 13. Закона о предшколском одгоју и образовању Зе-до кантона

проведу најмање 150 до 170 часова у предшколској установи. О боравку дјецe у оквиру овог програма предшколске установе су дужне да издају увјерење. Услове и начин финансирања овог програма, програм, као и вријеме његовог трајања, те динамику укључивања дјецe у предшколско образовање утврђује министар посебним прописом.¹¹⁸

Питање права на предшколски одгој и образовање у осталим кантонима који су донијели закон уређено је на сличан начин као у поменутиим законима.¹¹⁹ Закон о предшколском одгоју и образовању у Кантону 10 донесен је 13. октобра 2009. године. Западнохерцеговачки, Средњобосански и Херцеговачко-неретвански кантон још нису донијели законе о предшколском одгоју и образовању, а у складу са Оквирним законом.

3.3.3. Заједничко језгро цјеловитих развојних програма за рад у предшколским установама

Слиједећи одредбу члана 22. став 2. Оквирног закона, министар образовања Републике Српске, министри образовања свих кантона из Федерације БиХ и шеф Одјелења за образовање Владе Брчко Дистрикта БиХ закључили су **Споразум о заједничком језгру цјеловитих развојних програма за рад у предшколским установама.** Овим споразумом потписници су се обавезали да ће заједничко језгро цјеловитих развојних програма за рад у предшколским установама укључити у програме које они доносе, а који се изучавају у подручјима под њиховом надлежношћу, те да ће се обезбиједити да се од почетка школске 2009/2010. године у свим предшколским установама у БиХ одгој и образовање изводи на основу заједничког језгра цјеловитих развојних програма за рад у предшколским установама.¹²⁰

3.3.4. Педагошки стандарди за предшколски одгој и образовање и нормативи простора, опреме и дидактичких средстава предшколског одгоја и образовања

Као што је утврђено Оквирним законом, надлежне образовне власти су дужне да утврде педагошке стандарде за предшколски одгој и образовање, укључујући и нормативе простора, опреме и дидактичких средстава предшколског одгоја и образовања (у даљем тексту: педагошки стандарди).

У смислу израде стандарда квалитета рада васпитачица, педагогица и директорица у предшколском образовању направљен је искорак. Агенција за предшколско, основно и средње образовање БиХ, уз подршку Уницефа, „Save the Children“ Норвешке и у сарадњи са представницима ентитетских и кантоналних министарстава образовања у БиХ, као и Одјелења за образовање Брчко Дистрикта БиХ, покренула је активности на пољу унапређења квалитета рада у предшколском одгоју и образовању, којима би се омогућили услови за висококвалитетан и усклађен одгој, образовање и негу у раном дјетињству широм БиХ. Резултат наведене активности је документ „Стандарди квалитета рада васпитачица, педагогица и директорица у предшколском одгоју и образовању”, а који ће бити промовисан на Међународни дан људских права. Ови стандарди засновани су на професионалним компетенцијама које укључују све димензије професионализма и замишљени су као „живи“, „развојни“ документ, и као такав би требало да

¹¹⁸ Члан 16. Закона о предшколском одгоју и образовању БПК („Сл. новине БПК“, број 15/09)

¹¹⁹ Закон о предшколском одгоју и образовању Унско-санског кантона усвојен је у мају 2010. године; Закон о предшколском одгоју и образовању у Посавском кантону донесен је 4. децембра 2008. године; Закон о предшколском одгоју и образовању Тузланског кантона донесен је 13. октобра 2010. године, а Закон о предшколском одгоју и образовању у Кантону 10 донесен је 13. октобра 2009. године

¹²⁰ Чл. II и III Заједничког језгра цјеловитих развојних програма за рад у предшколским установама

буде подложен ажурирању, ревидирању и усавршавању у одређеним временским интервалима специфичним за образовне стандарде.¹²¹

3.3.5. Образовање у законодавству о равноправности полова

Закон о равноправности полова у БиХ гарантује равноправност полова и у области образовања¹²², забрањује дискриминацију у оквиру образовних институција засновану на полу када је ријеч о условима пријема у образовну институцију, начинима пружања услуга и бенефиција, искључењу из процеса образовања, вредновању резултата образовања и сл.¹²³ Власти, образовне институције и друга правна лица дужни су да обезбиједи да се плановима и методологијом успостави образовни систем који ће гарантовати елиминацију наставних планова и програма који садрже друштвено стереотипну улогу полова, а који би изазвали дискриминацију.¹²⁴

3.3.6. Предшколско образовање у другим актима

3.3.6.1. Споразум о успостављању Савјета за опште образовање у БиХ

Споразум о успостављању Савјета за опште образовање у БиХ¹²⁵ закључен је ради успостављања стручног и независног савјетодавног тијела за доносиоце одлука у вези са политиком дјеловања у области предшколског, основног и средњег образовања. Споразум су закључили министар цивилних послова БиХ, министри образовања ентитета, кантона и шеф Одјељења за образовање Брчко Дистрикта БиХ.¹²⁶

3.3.6.2. Акциони план за дјецу

Акциони план за дјецу БиХ донесен је за период од 2002. до 2010. године, а с циљем обезбјеђења примјене Конвенције о правима дјетета, те Миленијумских развојних циљева УН-а. О примјени Акционог плана за дјецу 2010. године урађен је извјештај, у складу са информацијама које су доставили чланови радне групе коју је формирало Министарство за људска права и избјеглице БиХ, а које су номиновала надлежна државна и ентитетска министарства. Ова радна група израдила је и **Предлог акционог плана за дјецу БиХ за период од 2011. до 2014. године**, који је Савјет министара БиХ усвојио на 155. сједници, одржаној 13. 07. 2011. године.

Када је ријеч о предшколском образовању, основна карактеристика Акционог плана садржана је у следећим принципима: да се дјеца ставе на прво мјесто, да се не занемарује ниједно дијете, да се обезбиједи брига и образовање за свако дијете те да се предшколским одгојем обухвати најмање 20% дјеце (за преосталих 80% обезбиједити алтернативне облике). У Акционом плану **наглашено је да је ова област најзапостављенији ниво одгоја и образовања** и да органи власти овдје морају да буду најинтензивнији и са транспарентним мјерама. Препоручено је да се ова област обавезно уреди законом, да одређење треба да буде на форсирању припремних одјељења и везивању предшколског образовања за редовно основно образовање те обавези власти да изгради већи број објеката намијењених предшколском одгоју и образовању (јаслице, вртићи и објекти уз основне школе).

¹²¹ Стандарди квалитета рада васпитачица, педагогица и директорица у предшколском образовању

¹²² Члан 2. Закона о равноправности полова БиХ

¹²³ Идем, члан 5.

¹²⁴ Институција омбудсмена за људска права БиХ у сарадњи са „Save the Children“ Норвешке, Анализа усклађености законодавства БиХ са Конвенцијом о правима дјетета (2009), стр. 132

¹²⁵ Члан I Споразума о успостављању Савјета за опште образовање у БиХ, „Сл. гласник БиХ“, број 22/09

¹²⁶ Институција омбудсмена за људска права БиХ у сарадњи са „Save the Children“ Норвешке, Анализа усклађености законодавства БиХ са Конвенцијом о правима дјетета (2009), стр. 129

3.3.6.3. Стратегија за смањење сиромаштва

Приликом израде Стратегије за смањење сиромаштва урађена је анализа стања у образовном сектору, укључујући и предшколско образовање. Ова анализа показала је да су проблеми у образовном сектору у БиХ: недостатак одређених образовних профила способних да брзо и ефикасно реагују на потребе тржишта рада; велики број закона којима се регулише ова област; недовољна финансијска средства; непостојање образовних стандарда; наставни планови и програми неприлагођени захтјевима развијеног друштва, застарјела опрема, несклад између иницијалног образовања наставника и стварних потреба наставне праксе, програми образовања одраслих нису иновирани већ дуже од једне деценије и сл. **У сегменту предшколског образовања у анализи се констатује да је предшколским образовањем обухваћен недовољан број дјецe, да је недовољна буџетска подршка, да је овај ниво образовања постао више социјални него образовни,** те да су створене претпоставке за ширење приватне иницијативе у предшколском образовању.

Нажалост, неке од наведених слабости образовног система присутне су и данас. На основу анализе, у ПРСП-у је, као један од приоритета који се односи на предшколско образовање, утврђено да се **„створе претпоставке да се предшколско образовање почне сматрати дијелом образовног, а не социјалног сектора,** те да се повећа обухват дјецe предшколским образовањем”.

3.3.6.4. Стратешки правци развоја предшколског одгоја и образовања у БиХ

У 2002. години учињени су први значајни системски кораци у реформи одгоја и образовања. У стратешком документу реформе одгоја и образовања, који су министри образовања БиХ у новембру 2002. године презентовали Савјету за спровођење мира у БиХ, грађанима БиХ обећано је обезбјеђење квалитетног темељног образовања на нивоу предшколских установа, основних и општих средњих школа, засновано на савременом наставном плану и програму, а обећање је укључивало и израду стратешког документа из области предшколског одгоја и образовања.¹²⁷

Прве практичне активности на изради овог документа предузели су Мисија ОЕБС-а у БиХ, као главни координатор реформе образовања у нашој земљи, и Уницеф, који је преузео функцију координатора у радној групи за осавремењивање и квалитет одгоја и образовања. У сарадњи са образовним властима на свим нивоима формирали су радну групу која је израдила документ под називом „Стратешки правци развоја предшколског одгоја и образовања у Босни и Херцеговини“.

Документ је презентован и прихваћен на Трећем образовном форуму који је организовао ОЕБС, 15. 11. 2003. године, а Савјет министара БиХ усвојио га је 14. 02. 2005. године.¹²⁸ Документ „Стратешки правци развоја предшколског одгоја и образовања у Босни и Херцеговини“ из 2004. године рађен је на основу низа реформских докумената и у значајној мјери послужио је као основ у процесу реформе предшколског одгоја и образовања, укључујући и доношење Оквирног закона.¹²⁹

¹²⁷ Образовне власти Унско-санског кантона у сарадњи са „Save the Children“ Норвешке, Регионална канцеларија у Сарајеву, Анализа стања предшколског образовања у Унско-санском кантону, октобар 2008. год.

¹²⁸ Идем

¹²⁹ Ови документи укључују:

- реформу образовања – порука грађанима БиХ, пет обећања, Сарајево, 2002.
- Акциони план за дјecu Босне и Херцеговине 2002–2010, Министарство за људска права и избјеглице, Сектор за људска права, Сарајево 2002.
- Оквирни закон о основном и средњем образовању у Босни и Херцеговини, Парламентарна скупштина БиХ, Сарајево, 2003.
- Заједничка стратегија за модернизацију основног и општег средњег образовања у Босни и Херцеговини (Бијели папир), образовне власти у БиХ, Сарајево 2003.

Нови документ „Стратешки правци развоја образовања у Босни и Херцеговини са планом спровођења 2008–2015.” (у даљем тексту: Стратешки правци) усвојио је Савјет министара БиХ на сједници, одржаној 03. 06. 2008. године. Овај документ даје главне правце развоја образовања у БиХ у периоду до 2015. године, а ослања се на досадашња постигнућа у образовној реформи заснованој на Средњорочној развојној стратегији Босне и Херцеговине, те недавно усвојеним документима стратешког развоја појединих области образовања, подацима датим у Функционалном прегледу јавне управе у сектору образовања и другим релевантним документима и материјалима који се тичу развоја образовања на нивоу ентитета, кантона и Брчко Дистрикта БиХ. У складу са Стратешким правцима у оквиру активности модернизације и развоја поучавања и учења на свим нивоима образовног система планирано је да се унаприједи квалитет учења и поучавања у предшколском одгоју и образовању, основном и средњем образовању, као темељ цјеложивотног учења.

У основном правцу дјеловања, а који се односи на обезбјеђење једнакости приступа и правичност у образовању, подстицаће се друштвена и приватна иницијатива за отварање одгојно-образовних установа, а посебно предшколских установа.¹³⁰ Стратешки правци указују на потребу да се повећа финансијско учешће за одређене намјене у образовању и побољша квалитет образовања у складу са захтјевима стратешког развоја образовања.¹³¹

У складу са Стратешким правцима, неопходно је да се: осигурају кадровски, просторни и материјални услови за укључивање дјеце у све програме предшколског одгоја и образовања, а обавезно у програм припреме за полазак у школу; модернизују програми и спроводи стално стручно усавршавање васпитача; посебна пажња посвети већем укључивању дјеце из социјално и економски угрожених породица, као и дјеце са посебним потребама; осигура кључна улога општине у техничкој организацији предшколског одгоја и образовања и осигура повезаност предшколске установе и основне школе.

Како су предшколски одгој и образовање обавезни за сву дјецу у години пред полазак у основну школу, у мјестима у којима нису отворене јавне предшколске установе (или су недовољног капацитета), програми припреме могу се реализовати и у основној школи, уз обавезно укључивање и васпитача у рад са том дјецом.¹³²

Ради обезбјеђења даљег развоја предшколског програма, потребно је да се обезбиједи спровођење краткорочних, средњорочних и дугорочних циљева.¹³³

3.4. Институционални оквир за предшколско образовање

Предшколски одгој и образовање као саставни дио одгојно-образовног система је први, посебан и специфичан степен одгојно-образовног система који обухвата: **одгој, образовање, његу, здравствену и социјалну заштиту дјеце узраста од шест мјесеци до поласка у школу.** Као такав представља основ цјеложивотног учења, усмјерен према аспектима интелектуалног,

– Средњорочна развојна стратегија БиХ, 2003–2007, Савјет министара БиХ, Сарајево, 2003.

¹³⁰ Саставни дио овог документа је план спровођења краткорочних (2008), средњорочних (2009-2010) и дугорочних циљева (2011-2015)

¹³¹ Стр. 25, Стратешки правци развоја образовања у Босни и Херцеговини са планом спровођења, 2008–2015.

¹³² Идем, стр. 28

¹³³ Краткорочни циљеви: спровођење Оквирног закона и припремљен план проширења предшколског одгоја и образовања. Средњорочни циљеви: развијено заједничко језгро програма предшколског одгоја и образовања и повећан упис у предшколске установе на 20% популације, а број уписаних у програме припреме за полазак у школу на 40% популације. Дугорочни циљеви: повећан број уписаних у предшколске установе на 50% популације, а број уписаних у програме припреме за полазак у школу на 100%, те сви директори предшколских установа имају завршен минимални степен способности/квалификација за руковођење одгојно-образовном установом.

емоционалног, физичког развоја и развоја креативности и стваралаштва.

У БиХ се значајан број институција на различитим нивоима власти бави питањем предшколског одгоја и образовања, а надлежности су утврђене низом закона. У сваком случају, надлежна министарства утврђују политике у предшколском одгоју и образовању, док су установе надлежне за његово директно спровођење. Кроз презентовање законодавног оквира у овој студији урађен је и осврт на питање надлежности институција, и то од надлежних министарстава до самих установа, укључујући и сегмент инспекцијског надзора. За разлику од надлежности институционалних механизма утврђених у Закону о предшколском васпитању и образовању РС, односно законима кантона, Оквирним законом утврђује се посебна надлежност Агенције за предшколско, основно и средње образовање, а која је детаљније утврђена кроз доношење посебног закона о овој агенцији.¹³⁴

3.4.1. Агенција за предшколско, основно и средње образовање

Агенција за предшколско, основно и средње образовање (у даљем тексту: Агенција) **надлежна је за успостављање стандарда знања, оцјењивање постигнутих резултата и развој заједничког језгра наставних планова и програма** у предшколском, основном и средњем образовању, те за друге стручне послове у области стандарда знања и оцјењивања квалитета који су одређени посебним законима и другим прописима.¹³⁵

У области успостављања стандарда знања и оцјењивања постигнутих резултата, у предшколском, основном и средњем образовању, те за друге стручне послове у области стандарда знања и оцјењивања квалитета образовања, Агенција је надлежна за:

- установљавање стандарда знања ученика и оцјењивање постигнутих резултата;
- спровођење истраживања с циљем оцјењивања развоја стандарда знања ученика, оцјењивање постигнутих резултата и објављивање резултата истраживања;
- давање савјета надлежним образовним властима у вези са питањима прописаних стандарда знања и њихове примјене;
- установљавање и вођење механизма извјештавања о стању образовања у Босни и Херцеговини у сарадњи са надлежним образовним властима;
- сакупљање, обједињавање, обрађивање и објављивање података о квалитету и квантитету знања;
- спровођење екстерног оцјењивања;
- давање смјерница за спровођење програма обуке за наставнике и стручне сараднике из области стандарда знања и екстерног оцјењивања;
- успостављање контаката са тијелима која имају сличне функције у другим земљама, као и са међународним организацијама и институцијама с циљем усклађивања прописаних стандарда у образовању;
- пружање помоћи приликом признавања домаћих свједочанстава и диплома у другим земљама, као и у признавању страних свједочанстава и диплома у Босни и Херцеговини;
- спровођење других активности у вези са успостављањем и примјеном стандарда знања и оцјењивања.¹³⁶

¹³⁴ Агенција за предшколско, основно и средње образовање почела је са радом 1. јануара 2009. године. Сједиште Агенције је у Мостару, а подручних јединица у Бањалуци и Сарајеву. У Мостару је, осим сједишта, и Одјељење за заједничко језгро наставног плана и програма у предшколском, основном и средњем образовању, у Бањалуци је Одјељење за средње стручно образовање, обуку, образовање одраслих и цјеложивотно образовање, а у Сарајеву је Одјељење за стандарде знања – ученичких постигнућа и оцјењивање резултата у предшколском, основном и средњем образовању.

¹³⁵ Члан 4. Закона о Агенцији за предшколско, основно и средње образовање („Службени гласник БиХ“, број 88/07)

¹³⁶ Идем, члан 5.

У области развоја заједничког језгра наставних планова и програма у предшколском, основном и средњем образовању, Агенција је надлежна за: праћење спровођења заједничког језгра наставних планова и програма, праћење, евалуацију, усавршавање и развој заједничког језгра наставних планова и програма, у складу са стандардима утврђеним Оквирним законом о основном и средњем образовању у Босни и Херцеговини, остваривање сарадње са педагошким заводима и другим институцијама за подршку, модернизацију и развој предшколског, основног и средњег образовања, давање савјета надлежним образовним властима о изради и спровођењу нових програмских садржаја и др.¹³⁷

Одбор Агенције за предшколско, основно и средње образовање (у даљем тексту: Одбор) је стручно тијело које се успоставља у оквиру Агенције и има седам чланова, и то по два из сваког конститутивног народа и један члан из реда осталих.¹³⁸ Чланове одбора именује Савјет министара БиХ, а након што Министарство цивилних послова БиХ распише јавни конкурс за избор чланова Одбора и обједини листу пријављених кандидата који испуњавају услове и да на мишљење Конференцији министара образовања у БиХ. У раду Одбора учествује представник Министарства цивилних послова БиХ без права гласа. Законом о Агенцији за предшколско, основно и средње образовање уређен је начин рада Одбора и његово разрјешење.

Агенцијом руководи директор којег именује Савјет министара БиХ на мандат од четири године. Директор, између осталог: а) руководи и усмјерава обављање послова у надлежности Агенције; б) одговоран је за спровођење одлука Одбора и других надлежних органа; ц) припрема материјале о којима расправља и одлучује Одбор; д) припрема план рада Агенције и подноси извјештај о раду; е) припрема финансијски план Агенције и подноси финансијски извјештај; ф) у складу са Законом, одговоран је за питања радних односа; г) остварује неопходну сарадњу са надлежним образовним властима у ентитетима, кантонима и Брчко Дистрикту Босне и Херцеговине; х) подноси Савјету министара Босне и Херцеговине годишњи извјештај о раду; и) обавља друге послове у складу са Законом и подзаконским актима, те актима Агенције.¹³⁹

Средства за рад Агенције обезбјеђују се у буџету институција БиХ, а Агенција може да има и властите приходе и приходе из других извора.

Надзор над примјеном Закона о предшколском, основном и средњем образовању врши Министарство цивилних послова БиХ.

3.4.2. Конференције министара образовања у БиХ

Меморандум о разумијевању за успостављање Конференције министара образовања у БиХ прихватили су и обавезали се на његово спровођење представници највиших органа власти у БиХ, и то: предсједавајући Савјета министра БиХ, премијер Владе ФБиХ, премијер Владе РС и градоначелник и представник Владе БДБиХ. Разлог за закључивање Меморандума садржан је у чињеници да се „препознала кључна улога образовања у изградњи и развоју друштва заснованог на знању”¹⁴⁰. Успостављена **конференција је самостално и највише савјетодавно тијело за**

¹³⁷ Идем, члан 6.

¹³⁸ Одбор има надлежност да: (а) успоставља стандарде знања ученика и оцјењивања постигнутих резултата, (б) одобрава заједничко језгро наставних планова и програма основног и средњег образовања и објављује га у „Службеном гласнику БиХ”, (ц) даје савјете, тумачења и препоруке надлежним образовним властима у питањима из своје надлежности, (д) установљава и води механизме информисања и извјештавања о питањима из своје надлежности, (е) разматра проведена истраживања из дјелокурга Агенције и објављује резултате истраживања, (ф) успоставља и остварује контакте са тијелима која имају сличне функције у другим земљама као и са међународним организацијама и институцијама с циљем да прописани образовни стандарди у БиХ буду упоредиви са стандардима европских земаља, (г) доноси смјернице за спровођење програма обуке наставника и стручних сарадника

¹³⁹ Чл. 11. и 12. Закона о Агенцији за предшколско, основно и средње образовање

¹⁴⁰ Преамбула Меморандума о разумијевању за успостављање конференције министара образовања у БиХ, „Сл. гласник БиХ”, број 19/08.

координисање образовног сектора у БиХ, које својим дјелокругом и одговорностима не задира у уставне и законске одговорности надлежних органа власти.¹⁴¹ Главни задаци Конференције су: анализа, процјена стања, напредак и потребе цијелокупног образовног система у БиХ; предлагање надлежним органима стратешких приоритета образовне реформе; процјена и препоруке надлежним органима за усклађивање образовних политика и стратешких планова развоја образовања; праћење процеса израде оквирних закона из области образовања који се доносе на нивоу БиХ; давање примједби и предлога у процесу њихове израде, као и мишљење на текст закона; давање препорука за усклађивање законодавства на нижим нивоима са одредбама оквирних закона и анализа њиховог спровођења; процјена стања спровођења међународних конвенција и декларација у области образовања које је прихватила БиХ, те потицање доношења мјера за унапређење стања и бољу сарадњу са међународним организацијама; давање савјета и препорука Министарству цивилних послова БиХ за координацију образовног сектора у БиХ, дефинисање стратегије и основних принципа координације активности на међународном плану: за сарадњу са Европском унијом, сарадњу на ширем међународном плану, као и за сарадњу у региону.¹⁴²

IV Ситуациона анализа

Однос према дјетету, улагање у институције које помажу развој дјетета и развијање дјечијих потенцијала огледало су сваког друштва, али и његове зрелости. Друштвени подстицај породици, улагање у одгојне и здравствене установе, те медијско представљање дјетета као креатора будућих развојних, хуманих, етичких компоненти друштвених вриједности је одређујуће науке 21. стољећа. Научна сазнања, емпиријска искуства стечена у досадашњем раду, валоризована искуства развијених друштава те укупна хуманистичка одређења треба да буду пут праксе установа за предшколско васпитање и образовање дјеце. Управо у овоме садржан је изазов да се уради процјена стања у области предшколског одгоја и образовања у БиХ.

Анализа стања у области предшколског одгоја и образовања у БиХ урађена је на начин да се кроз посјете одређеном броју предшколских установа у БиХ, али и кроз прикупљање података од надлежних образовних власти, покушала да изгради спознаја у којој су мјери рад и дјеловање предшколских установа засновани на међународним стандардима које су прихватиле власти у БиХ и усвојеном законодавном оквиру, а којим се уређује предшколски одгој и образовање. С циљем хомогенизације и обезбјеђења прегледности, анализа у структуралном дијелу слиједи структуру Оквирног закона због тога што закони којима се уређује питање предшколског одгоја и образовања на нижим нивоима власти треба да буду усклађени са наведеним законом.

4.1. Предшколске установе у БиХ

Омбудсмени су ситуациону анализу искључиво засновали на анализи рада регистрованих предшколских установа с обзиром на то да предшколским одгојем и образовањем, а према одредбама законодавства којим се уређује ова област, могу да се баве само установе које су задовољиле законске услове и које су регистроване за обављање наведене дјелатности. С циљем прикупљања полазних информација, Омбудсмени су се обратили Федералном министарству образовања и науке, Министарству просвјете и културе РС, Одјељењу за образовање Владе Брчко Дистрикта БиХ, те кантоналним министарствима образовања. На основу добијених података може се констатовати да је у БиХ регистровано 197 предшколских установа, од којих 148 јавних и 49

¹⁴¹ Идем, члан I

¹⁴² Идем, члан III

приватних.¹⁴³ Упоређујући податке добијене од Федералног министарства образовања и науке и кантоналних министарстава, може се констатовати да постоји одређено неслагање у вези са бројем регистрованих установа, те су у овој анализи презентовани подаци на основу информација добијених из ентитетских министарстава образовања и Одјељења за образовање Владе Брчко Дистрикта БиХ, те оних предшколских установа које су посјетили представници Омбудсмена.

Осим регистрованих предшколских установа, постоје и дјелују установе регистроване као „играонице“ које се третирају као приватне установе предшколског одгоја и образовања. Тако, нпр, у Зеничко-добојском кантону овај облик дјелатности обавља осам тако регистрованих установа.¹⁴⁴ Према сазнањима Омбудсмена, постоји низ нерегистрованих установа које на тај начин доводе у питање дјелатност других предшколских установа као и вјеродостојност одгоја и образовања на које дјеца имају право.

Корисници предшколских одгојно-образовних програма су дјеца обухваћена институционалном бригом кроз јаслице и вртиће, мобилне вртиће, играонице, радионице; дјеца која нису обухваћена институционалним предшколским одгојем и образовањем; дјеца која имају потешкоће у развоју, одгоју и образовању, те надарена дјеца (дјеца са посебним потребама); дјеца мањинских група у локалној заједници.

Показатељи Агенције за статистику БиХ, у вези са статистиком образовања у БиХ, представљени у саопштењу од 22. 06. 2010. године, указују да је у школској 2009/2010. години било укупно 209 предшколских установа, што је за 13 више него у истом периоду претходне године. У школској 2009/2010. години у предшколским установама регистровано је 16.784 дјеце, од којих су 8.082 дјевојчице, а установе су имале 2.424 запосленика, од којих је 2.240 жена. Од укупног броја запосленика 1.196 су васпитачи, тако да један васпитач води бригу о 14 дјеце, док је тај просјек у школској 2008/2009. години био 15 дјеце.

У Прилогу 1 дат је преглед капацитета установа и попуњености у погледу опште структуре дјеце полазника различитих програма предшколског одгојно-образовног рада на нивоу БиХ, а у наставку је дат преглед према ентитетима, односно кантонима, који је сачињен на основу добијених података од институција образовања.

4.1.1. Предшколске установе у Републици Српској

На простору Републике Српске регистровано је 40¹⁴⁵ предшколских установа у јавном сектору, с тим што је у оквиру установе Центар за предшколско васпитање и образовање Бањалука успостављено 17 засебних јединица.¹⁴⁶ У Републици Српској регистровано је и осам приватних предшколских установа, од којих су четири дјечија вртића, три играонице и један клуб за дјецу.¹⁴⁷

Број дјеце која похађају предшколске установе у Републици Српској¹⁴⁸ у школској 2010/2011. години, мјерећи према упису дјеце на почетку школске године, био је 6.241 дијете уписано у јавне установе, 679 дјеце уписане у приватне установе, те 2.117 дјеце која похађају програм припреме дјеце за полазак у школу.

Дјеца су распоређена у одгојне групе према доби, и то: јаслички узраст/млађа узрасна група (од 6 мјесеци до 3 године), мјешовита вртићка група (од 3 до 5 година), старија вртићка група (од 5 до 6 година), дјеца школског узраста (од 6 до 7 година). Јаслички узраст дјеце обухватио је 1.191

¹⁴³ Податке су доставила сва надлежна ентитетска и кантонална министарства образовања/просвјете

¹⁴⁴ Према достављеним подацима од Министарства за образовање, науку, културу и спорт ЗДК

¹⁴⁵ Бања Лука, Бијељина, Берковићи, Билећа, Брод, Братунац, Вишеград, Власеница, Гацко, Градишка, Дервента, Добој, Зворник, Кнежево, Козарска Дубица, Котор-Варош, Лакташи, Лопаре, Љубиње, Милићи, Модрича, Мркоњић-Град, Невесиње, Нови Град, Пале, Приједор, Прњавор, Рогатица, Соколац, Србац, Сребреница, Теслић, Требиње, Угљевик, Фоча, Чајниче, Челинац, Шамац, Шековићи, Шипово

¹⁴⁶ Једна од наведених јединица специјализована је за предшколско образовање дјеце са потешкоћама у психофизичком развоју

¹⁴⁷ Од укупног броја регистрованих приватних установа три су у Бањалуци, три у Бијељини и двије у Прњавору

¹⁴⁸ Подаци достављени од Министарства просвјете и културе РС

дијете, од којих је 650 дјечака, док је вртићики узраст обухватио 5.692 дјеце, од којих је 1.426 дјечака. Највећи број дјеце укључен у предшколско васпитање и образовање је на подручју града Бањалуке, и то: 1.844 дјеце распоређених у 78 група, што је 20% у односу на број дјеце предшколског узраста на подручју града. Мрежа постојећих вртића углавном покрива ужи дио града.¹⁴⁹

Ипак, капацитети установа неријетко су пуно већи од стварне попуњености. Смањен уписни капацитет може да се повеже и са генерално смањеним уписом дјеце у први разред основне школе.¹⁵⁰ Овакво стање у пракси ствара ситуацију да установе формирају број група у складу са потражњом, односно бројем уписане дјеце, а преостали простор остане неискоришћен или бива изнајмљен трећим лицима. Тако ЈУ за предшколско васпитање и образовање „Први кораци“ у Власеници има капацитет за 150 до 180 дјеце, а у тренутку посјете представника Омбудсмена у установи је било 36 дјеце. У Дјечијем центру „Бубамара“ Пале капацитет је 150 дјеце, а број полазника је 75 дјеце. Значајна попуњеност расположивог капацитета уочена је у **Дјечијем обданишту „Мајке Југовић” Добој**. У тренутку посјете било је 200 дјеце, распоређене у десет група.

4.1.1.1. Дјеца са потешкоћама у психофизичком развоју у РС

У предшколски одгој и образовање укључено је 93 дјеце са посебним потребама, од којих је 83 на подручју града Бањалуке.

4.1.2. Федерација БиХ

Према подацима достављеним од Федералног министарства образовања и науке, на подручју Федерације БиХ регистровано је 147 предшколских установа, од којих 107 јавних и 40 приватних. Према кантонима распоред предшколских установа је сљедећи:

– Унско-сански кантон	7 јавних и 4 приватне установе ¹⁵¹
– Средњобосански кантон	7 јавних и 10 приватних установа ¹⁵²
– Зеничко-добојски кантон	18 јавних и 3 приватне установе ¹⁵³
– Тузлански кантон	20 јавних и 1 приватна установа ¹⁵⁴
– Посавски кантон	3 јавне установе ¹⁵⁵
– Босанско-подрињски кантон	2 јавне и 1 приватна установа ¹⁵⁶
– Херцеговачко-неретвански кантон	10 јавних и 6 приватних установа ¹⁵⁷
– Кантон Сарајево	31 јавна и 9 приватних установа ¹⁵⁸
– Западнохерцеговачки кантон	5 јавних и 6 приватних установа ¹⁵⁹
– Кантон 10	6 јавних установа ¹⁶⁰

¹⁴⁹ Идем

¹⁵⁰У Сребреници се само 17 дјеце уписало у централну школу у први разред основне школе, у текућој школској години; у Братунцу је смањен број уписане дјеце за 30% због великог одлива становништва у протеклих неколико година

¹⁵¹ Босанска Крупа, Бихаћ, Босански Петровац, Сански Мост, Цазин, Кључ, Велика Кладуша

¹⁵² Бугојно, Доњи Вакуф, Бусовача, Горњи Вакуф, Горњи Вакуф - Ускопље, Нови Травник, Витез, Фојница, Крешево, Травник, Јајце, Кисељак

¹⁵³ Високо, Вареш, Какањ, Маглај, Бреза, Завидовићи, Жепче, Зеница, Тешањ

¹⁵⁴ Живинице, Бановићи, Добој-Исток, Грачаница, Градачац, Кладањ, Лукавац, Сребреник, Тузла

¹⁵⁵ Орашје, Оџак, Домањевац-Шамац

¹⁵⁶ Горажде

¹⁵⁷ Мостар, Читлук, Чапљина, Неум, Столац, Прозор-Рама, Јабланица, Коњиц

¹⁵⁸ Хаџићи, Илиџа, Илијаш, Сарајево, Вогошћа

¹⁵⁹ Широки Бријег, Посушје, Груде, Љубушки

¹⁶⁰ Ливно, Томислав-Град, Гламоч, Купрес

Посматрајући структурално у неким већим градовима у Федерацији БиХ јавне установе, као што је то случај са предшколском установом у Бањалуци, имају више организационих јединица. Тако у ЈУ „Дјеца Сарајева“ Сарајево тренутно ради 28 вртића распоређених у четири организационе јединице, и то: ОЈ „Стари град“, ОЈ „Центар“, ОЈ „Ново Сарајево“ и ОЈ „Нови град“.¹⁶¹ У ЈУ „Предшколски одгој и образовање“ Зеница постоји шест организационих јединица, у ЈУ „Наша дјеца“ Тузла 12 организационих јединица, док су у Мостару предшколски одгој и образовање организовани у двије јавне установе, и то: ЈУ „Цицибан“ и ЈУ „Дјечији вртићи“ Мостар.

Зависно од расположивих капацитета и броја уписане дјеце, најчешће су распоређени у јасличку групу I (од 6 мјесеци до 3. године), јасличку групу II (од 2. до 3. године, али у пракси у овој групи дијете остане и до навршене 4. године због попуњености капацитета), млађу вртићку групу (од 3. до 4. године), средњу вртићку (од 4. до 5. године), старију вртићку (од 5. до 6. године) и школску групу, тј. продужени боравак. У неким кантонима развијен је програм играоница, док у другим кантонима, иако постоје услови, програм није развијен због тога што као такав није прописан законом. Генерално, у свим установама које су посјетили представници Омбудсмена изражен је проблем искључености одређених категорија дјеце, посебно дјеце из руралних средина и удаљених дијелова градске средине и дјеце са посебним потребама, а истовремено капацитети установа углавном су непопуњени и самим тим неискоришћени.

Према подацима достављеним од **Министарства образовања, науке, културе и спорта ТК**, укупан број дјеце предшколске доби на подручју Тузланског кантона је 4.400. Општим предшколским програмом обухваћено је 1.765 дјеце, од којих је 906 дјечака. Обавезним програмом предшколског одгоја и образовања обухваћено је 345 дјеце¹⁶², док је 385 дјеце предшколске доби овим програмом обухваћено кроз програме цијелодневног и полудневног програма у редовном програму. Сарадња се остварује и са Министарством за рад и социјалну политику ТК путем Пројекта интеграције дјеце без родитељског старања. Тим програмом обухваћено је осморо дјеце без родитељског старања у ЈУ „Наше дијете“ Тузла, организациона јединица „Колибри“. Добри резултати постигнути су на плану њихове социјализације и правилног одгоја. Због великог броја дјеце уписане у школској 2010/2011. години (955), ЈУ „Наше дијете“ Тузла формирала је 39 одгојних група, у просјеку са по 25 дјеце у свакој групи.

Према подацима достављеним од **Министарства образовања, науке, културе и спорта СБК**, у јавним предшколским установама у Средњобосанском кантону услуге користи 512 дјеце узраста од 1 до 6 година, а од којих је 275 дјечака. У приватним установама предшколски одгој и образовање похађа 350 дјеце узраста од 1 до 6 година, од којих је 201 дјечак. У појединим јавним предшколским установама капацитети су пуно већи од стварне попуњености, па тако, нпр, у Дјечијем вртићу у Новом Травнику, у просјеку 40-50 дјеце користи услуге, а капацитет је за 120 дјеце.

На подручју **Посавског кантона**, а према подацима достављеним од Министарства образовања и културе Посавског кантона, укупно је 135 корисника услуга предшколских установа.

Према подацима достављеним од **Министарства образовања, науке, културе и спорта БПК**, у јавној установи тренутно је 85 дјеце, од којих је 36 дјечака. У приватној установи тренутно је 88 дјеце, узраста од 2 до 6 година, од којих су 53 дјечака.

¹⁶¹ <http://djecasarajeva.edu.ba>

¹⁶² Према подацима јавне предшколске установе у Бановићима, само на подручју општине Бановићи 220 дјеце је предшколског узраста

У јавним предшколским установама **Западнохерцеговачког кантона** услуге предшколског одгоја и образовања пружају се за укупно 445 дјеце, од којих је 235 дјечака. Дјеца су распоређена у корисничке групе према доби, и то: 86 дјеце узраста од 6 мјесеци до 3 године, затим 182 дјеце узраста од 3 до 5 година, те 177 дјеце старије од 5 година. У приватним установама услуге се пружају за 172 дјеце, од којих је 87 дјечака. Дјеца су према доби распоређена у групе, и то: 42 дјеце узраста од 6 мјесеци до 3 године, 91 дијете узраста од 3 до 5 година, те 49 дјеце старије од 5 година.¹⁶³

Капацитет установа у **Унско-санском кантону** је 1.510, а број уписане дјеце у школској 2010/2011. години је 1.055, од чега је 14 јасличких група. У предшколски програм укључено је и двоје дјеце припадника националних мањина.¹⁶⁴

Укупан број дјеце у јавним и приватним установама **Херцеговачко-неретванског кантона** је 1.176. Јавља се проблем са јаслицама, па је тако, нпр, прошле године ЈУ „Дјечији вртићи“ Мостар вратила 100 дјеце, јер немају довољно адекватног кадра, односно медицинских сестара.¹⁶⁵

У **Зеничко-добојском кантону** је укупно 500 дјеце у приватним предшколским установама у току једне школске године, те око 900 дјеце у јавним предшколским установама. Омјер дјеце према полу је 50% дјечака, односно дјевојчица. Јавна установа за предшколско образовање „Младост“ Какањ располаже капацитетом за 200 дјеце у оквиру једне организационе јединице, мада их је тренутно 130, распоређених у седам одгојних група, од којих су три јасличке и четири вртићке групе.

Програмима предшколског одгоја и образовања у **Кантону Сарајево** обухваћено је 6.170 дјеце те 59 дјеце у установама за специјални одгој и образовање. Јасличким програмом обухваћено је 350 дјеце узраста од 0 до 3 године, 2.130 дјеце укључено је у одгојне групе у 4. и 5. години, а 1.102 дјеце у доби пред полазак у школу обухваћено је цијелодневним и полудневним боравком. У обавезном програму пред полазак у школу који подразумијева 150 часова, односно једноседмични програм у трајању од два часа рада са дјететом, јесте 2.588 дјеце.¹⁶⁶ У ЈУ „Дјеца Сарајева“, која обухвата 28 организационих јединица, укупан број дјеце је 2.431. У приватним установама Кантона Сарајево које су посјетили представници Омбудсмена¹⁶⁷, услуге користи 776 дјеце, при чему најмлађе има 7 мјесеци, а најстарије користи услуге продуженог боравка.

4.1.2.1. Дјеца са потешкоћама у психофизичком развоју у Федерацији БиХ

На територији **Тузланског кантона** укупно 94 дјеце предшколске доби са различитим психичким и физичким потешкоћама укључено је у одгојно-образовне програме.

На подручју **Средњобосанског кантона** у јавним установама је четворо дјеце са посебним потребама укључено у предшколски одгој и образовање од којих троје у ЈУ „Центар за предшколско васпитање и образовање“ Бугојно, док је у програм приватне установе укључено седморо дјеце са посебним потребама, од којих петоро у Дјечији вртић „Св. Фрањо“ у Кисељаку.

¹⁶³ Подаци су достављени од Министарства образовања, науке, културе и спорта ЗХК

¹⁶⁴ Према подацима достављеним од Министарства образовања, науке, културе и спорта УСК

¹⁶⁵ Информација усмено добијена од директорице наведене установе

¹⁶⁶ Подаци достављени од Министарства образовања и науке КС

¹⁶⁷ Установа за предшколски одгој и образовање „Амел и нур“; Предшколска установа „Бехар“; Предшколска установа „Палчић“; Предшколска установа у саставу СОС Друштвеног центра „Херман Мајнер“; Каритас Врхбосанска надбискупија Дјечији вртић „Света обитељ“; Бошњачка установа „Ан-Нур“

Ниједно дијете са психофизичким сметањама није укључено у програме предшколских установа на подручју **Посавског кантона**, док је деветоро дјеце са посебним потребама укључено у програме предшколског одгоја и образовања на подручју **Босанско-подрињског кантона**.

Број дјеце са посебним потребама укључених у редован процес предшколског одгоја и образовања на подручју **Западнохерцеговачког кантона** је десет, док је на подручју **Унско-санског кантона** 13 дјеце са посебним потребама и седморо надарене дјеце.

Број дјеце са посебним потребама на подручју **Зеничко-добојског кантона** је мали.

У организоване предшколске програме и неопходне специјалне третмане који се спроводе у установама за специјални одгој и образовање **Кантона Сарајево**¹⁶⁸ укључено је 59 дјеце предшколске доби, а у предшколске установе укључено је 180 дјеце са различитим развојним и другим потешкоћама.

4.1.3. Предшколске установе у Брчко Дистрикту

У саставу Одјељења за образовање Владе Брчко Дистрикта БиХ дјелује једна јавна предшколска установа са четири објекта, те једна приватна предшколска установа. Према сазнањима Одјељења за образовање Брчко Дистрикта БиХ, Удружење АМИЦА повремено организује играонице у изнајмљеном објекту у насељу Суљагића сокак. Међутим, о томе немају детаљнијих података.

Према расположивим подацима, достављеним од **Одјељења за образовање Владе Брчко Дистрикта БиХ**, укупан број корисника услуга у приватној установи је 39, од којих је 13 дјеце у доби од 1 до 3 године, 22 у доби од 3 до 5 година, четворо школске дјеце на програму дневног/продуженог боравка. Нема дјеце са посебним потребама.

У тренутку достављања података услуге јавне предшколске установе користило је 375 дјеце у доби од 1 године до поласка у школу, од којих је 209 дјечака. Од укупног броја дјеце у приватној предшколској установи, највише их је у доби од 5 до 6 година (129), а остала дјеца су у доби од 1 до 2 године (9), у доби од 1 до 3 године (31), у доби од 3 до 4 године (23), у доби од 3 до 5 година (66), у доби од 4 до 5 година (72), те у доби од 4 до 6 година (45). У установи је тренутно укључено и 15 дјеце са посебним потребама.

Табела 1. Број установа за предшколски одгој и образовање у БиХ

	Територијалне јединице	Јавне установе	Приватне установе
1.	Република Српска	40	8
2.	Федерација БиХ	107	40
2.1.	Кантон Сарајево	31 ¹⁶⁹	9
2.2.	Херцеговачко-неретвански кантон	10	6
2.3.	Зеничко-добојски кантон	18	3
2.4.	Тузлански кантон	20	1

¹⁶⁸ ЈУ Центар за васпитање, образовање, радно оспособљавање и запошљавање ментално ретардиране дјеце, дјеце обољеле од аутизма и церебралне парализе „Владимир Назор“; ЈУ Завод за специјално образовање и одгој дјеце „Мједеница“; ЈУ Центар за слушну и говорну рехабилитацију КС

¹⁶⁹ Од укупног броја, три установе су специјализовани центри/заводи за рад са дјецом са психофизичким сметањама

2.5.	Средњобосански кантон	7	10
2.6.	Унско-сански кантон	7	4
2.7.	Западнохерцеговачки кантон	5	6
2.8.	Посавски кантон	3	0
2.9.	Босанско-подрињски кантон	2	1
2.10.	Кантон 10	6	0
3.	Брчко Дистрикт БиХ	1	1
УКУПНО:		148	49

У наредним поглављима слиједи анализа стања у области предшколског одгоја и образовања у БиХ, при чему је посебна пажња посвећена примјењиваним програмима, финансирању установе, цијени услуга, расположивом капацитету и попуњености установа, структури запосленика у одгојно-образовном раду са дјецом, те физичким условима установа.

4.2. Финансирање предшколских установа и цијена услуге

Како је већ истакнуто кроз анализу законодавног оквира којим се уређује питање предшколског одгоја и образовања, оснивач предшколске установе обезбјеђује средства потребна за оснивање, рад и спровођење програма предшколског одгоја и образовања, у складу са педагошким стандардима и нормативима за предшколски одгој и образовање¹⁷⁰, док програме предшколског одгоја и образовања, изузев обавезног предшколског одгоја, финансијски могу да подржавају и родитељи дјете предшколске доби зависно од социјалног статуса и путем донација.¹⁷¹ Средства за реализацију краћих и специјализованих програма рада и трошкове исхране дјете обезбјеђују корисници услуга.¹⁷² Обавезе надлежних образовних власти¹⁷³ огледају се у обезбјеђивању средстава за набавку дијела дидактичког материјала, професионално усавршавање кадрова у одгоју и образовању, развој предшколских програма рада, евалуацију предшколских програма рада, дио средстава за реализацију специјализованих програма рада.

Законом се јасно уређује и питање права на предшколски одгој и образовање за дјецу без родитељског старања, дјецу са посебним потребама, дјецу инвалида, дјецу цивилних жртава рата, дјецу незапослених родитеља, дјецу самохраних родитеља, дјецу корисника социјалних примања и дјецу редовних студената¹⁷⁴, те право на здравствену заштиту свих корисника права на предшколски одгој и и образовање.

Уочена ситуација на терену битно се разликује од оног што је Оквирним законом прописано као обавеза, чиме се отвара питање да ли је примјена Закона избор или обавеза и које су главне препреке у досљедном спровођењу не само Оквирног закона, већ и закона који су усвојени на предлог надлежних образовних власти на нивоу ентитета, односно кантона у Федерацији БиХ.

4.2.1. Република Српска

Иако је предшколско васпитање и образовање у Републици Српској у значајној мјери централизовано и уређено само једним законом, анализа стања на терену указује да се финансијска и материјална ситуација у области предшколског образовања и васпитања битно разликује од општине до општине.

¹⁷⁰ Члан 40, ст. 1. и 2. Оквирног закона

¹⁷¹ Идем, члан 41.

¹⁷² Идем, члан 42.

¹⁷³ Идем, члан 43.

¹⁷⁴ Идем, члан 44.

Према Закону о предшколском васпитању и образовању РС¹⁷⁵, оснивач је дужан да обезбиједи средства за плате запослених, топли оброк, регрес и друге накнаде у складу са Законом, материјалне трошкове установе, набавку основне опреме и намјештаја, амортизацију и текуће инвестиционо одржавање објеката, те дидактички материјал и играчке.

Предшколске установе могу да остваре и приходе по основу донација, спонзорства, учешћа родитеља који, такође, обезбјеђују средства за реализацију краћих и специјализованих програма рада и трошкове исхране дјече.

Увидом у актуелно стање посјећених установа, уочено је да **оснивач покрива трошак јавне установе у износу од 56% у ЈУ Дјечије обданиште „Мајке Југовић“ у Добоју, 70% у општинама Власеница, Котор-Варош, Челинац, па до 95% у општини Сребреница** у односу на укупне трошкове установе. Остатак је од уплата корисника услуга, а из дотираних средстава финансирају се плате запосленика, одржавање вртића и дидактички материјал.

Цијена услуге коју плаћају корисници креће се од 50 КМ за цјелодневни боравак дјетета у вртићу, што подразумијева осам часова боравка и три до четири obroка¹⁷⁶, па до 165 КМ за подједнаку услугу.¹⁷⁷ За услугу полудневног боравка дјетета у обданишту, што подразумијева три до четири часа боравка и два до три obroка, родитељи плаћају од 30 до 120 КМ.

Поједине јавне установе имају редовне донаторске изворе¹⁷⁸ и донације, најчешће у дидактичком материјалу и едукативним играчкама, које неке установе неријетко имају само у вријеме предизборне кампање. Повремена су и донаторска средства намијењена за опремање ентеријера, мокрих чворова или за замјену реквизита у отвореном простору.

Омјер удјела оснивача и цијена услуге у посјећеним јавним установама Републике Српске коју плаћају корисници приказани су у Прилогу 2.

4.2.2. Федерација БиХ

Финансирање јавних установа за предшколски одгој и образовање у Федерацији БиХ регулисано је Оквирним законом и кантоналним законима о предшколском одгоју и образовању, у којима су наведене обавезе оснивача као и обавезе других нивоа власти.

На простору Федерације БиХ постоји разноликост и у удјелу оснивача и у цијени услуга коју корисници плаћају. Разноликост не постоји само између кантона него и између општина. Распон удјела оснивача у укупном трошку установа у Федерацији БиХ генерално се креће од 20% у општини Чапљина до 85% у општини Јабланица, док се остатак финансира из уплата корисника. Цијене исте услуге коју плаћају корисници разликују се од општине до општине, те као примјер односа у цијени могу се узети општине Мостар и Кладањ. Тако у Мостару корисници услуга предшколског одгоја и образовања плаћају 190 КМ за јасличку групу, 160 КМ за цјелодневни боравак дјетета и 120 КМ за полудневни боравак. Истовремено, у Кладању корисници плаћају 75 КМ за цјелодневни и 45 КМ за полудневни боравак дјетета у јавној предшколској установи.

Основни предуслов за нормално функционисање установа за предшколски одгој и образовање су редовни извори финансирања, а што укључује средства која треба да обезбиједи

¹⁷⁵ Идем, члан 74.

¹⁷⁶ Јавна установа за предшколско васпитање у Сребреници

¹⁷⁷ Јавна установа за предшколско васпитање у Бањалуци

¹⁷⁸ Јапанска организација ЈИЦЕ већ неколико година редовно финансира двије запосленице у ОШ „Скелани“ у Сребреници, те једну запосленицу у истуреном одјељењу у Поточарима, које су ангазоване за рад са дјецом предшколског узраста

оснивач, као и средства корисника услуге. За вријеме посјете одређеном броју установа кроз директан увид на терену представници Омбудсмена уочили су да средства која уплаћује оснивач нису довољна ни за потпуно покривање трошкова плата и доприноса запосленика. Из уплата корисника углавном се обезбјеђују: топли оброк за запосленике, дидактички материјал, стручна усавршавања, стручна литература и комуналије вртића.

Иако је сарадња са општином и локалном средином врло добра у највећем броју посјећених установа, примјетан је изостанак адекватне финансијске подршке раду установа. Индикативан је и податак да финансирање вртића доста зависи од структуре општинске власти, те свијести актуелне структуре о потреби и важности дјеловања предшколске установе. Тако су у општини Зеница средства намијењена за предшколски одгој и образовање умањена за 40.000 КМ у односу на 2009. годину, што се објективно одразило на ионако већ тешко пословање ЈУ за предшколски одгој и образовање у Зеници.¹⁷⁹

У ЈУ „Дјечији вртић“ у Новом Травнику редовни извор финансирања годинама је био приход од услуга, уз једнократне новчане помоћи оснивача, што је било недовољно и за уплаћивање доприноса запосленицима. Иако се посљедњих година почео да издваја дио средстава за предшколску установу, то није довољно да установа изађе из финансијских тешкоћа, што резултира тиме да установа и даље послује са губитком. Слична ситуација је и у ЈУ Зеница која има значајне судске спорове по основу неисплаћених плата и других накнада на плату.

Неодвојивост средстава за финансирање права и обавеза из радног односа запосленика од средстава којима би требало да се финансира примарна дјелатност установа као посљедицу има да пресуде по основу судских поступака у вези са правима запосленика оптерете буџет установе у цјелини и доведу у питање извршавање примарног задатка установе.

Истовремено, ЈУ „Дјеца Сарајева“ финансира се из четири извора, и то: Министарство образовања и науке КС - 34,5%, уплате родитеља и субвенције - 49,77%, властити приходи (изнајмљивање, рефундације, утужења) - 10,70%, те примљени грантови, капитална примања 5,02%.¹⁸⁰

Осим редовних извора финансирања, одређени број установа предшколског образовања има и ванредне приходе у облику суфинансирања. Тако у Тузланском кантону постоји систем суфинансирања од надлежних министарстава, гдје се средства дотирана од Министарства рада и социјалне политике Тузланског кантона користе за спровођење обавезног облика предшколског одгоја и образовања дјеце пред полазак у школу. Повремено суфинансирање од Федералног министарства образовања и науке намијењено је опремању ентеријера и санирању мокрих чворова.

Постоје и повремене донације, неријетко и од самих корисника услуга, које су намијењене за куповину потребне опреме (ДВД, телевизор и слично) за адекватан рад са дјецом.¹⁸¹ Врло честе донације корисника су у потрошном материјалу, оловкама, бојицама, папиру и слично.

Приватне предшколске установе у цијелости се финансирају од уплата корисника, што доводи до директног зависничког односа броја уписане дјеце и функционисања установе. Сматрајући као обавезу државних и општинских власти да финансирају предшколске установе, било јавног или приватног карактера, неки од оснивача приватних установа ове године нису

¹⁷⁹ Писмена информација достављена од директорице ЈУ за предшколски одгој и образовање Зеница

¹⁸⁰ Писмена информација достављена од ЈУ „Дјеца Сарајева“

¹⁸¹ ЈУ „Наша дјеца“ Тузла

донирали велика средства, због чега су установе у егзистенцијалној кризи. Већина приватних установа дјелимично се финансира из донација у дидактичком материјалу и реновирањем ентеријера и екстеријера установе, покривањем трошкова комуналија, превоза. У појединим установама подршку раду установе пружа град, па је тако, нпр, Град Мостар донирао 5.000 КМ СОС дјечијем селу у Мостару. Приватни Дјечији вртић „Дон Ивица Чондрић“ од Општине Жепче добија редован приход који се креће од 2.000 до 5.000 КМ.

Цијене услуга и у приватним установама значајно се разликују у општинама. Занимљив је примјер два приватна обданишта чији је оснивач иста организација из Кувајта. Приватно обданиште „Амел и Нур“ у Сарајеву за услуге јасличке групе цјелодневни боравак наплаћује 270 КМ, а полудневни 210 КМ, односно 250 КМ за цјелодневни и 190 КМ за полудневни боравак дјеце других узрасних група. Приватно обданиште „Аладин“ у Тузли за исте услуге наплаћује 190 КМ за цјелодневни и 140 за полудневни боравак дјеце јасличког узраста, односно 180 КМ за цјелодневни и 130 КМ за полудневни боравак дјеце других узрасних група.

У СОС дјечијем селу у Мостару и Сарајеву посебан акценат стављен је на субвенције за одређене категорије дјеце: дјецу чији су родитељи учесници програма „Јачање породице“ у склопу СОС породичног центра, дјецу самохраних родитеља, а дјеца без родитељског старања бесплатно похађају вртић, док се услуга за дјецу родитеља са инвалидношћу плаћа у износу од 50% од цијене, а за дјецу социјално угрожених породица, према Закону о социјалној заштити, а на предлог центра за социјални рад, плаћа се 30% од цијене.

Услуга предшколског одгоја и образовања за дјецу чија су оба родитеља запослена плаћа се у пуном износу.

Омјер удјела оснивача и цијена услуге у посјећеним јавним и приватним установама Федерације БиХ приказани су у Прилогу 2.

4.3. Програми за одгојно-образовни рад

Основни приступ у раду са дјецом заснован је на поштовању дјечије личности, што укључује и обавезу да се дјетету пружи прилика да буде свјесно својих способности и да се развија властитим темпом. Одгојно-образовни рад усмјерен је ка остваривању дугорочних циљева, који, прије свега, укључују: емоционалну стабилност, самосталност, радозналост, иницијативност и креативност дјетета. Уз одгој у породици, као првој социјалној групи у коју се дијете укључује, врло је важан одгој у предшколској установи, због чега треба да се циљеви и задаци предшколског одгоја остварују у сарадњи и уз активно учешће родитеља и друштвене средине. Ова метода рада доприноси усклађивању одгојних утицаја на дјецу, а има и позитивне ефекте на развој друштва у цјелини. Програми предшколског одгоја и образовања требало би да обезбиједи задовољавање примарних потреба дјетета и да утичу на све аспекте развоја дјетета.

На основу добијених података од надлежних министарстава, те разговора и докумената које су обезбиједиле предшколске установе, може се закључити да се у систему предшколског одгоја и образовања у БиХ примјењује низ програма који су у значајној мјери првенствено у вези са узрастом дјетета. Тако се у предшколској установи реализује програм одгојно-образовног рада намијењен дјецу од шест мјесеци до поласка у школу, као и програми намијењени другим корисницима заинтересованим за развој, одгој, образовање и општу добробит дјеце. Садржаји одгојно-образовног рада реализују се кроз вођене, комбиноване и самосталне активности, те кроз његу и бригу за здравље дјеце.

Планирање и програмирање садржаја спроводи се кроз тематске цјелине на основу програмских цјелина утврђених у Основама програма одгојно–образовних области и заједничким програмским језгрима у БиХ. Запосленици у установи индивидуализују Програм рада према потребама дјецe и расположивим капацитетима, те као готов годишњи план и програм за текућу школску годину шаљу управном одбору установе на даље усвајање. Коначно одобравање плана врши надлежни педагошки завод, након чега се план примјењује у пракси.

Планирање, припремање и организација цјелокупног одгојно-образовног рада заснива се на раду комплетног стручног тима установе, при чему се у обзир узима домен дјечије стварности, дјечија интересовања, потребе, психофизичке карактеристике, узраст дјетета, као и узрасна група којој дијете припада.

4.3.1. Врсте програма

4.3.1.1. Заједничко језгро цјеловитих развојних програма

Оквирним законом прописано је да се у свим предшколским установама у БиХ примјењују програми одгојно-образовног рада који обавезно садрже заједничко језгро цјеловитих развојних програма за рад у предшколским установама, а која је усвојена потписивањем Споразума о заједничком језгру цјеловитих развојних програма за рад у предшколским установама.¹⁸² Споразумом се сви потписници обавезују да ће заједничко језгро цјеловитих развојних програма за рад у предшколским установама укључити у програме које они доносе, а који се изучавају у подручјима под њиховом надлежношћу.

Најбитнија намјена примјене програма и планова заједничког језгра јесте обезбјеђивање квалитетног одгоја и образовања за сву дјецу и достизање задовољавајућег стандарда знања, вјештина и способности, као и обезбјеђење досљедности квалитета одгојног и образовног стандарда у свим предшколским установама у БиХ. Кроз одгојно-образовни процес потребно је да се обезбиједи развој позитивног односа и осјећаја припадности држави БиХ те задовољавајућа усклађеност програма, као и њихову прилагодљивост, у складу са специфичним потребама предшколске установе и локалне заједнице.¹⁸³

4.3.1.2. Цјеловити развојни програм

Цјеловитим развојним програмом предшколског одгоја и образовања утврђују се обим, облици и методологија одгојно-образовног **рада са дјецом од шест мјесеци до поласка у основну школу**. Структуру цјеловитог развојног програма чине: програм његе и одгојног рада са дјецом од 6 мјесеци до навршене 3 године живота, програм одгојно-образовног рада за дјецу у 4. години живота, програм одгојно-образовног рада за дјецу у 5. години живота и обавезни одгојно-образовни програм за дјецу у години пред полазак у основну школу. Цјеловити развојни програм обавезно се реализују у установи предшколског одгоја и образовања; у установи социјалне заштите за дјецу без родитељског старања или у другој одгојно-образовној установи у којој се ради са дјецом предшколског узраста.

4.3.1.3. Специјализовани програм

Специјализовани програм предшколског одгоја и образовања **садржи континуисане или повремене активности** које могу да се организују једном или више пута у седмици у трајању од једног, два или више часова у складу са потребама и интересовањима породице и дјетета. Програм

¹⁸² Споразум су потписали: министар образовања Републике Српске, министри образовања свих кантона из Федерације БиХ и шеф Одјељења за образовање Владе Брчко Дистрикта БиХ

¹⁸³ Члан 21. Оквирног закона

садржи одгојно-образовни рад из музичке, ликовне и физичке културе, луткарства, страних језика, рекреативне, еколошке и других области, који су у функцији задовољавања посебних интересовања и склоности дјетета.

4.3.1.4. Интервентни, компензациони и рехабилитациони програми

Интервентним, компензационим и рехабилитационим програмима предшколског одгоја и образовања утврђују се циљеви и задаци, садржај, стручни кадар, обим, облици и методологија одгојно-образовног рада са **дјецом од шест мјесеци до укључивања у обавезно предшколско образовање која у својој породици немају услове за нормалан развој**, дјецом из породица угроженог социјалног и друштвеног стања, непотпуних породица, дјецом избјеглих и расељених особа и дјецом која имају сметње у психичком и физичком развоју. Интервентни, компензациони и рехабилитациони програм може уз цјеловити развојни програм да се изводи у свим предшколским установама зависно од потреба дјече, нарочито у вртићима са интегративним групама у специјалним заводима, основним школама и установама социјалне заштите.

4.3.1.5. Програм јачања родитељских компетенција

Јачање родитељских компетенција у погледу бриге и потицања раног развоја дјетета захтијева континуисану и интензивну афирмацију родитељске улоге, програмирану едукацију родитеља и коришћење свих потенцијала родитеља у предшколском одгоју и образовању у оквиру програма. Управо се програмом јачања родитељских компетенција, а који се односе на заштиту и унапређивање здравља дјетета (брига, њега и исхрана, заштита права дјетета, породични и ванпородични одгој и потицање развоја дјетета, одгој и развој талентоване дјече, сналажење и функционисање у за дијете посебним животним ситуацијама, одгој и потицање развоја дјече рођене са факторима ризика, рехабилитација и интеграција дјече са тешкоћама у развоју и сл.) развијају садржаји едукативног, информативног и промотивног карактера.

4.3.1.6. Обавезни програм за дјецу пред полазак у школу

Како је прописано Оквирним законом, **програм за дјецу пред полазак у основну школу је обавезан програм за сву дјецу**. Програм доноси министар и он треба да буде усклађен са заједничким језгром програма.

4.3.2. Примјенљиви програми одгојно-образовног рада

4.3.2.1. Примарни програм

У вријеме истраживања појавила се дилема у вези са врстом програма који се спроводе, јер су у кореспонденцији представници установа углавном користили термин примарни програм, а који, с обзиром на циљну групу, садржај и методу, представља, у ствари, цјеловити развојни програм. Дакле, примарни предшколски програм, а према информацијама добијеним од представника установа, требало би да буде намијењен свој дјечи од рођења до поласка у основну школу, усклађен са његовим индивидуалним могућностима и способностима.

Чињеница да област предшколског одгоја и образовања није уједначена на простору БиХ, иако постоји Оквирни закон којим се уређује ово питање, те да се програм углавном спроводи у складу са ентитетским, односно кантоналним законима којима се уређује наведена област, одражава се и на саме програме, те ствара могућност за различито третирање дјече обухваћене предшколским одгојем и образовањем.

Опћенито, у оквиру одгојно-образовног рада **реализује се цјеловити развојни програм** којим се утврђују обим и садржај рада, методологија и дидактичко-методичка упутства за васпитача. Овај програм обухвата програм његе, одгоја и образовања, здравствене заштите, исхране и социјалне заштите дјецe предшколске доби и реализује се у складу са планом и програмом који прописује надлежно министарство. Цјелодневни боравак дјецe у предшколској установи омогућен је највише десет часова у току дана. У реализацији актуелних тема користе се комбиноване методе рада, уз потпуно уважавање личности дјетета и његових индивидуалних способности и посебности.

Иако је законодавним оквиром на јасан и прецизан начин уређено питање програма предшколског одгоја и образовања, у пракси у неким дијеловима БиХ ситуација је значајно инкомпатибилна у односу на законодавни оквир. Тако на нивоу **Херцеговачко-неретванског кантона** не постоји јединствен програм нити савјетник за предшколски одгој и образовање. Васпитачице сваке педагошке године израде одгојно-образовни програм на основу Програма одгојно-образовног рада са дјецом предшколског узраста који је издало Министарство образовања, науке, културе и спорта Републике БиХ за школску 1994/1995. годину. Програм се усваја на васпитачком савјету, убацује се у годишњи план и програм рада установе и доставља Педагошком заводу у Мостару, Кантоналном министарству образовања и оснивачу. Воде се „step by step“ методологијом.¹⁸⁴

Средњобосански кантон још није усвојио закон о предшколском образовању, јер у том кантону нема јединственог програма нити педагошког завода. Повремено раде у оквиру пројектних активности и искључиво према интересима дјецe.

Доношењем Закона о предшколству на нивоу **Зеничко-добојског кантона** дефинисани су и програми рада. Спровode се цјеловити развојни програм и програм за дјецу пред полазак у основну школу¹⁸⁵, које доносе предшколске установе, било приватне или државне. Планирање, припремање и организација цјелокупног одгојно-образовног рада заснивали су се на раду комплетног стручног тима вртића, који обухвата домен дјечије стварности, дјечија интересовања, потребе, психофизичке карактеристике, узраст дјецe и узрасну групу којој дијете припада. Спроводи се „step by step“ методологија у формирању интересних центара из области за које је предвиђено да се реализују у току године. Затим омогућавају дјецу да се према афинитету и интересовањима определијеле за област учења.

У **Кантону Сарајево** програме и програмске садржаје донијело је и одобрило Министарство образовања и науке КС. Цјеловити развојни програм обезбјеђује повољне услове за цјелокупан развој дјетета од шест мјесеци до поласка у школу, специјализовани програми предшколског одгоја и образовања садрже континуисане или повремене активности које се могу организовати једном или више пута у седмици у трајању од једног, два или више часова, у складу са потребама и интересом породице и дјетета. Најчешће су то енглески језик и вјеронаука. У одређеним приватним установама реализују се и часови вјеронауке који обухватају приближно 20% укупног програма у току једног дана.¹⁸⁶

4.3.2.2. Краћи и специјализовани програми

Осим примарних програма, у предшколским установама могу да се реализују и специјализовани програми. Ови програми најчешће се организују као: школа спорта, настава енглеског и њемачког језика, музичка секција, мала школа рачунара, плесна школа, фолклор,

¹⁸⁴ Усмена информација добијена од директорице ЈУ „Дјечији вртићи“ Мостар

¹⁸⁵ Које доноси Министарство образовања, науке, културе и спорта

¹⁸⁶ Приватна предшколска установа „Амел и Нур“

школа пливања, луткарско-драмска секција, настава информатике, вјеронауке. У већини установа специјализовани програми се додатно плаћају. Као један од модела обавезног укључивања дјецe у предшколске установе организују се и краћи програми намијењени дјеци предшколског узраста која нису обухваћена примарним програмима дјечијег вртића.¹⁸⁷ У пракси је присутан и један посебан краћи програм за дјецу која долазе из социјално угрожених породица, односно дјецу чији родитељи не раде. Овај програм се, нпр, спроводи у Херцеговачко-неретванском кантону, траје три часа, а дјеца су у том периоду интензивно укључена у рад. Потребно је да програм сваког краћег облика активности одобри ентитетско, односно кантонално министарство образовања и науке.

Играонице су посебан облик краћег развојно оријентисаног предшколског програма, у којима се спровode цјеловити краћи програми или специјализовани краћи програми.

4.3.2.3. Програм продуженог боравака

Програм продуженог боравака намијењен је дјеци уписаној у ниже разреде основне школе, које родитељи приликом одласка на посао доводе у вртић, а вртић организује њихов одлазак у школу, повратак у вртић, израду домаћих задатака, одмор, игру и оброке, све до повратка родитеља са посла који тада преузимају дјецу. Боравак и рад према овом програму организује се углавном од 7 до 16 часова. Продужени боравак је значајан облик помоћи запосленим родитељима, који су се ранијим поласком дјецe у основну школу суочили са проблемом чувања и бриге о дјеци након завршетка наставе у школи. У оквиру овог програма дјеци се омогућава боравак у предшколској установи прије и након завршетка наставе. Иако врло користан програм за неке родитеље, у појединим кантонима, као што је, нпр, у Зеничко-добојском кантону, продужени боравак као програм није дефинисан законом, због чега се у пракси и не спроводи.

4.3.2.4. Програми за дјецу пред полазак у школу

Програму за дјецу пред полазак у школу опћенито се придаје велика пажња због тога што се предшколско образовање сматра темељним почецима у друштвеном формирању личности дјетета. Све земље у Европи нуде неки облик раних програма за дјецу прије почетка обавезног школског образовања. Међутим, у тим програмима постоје разлике међу земљама или чак регионима у погледу доби у којој започињу школовање, стопе учешћа и типа образовања и бриге који су им на располагању.

Неки од најчешће употребљаваних програма за предшколско образовање у Европи су Комениус програм и образовање према Монтесори методи. **Комениус програм припада програму Европске уније**, чији је циљ да успостави кооперацију свих стадија у образовном систему доступних у Европској унији, а тежи побољшању професионалних вјештина и знања о културама и језицима европских народа, те потиче коришћење нових информационих и комуникационих технологија у едукацији. У Комениус програму наглашен је и значај неких тема као што су: учење у мултикултуралном окружењу, подршка особама са посебним потребама, интеграција дјецe са тешкоћама у учењу у редовну наставу. Усмјерен на прву фазу образовања, од предшколског одгоја до основне и средње школе намијењен је свим субјектима образовне заједнице – ученицима, наставницима, другом образовном особљу, али и локалним званичницима, удружењима родитеља.

¹⁸⁷ Овај програм првенствено је намијењен дјеци на селу, у удаљеним насељима и дјеци из мање развијених средина, те дјецу у градовима која нису у вртићима или којима није неопходан цјелодневни боравак у вртићу

Неке предшколске установе у свијету усвојиле су методу подучавања као што је **Монтесори**, која подразумијева специфичну методу учења као одраз дјететовог властитог унутрашњег инстинкта и потребе за изражавањем себе вањским понашањем с обзиром на различите потребе дјече. Примјена ове методе укључује учитеља приликом посматрања дјетета и његовог унутрашњег водича за свој лични савршени самоусмјерени развој. Улога учитеља укључује и експерименталну интеракцију са дјецом, најчешће како би се ријешила лоша понашања или с циљем показивања како да се употребљавају различити материјали предвиђени за коришћење. Метода се примарно примјењује на дјечи узраста од 2,5 до 6 година. Ипак, највећи број дјече предшколске доби не похађа такве облике едукације и развијања, било да је то због традиционалних вјеровања или, пак, немогућности родитеља да дјечи пруже тај неопходни облик едукације, или недовољно кадровски развијеног и едукативно ојачаног особља које ради са том дјецом.

Због тога рана брига мора да обезбиједи одгој и образовање у установама предшколског одгоја, уз ангажовање посебно специјализованог и пажљиво одабраног особља, квалитетно урађен програм рада, обезбјеђење јачања везе са родитељима/старатељима и пуно поштовање кућног одгоја и културе сваке породице појединачно. Ако дијете не добије потребну бригу и потицај од родитеља и васпитача за вријеме тог врло значајног периода, оно има предиспозицију за развој одређеног дефицита који ће касније утицати на његов успјех у предшколском и школском образовању. Дјечи се мора пружити помоћ да буду у когнитивном, моралном, социјалном, емоционалном, мотивационом и сваком другом смислу формирани за сурови живот у развијеном свијету. У оваквим одређеним свјетским и европским трендовима Оквирним законом покушао се дефинисати обавезан облик предшколског одгоја и образовања за дјecu пред полазак у школу. Оквирним законом јасно је дефинисано да сва дјеча у години пред полазак у школу треб да буду обухваћена обавезним предшколским одгојем и образовањем, с тим што постоје двије групе дјече у овој категорији: дјеча која су већ обухваћена неким обликом предшколског одгоја и образовања и дјеча која нису обухваћена ниједним обликом предшколског одгоја и образовања.

Основни циљ **програма за дјecu пред полазак у школу** јесте да се сваком дјетету, под једнаким условима, обезбиједи приступ и учешће у одговарајућем предшколском одгоју и образовању. У том кратком периоду дјетету треба да буде омогућена социјализација и успјешније укључивање у школу. Обавезни програм за дјecu у години пред полазак у школу садржи области одгојно-образовног рада, дефинисане задатке и садржаје. Полазећи од спонтане дјечије игре, као основне активности дјетета, садржаји оправдавају своје присуство у програму само ако су у функцији развоја.

Програм треба да буде схваћен оријентационо, што подразумијева избор садржаја који одговарају нивоу психофизичког развоја групе, као и сваког дјетета појединачно. Васпитач је дужан да у својим поступцима обезбиједи индивидуални приступ сваком дјетету појединачно, у складу са његовим могућностима.¹⁸⁸ Слиједећи наведени принцип у вези са организовањем програма за дјecu пред полазак у школу, у већини установа за предшколски одгој и образовање данас се примјењује приступ усмјерен на дијете и настоји се јачати сарадња са родитељима/старатељима у заједничкој одговорности за одгој и образовање дјетета.

Када је ријеч о обавезном програму предшколског образовања за дјecu пред полазак у школу, потребно је истаћи да постоје различити облици, зависно од установе. У појединим

¹⁸⁸ Обавезни програм за дјecu пред полазак у школу, Министарство образовања и науке Кантона Сарајево, ФБиХ

установама дјеца која нису обухваћена редовним програмом предшколског одгојно-образовног рада имају могућност да се укључе у програм „мале школе“ која се у години пред полазак дјетета у школу организује неколико мјесеци током школске године.

На основу добијених одговора од установа, али и кроз директне консултативне састанке који су обављени у оквиру израде овог извјештаја, може се закључити да, иако је Оквирним законом предвиђен обавезни предшколски одгој и образовање у БиХ за сву дјецу у години пред полазак у основну школу, у пракси постоји неуједначеност у спровођењу ове законске одредбе. Дакле, када је ријеч о обавезном програму за дјецу у години пред полазак у школу, Оквирним законом децидно је прописано да је овај **програм за сву дјецу обавезан и бесплатан** те да средства за његову реализацију обезбјеђује оснивач предшколске установе. Проблем је настао у процесу доношења ентитетских, односно кантоналних закона о предшколском одгоју и образовању, јер њима није обезбијеђено усаглашавање одредбе о обавезном предшколском одгоју и образовању пред полазак у школу са одредбом утврђеном у Оквирном закону. Тако у Закону о предшколском васпитању и образовању у Републици Српској предшколски одгој и образовање пред полазак у школу нису прописани као обавезни програм, него је остављено као могућност, односно избор.

Такође, у Федерацији БиХ поједини кантони, као што су Средњобосански, Херцеговачко-неретвански, Западнохерцеговачки, због чињенице да још нису усвојили законе о предшколском одгоју и образовању, а што је била обавеза да се уради у року од шест мјесеци након ступања на снагу Оквирног закона, нису успоставили обавезан облик предшколског одгоја и образовања за дјецу пред полазак у школу. Самим тим, програм пред полазак у школу није обавезан у наведеним кантонима, тј. не прописује се обавеза оснивачима да га финансирају.

У пракси се јављају и одређене активности чија је сврха да се учине одређене промјене у области обавезног предшколског одгоја и образовања за дјецу пред полазак у школу.

Тако „Save the Children“ Норвешке, Регионална канцеларија за Југоисточну Европу, од 2007. године, у једној од стратешких тематских области образовања, дјелује на унапређењу повећања приступа предшколског програма за сву дјецу у години пред полазак у основну школу, а што је у складу и са Оквирним законом.

Спровођењем пројектних активности усмјерених на подршку квалитетном предшколском и основном одгоју и образовању омогућена је припрема за полазак у школу дјечи предшколског узраста (узраст од пет до шест година) са фокусом на дјецу рањивих група. Посебан значај даје се омогућавању приступа предшколском одгоју и образовању дјечи из породица које нису у могућности да за своју дјецу обезбиједје припрему за полазак у школу.

У периоду од 2007. до 2011. године „Save the Children“ је остварио вишегодишњу сарадњу и партнерство са три кантонална министарства образовања, науке, културе и спорта на нивоу Федерације БиХ¹⁸⁹ као и са Министарством просвјете и културе РС. Ова сарадња резултирала је повећањем приступа предшколском образовању у години пред полазак у школу за више од 2.000 дјеце, са фокусом на дјецу рањивих група. Сарадња је, између осталог, укључивала унапређење квалитета услова за извођење програма, а што је укључивало успостављање и опремање учионица гдје нису постојали предшколски програми, подршку у опремању и унапређењу квалитета рада постојећих установа за предшколско образовање и одгој, обуку васпитача, те пружање подршке у заговарању доношења и усклађивања закона на нивоу кантона са Оквирним законом.¹⁹⁰

¹⁸⁹ Унско-сански, Средњобосански и Зеничко-добојски кантон

¹⁹⁰ Унско-сански кантон, усвојен у мају 2010. године, и Зеничко-добојски кантон, у јуну 2010. године

А) Обавезно предшколско образовање пред полазак у школу у Републици Српској

Законом о предшколском образовању и васпитању РС прописује се као могућност, а не обавеза, спровођење предшколског васпитања и образовања у трајању од три мјесеца у години пред полазак дјетета у школу. Законом је прописано и да се у години пред полазак у школу предшколско образовање организује у склопу припремних активности и у појединим школама у трајању од најмање три мјесеца, посебно у мјестима гдје није могуће оснивање и функционисање предшколске установе. Прикупљене информације указују да обухваћеност дјецe организованим предшколским васпитањем и образовањем у РС-у није на задовољавајућем нивоу, с обзиром на то да свега 9.000 дјецe похађа наставу, што чини 12% укупне популације дјецe овог узраста. За дјецу која су редовни полазници предшколског програма, припремна настава организује се у оквиру цјеловитих развојних програма, а за оне који не похађају вртић организује се у трајању од три часа дневно у оквиру полудневних припремних предшколских група континуисано у марту, априлу и мају. Влада Републике Српске обезбиједила је средства за реализацију предшколског програма (у трајању од три мјесеца) за дјецу у години пред полазак у школу, и то за петину укупне популације дјецe која у школској 2011/2012. полазе у први разред. Реализација програма започела је 1. марта и трајала је до 31. маја 2011. године. Програм је намијењен дјеци која не похађају цјеловити развојни програм. На основу приложеног списка о броју дјецe од свих предшколских установа у Републици Српској, распоређивана су средства на такав начин да је за реализацију овог програма свим предшколским установама обезбијеђен мјесечни износ од 52,35 КМ по дјетету. На основу броја пријављене дјецe, формирано је 112 васпитних група и на тај начин обухваћено 1.895 дјецe. Програм је реализован у 15 основних школа у мјестима гдје не постоје предшколске установе, у учионицама првог разреда, од чега је у осам школа¹⁹¹ за укупно 222 дјецe програм финансирала невладина организација „Save the Children“. Ова организација је у протеклом периоду обезбиједила средства за опремање учионица намјештајем и дидактичким материјалом у овим подручјима, како би се обезбиједили услови за спровођење предшколског програма у тим заједницама.¹⁹² Такође, у Бијељини је у оквиру три приватна вртића укључено 165 дјецe. У неким мјестима није постојао интерес за укључивање дјецe у овакав програм¹⁹³, док је у неким општинама постојао притисак за укључивање дјецe¹⁹⁴ па је тако у програм било укључено још 583 дјецe након партиципације родитеља.

У наставку је дат преглед броја дјецe обухваћене овим програмом у предшколским установама у Републици Српској коју су посјетили представници Омбудсмeна.

Министарство просвјете РС финансирало је обавезан облик предшколског образовања за 220 дјецe, односно десет група дјецe са подручја града **Бањалуке**.¹⁹⁵ За додатних 110 дјецe родитељи су платили по 17 КМ, те их је укупно 330 укључено у програм, док је 1.300 дјецe на чекању.

Припремна настава у трајању од три мјесеца организована је за 47 дјецe у **ЈУ за предшколско васпитање и образовање „Први кораци“ Власеница**, од којих је за 22 трошкове носило Министарство просвјете РС, док су се остали финансирани из средстава установе, дакле, на терет осталих програма које реализује ова установа. Оваква одлука донесена је у околностима када нису успостављени критеријуми која дјецa предшколског узраста пред полазак у школу треба

¹⁹¹ ОШ „Петар Мећава“, Костајница; ОШ „Никола Мачкић“, Доња Превија, Рибник; ОШ „Вук Караџић“, Петрово; ОШ „Алекса Шантић“, Вукосавље; ОШ „Алекса Шантић“, Осмаци; ОШ „Рудо“, Рудо; ОШ „Милан Илић Чича Шумадијски“, Хан-Пијесак; ОШ „Јован Дучић“, Касиндо, Источно Сарајево

¹⁹² Информација преузета са службене странице Владе Републике Српске

¹⁹³ Козарска Дубица, Модрича, Србац, Теслић, Трново, Шипово

¹⁹⁴ Бања Лука, Бијељина, Братунац, Соколац, Фоча, Пале

¹⁹⁵ У ЈУ Центар за предшколско васпитање и образовање Бања Лука

да буду обухваћена обавезним програмом образовања, а који се финансира из средстава које дозначи надлежно министарство. Није било могуће одлучити која ће дјеца бити укључена у припремну наставу, а која неће, па је установа одлучила да укључи сву дјецу.

У ЈУ Дјечије обданиште „Полетарац“ Сребреница програму припреме дјецe у години пред полазак у школу приступило је 37 дјецe из три мјесне заједнице (Скелани, Поточари и градска средина Сребренице). Програм је реализован у периоду од три мјесеца по три часа дневно. Према статистичким подацима, на подручју општине Сребреница укупно је 50 полазника првог разреда текуће године, што указује да сва дјеца нису била обухваћена програмом припреме за школу. Министарство просвјете РС финансирало је програм за 20 дјецe.

У ЈУ Дјечије обданиште „Радост“ Братунац у програм је било укључено 63 дјецe у периоду од октобра до децембра, те 102 дјецe у периоду од марта до јуна. Од 102 дјецe, за 31 трошак је сносило Министарство просвјете РС, док су родитељи све дјецe уплатили по 10 КМ како би се обезбиједила средства за сву дјецу која су исказала интерес да буду обухваћена припремним програмом за школу.

Министарство просвјете РС финансирало је 20% од укупног броја заинтересованих корисника за програм у Дјечијем центру „Бубамара“ Пале, тачније 30 дјецe. За 28 дјецe у Мокром родитељи су уплатили по 30 КМ за организацију овог облика припремне наставе.

Влада РС одобрила је за 37 дјецe финансирање обавезног предшколског програма у ЈУ Дјечији вртић „Лариса Шугић“ Котор-Варош, али до момента прикупљања информација одобрена средства нису уплаћена јавној установи. Број дјецe која би требало да буду обухваћена програмом обавезног предшколског образовања је 70.

У ЈУ за предшколско васпитање и образовање Соколац тромјесечна припремна одјељења обезбијеђена су за 22 дјецe, за шта је Министарство просвјете и културе РС обезбиједило средства, док је осталој заинтересованој дјеци обезбијеђен одгојно-едукативни дио, али без оброка.

В) Обавезно предшколско образовање пред полазак у школу у Федерацији БиХ

Према Закону о предшколском одгоју и образовању Тузланског кантона (ТК)¹⁹⁶ обавезни предшколски одгој и образовање пред полазак у основну школу намијењен је дјеци предшколске доби која нису обухваћена неким другим обликом предшколског одгоја и образовања и може да се организује једном или више пута у седмици у максималном дневном трајању од три часа, односно укупном трајању од минимално 150 часова.¹⁹⁷ У школској 2010/2011. години први пут је реализован обавезан облик предшколског образовања, који је трајао три часа. Овим програмом била су обухваћена дјеца која нису до сада била обухваћена неким другим обликом предшколског одгоја и образовања, а која су у доби пред полазак у школу. Рад се одвијао у два циклуса, од 1. новембра 2010. до 1. марта 2011. године, те од 21. марта 2011. до 30. маја 2011. године. Због великог интересовања за овај програм и његове оправданости, уписан је већи број дјецe од предвиђеног. Рад се одвијао у предшколско-школским групама вртића. Спровођење програма указало је на значај континуисаног одвијања процеса образовања, посебно у моменту преласка из предшколског образовања у школски. Обавезни предшколски програм образовања је

¹⁹⁶ „Сл. новине Тузланског кантона“, број 12/10

¹⁹⁷ Члан 43. Закона о предшколском одгоју и образовању ТК

значајан како би дијете стекло одређене навике за организовани рад прије поласка у школу. Постепеним стицањем правилног ритма рада и оптималним нивоом цјеловитог учења и развоја, дијете постаје спремно за обавезе које намеће програм основне школе, а које у породичном окружењу тешко може да оствари. По завршетку, сва дјеца су добила увјерења на обрасцу прописаном за ту намјену. Број дјеце обухваћене обавезним програмом предшколског одгоја и образовања у ТК је 345, док је истовремено 385 дјеце предшколске доби овим програмом обухваћено кроз програме цјелодневног и полудневног програма у редовном програму.

Законом о предшколском одгоју и образовању **Унско-санског кантона (УСК)** предвиђен је обавезан предшколски програм за сву дјецу која су узроста пред полазак у школу. Нажалост, иако је Скупштина Унско-санског кантона Закон усвојила на 46. сједници, одржаној у мају 2010. године, у пракси се још не примјењује, јер је његово ступање на снагу условљено доношењем других законских аката.¹⁹⁸

У **Босанско-подрињском кантону (БПК)** министарка образовања, науке, културе и спорта расписала је јавни позив родитељима дјеце обвезника предшколског одгоја и образовања у БПК за пријаву дјеце у предшколске установе, а на основу одредби Оквирног закона, те чл. 16. и 39. Закона о предшколском одгоју и образовању БПК.¹⁹⁹

У **Херцеговачко-неретванском, Западнохерцеговачком и Средњобосанском кантону** предшколско васпитање није обавезно јер закон о предшколском одгоју и образовању није донесен, а у складу са обавезама утврђеним Оквирним законом. Истовремено, на подручју града Мостара развијен је теренски пројекат у облику мобилних вртића/играоница.²⁰⁰ У оквиру играоница спроводи се скраћени облик предшколског одгоја, а при упису предност се даје дјецу која треба да крену у школу и оној која су из ризичне групе дјеце, а која су као категорија дефинисана Породичним законом.

Програм обавезног предшколског одгоја и образовања у **Зеничко-добојском кантону** одвија се кроз 150 обавезних часова, а реализација почиње школске 2011/2012. године за дјецу до поласка у школу. Кроз реализацију вишегодишњег пројекта „Образовање за социјалну кохезију и БиХ на путу ка ЕУ“ (2010-2012), који спроводи Министарство образовања, науке, културе и спорта ЗДК, уз партнерство и финансијску подршку „Save the Children“, у првој половини 2011. године припремно наставом обухваћено је укупно 100 дјеце на следећим локацијама: ЈУ за предшколски одгој и образовање „Младост“ у Какњу, ЈУ за предшколски одгој и образовање „Високо“ Високо, Градски дјечији вртић „Завидовићи“ у Завидовићима, Вртић „Возућа“ Завидовићи, ЈУ Предшколски одгој и образовање Зеница. Активним програмом „Save the Children“ планира да обухвати најмање 300 дјеце у школској 2011/2012. години.

У **Кантону Сарајево** дјеца у одгојним групама у години пред полазак у школу, а чији родитељи имају потребу за њиховим цјелодневним и полудневним боравком у установи, укључена су у редовни примарни програм. За дјецу која нису укључена у наведени програм организује се обавезни програм у укупном трајању од 150 часова. На локацијама на којима нема предшколских објеката реализација обавезног програма спроводи се у просторијама најближег школског објекта у складу са важећим законом о предшколском одгоју. Укупан број дјеце предшколских обвезника за текућу годину је приближно 3.700.²⁰¹

¹⁹⁸ Писмена информација Министарства образовања, науке, културе и спорта УСК

¹⁹⁹ „Сл. новине БПК“, број: 01-02-1198/09

²⁰⁰ СОС дјечије село Мостар

²⁰¹ Подаци добијени од Министарства образовања и науке КС

С) Обавезно предшколско образовање пред полазак у школу у Брчко Дистрикту БиХ

Законом о предшколском образовању и васпитању Брчко Дистрикта БиХ је, у трајању од 150 часова, утврђен обавезан програм предшколског образовања за дјецу која нису похађала предшколско образовање у години пред полазак у школу. Број дјеце пријављене за похађање припреме за школу за упис у први разред основне школе за школску 2011/2012. годину је око 500 дјеце која нису обухваћена предшколским образовањем и 130 дјеце која су укључена у предшколски одгој и образовање у установи.²⁰²

На основу прикупљених и обрађених информација, може се закључити да је ситуација у области обавезног предшколског одгоја и образовања за дјецу пред полазак у школу веома лоша и да похађањем обавезног образовања нису обухваћена сва дјеца. Значајан број дјеце не ужива ово право због недоношења кантоналних закона или због чињенице да овај дио образовања у закону није дефинисан као обавезан. Овакво стање индиректно доводи до дискриминације једне групе дјеце, јер их у истој ситуацији власти различито третирају. Дугорочно, ово ће се негативно одразити на друштво у цјелини, јер умањује могућности равноправне партиципације једне значајне популације.

4.4. Предшколски одгој и образовање дјеце са посебним потребама

Првих неколико година у животу дјетета изузетно су важне за све наредне фазе раста и развоја сваког дјетета, а нарочито дјеце са посебним потребама. Као и сва остала дјеца, и ова имају право на весело и безбрижно дјетињство у друштву својих вршњака, те укљученост у одговарајуће програме одгоја и образовања. У погледу одгоја и образовања дјеце са посебним потребама веома је важна интеграција и инклузија. Када се дјеца са посебним потребама уче и одгајају заједно са дјецом која немају таквих потреба, та дјеца имају једнаке могућности приликом спознавања основних вриједности, те у развоју својих спознајних, физичких, друштвених и емоционалних способности. Предшколска установа треба да подстиче физички, интелектуални, емоционални и социјални развој. Корист од интеграције за дјецу са посебним потребама је могућност посматрања, опонашања и игре са нормално развијеном дјецом, а успјешна интеграција у вртићу темељ је њихове интеграције кроз цијели живот.

Интеграција дјеце у редован рад вртића односи се на лакше категорије (слабовидост, наглухост, лакши поремећаји психомоторике, говорни поремећаји и др.), док тежи поремећаји захтијевају другачију организацију одгојно-образовног рада. Да би одгојно-образовни рад са овом дјецом био квалитетан и сврсисходан, неопходно је да се смањи број дјеце у групи и омогући стручни третман адекватне особе, гдје се најчешће ствара проблем, усљед чега је мали број дјеце са посебним потребама укључен у редовне групе.

У установама за предшколски одгој и образовање је и одређени број дјеце са посебним потребама, која су интегрисана у постојеће узрасне групе и за њихову социјализацију и адаптацију задужени су васпитачи, медицинске сестре и стручни сарадници (координатор одгојно-образовног рада, дефектолог и логопед). Стручни сарадници заједно са васпитачима прате динамику укључивања ове дјеце и интензивно сарађују са родитељима. Према достављеним подацима, на подручју Федерације БиХ свега 53 дјеце са посебним потребама укључено је у редован процес предшколског одгоја и образовања.²⁰³

²⁰² У овим подацима нису подаци за насеље Прутаче

²⁰³ 14 ХНК, 13 УСК, 10 ЗХК, 9 БПК, 7 СБК, за остале кантоне нема података

На територији Републике Српске, у оквиру организационе структуре Центра за предшколско васпитање и образовање Бањалука функционише предшколска установа за рад са дјецом са потешкоћама у развоју „Марија Мажар“, коју похађа 83 дјеце са различитим облицима сметњи у психофизичком развоју. Приликом уписа ове дјеце у установу која није специјализована, потребно је да се изради индивидуализовани васпитно-образовни програм и ангажују асистенти за инклузију као помагачи васпитачу. Приликом ангажовања асистената у пракси се наилази на потешкоће, јер Законом није дефинисан начин финансирања тих асистената, па општине ни оснивачи нису спремни за додатно финансијско издвајање по дјетету. Оваква ситуација довела је до врло малог броја укључивања дјеце са посебним потребама у редован предшколски програм. У јаслички програм укључено је петоро дјеце, од којих један дјечак са Дауновим синдромом, а у вртићки узраст укључено је 90 дјеце са сметњама у говору, оштећењима слуха, Дауновим синдромом, тјелесним оштећењима, заостајањем у менталном развоју, од којих је 36 дјечака. Осим на подручју града Бањалуке, гдје дјелује специјализована установа, у другим дијеловима Републике Српске у предшколски одгој и образовање укључено је десеторо дјеце са посебним потребама.

4.5. Структура запосленика у одгојно-образовном раду

Различите програме предшколског одгоја и образовања у јавном и приватном сектору реализују васпитачи, специјализовани стручњаци различитих профила (педагози, специјални педагози, логопеди, психолози, љекари, социјални радници) са високом стручном спремом. Његу и бригу о заштити и унапређењу здравља дјеце у доби од шест мјесеци до поласка у школу реализују медицински радници са завршеним факултетом, високом или средњом медицинском школом. Васпитачи, стручни сарадници и сарадници који први пут заснивају радни однос у предшколској установи, обавезни су да након једне године, а прије истека друге године непосредног одгојно-образовног рада, положи стручни испит. У реализацији програма одгојно-образовног рада могу да учествују и особе са високом, вишом и средњом стручном спремом одгојно-образовног и медицинског смјера у својству асистента и волонтера.

4.5.1. Запосленици у предшколским установама у Републици Српској

Васпитно-образовни рад спроводе његователнице, медицинске сестре, васпитачи, стручни сарадници (педагог, психолог, дефектолог, социјални радник, нутриционист – дијететичар и љекар, специјалист педијатрије) и асистенти за инклузију²⁰⁴. У јасличким, односно вртићким групама раде васпитачи и дефектолози за дјецу са сметњама у развоју укључену у редовне узрастне групе и дјецу смјештену у развојним групама. Послове васпитача у јасличкој и вртићкој групи може обављати особа која има одговарајући степен високог образовања.

Медицинско особље задужено је за рад са дјецом јасличког узраста и на територији РС их је запослено 122, док послове васпитача обавља 412 квалификованих особа са вишом и високом стручном спремом. Стручни сарадници (психолози, педагози, дефектолози, социјални радници и педијатри - укупно 22) заслужни су за унапређење цјелокупне дјелатности предшколске установе. Осим запосленика који су задужени за васпитно-образовни рад, свака установа има руководство и помоћно/техничко особље. У појединим предшколским установама долази до преклапања надлежности, па тако вршилац дужности директора уједно ради и као васпитач.

²⁰⁴ Асистент пружа техничку помоћ, родитељ указује на посебности, а стручни тим установе одређује ниво и количину подршке коју асистент пружа поједином дјетету. Посао асистената у школи није да буде рехабилитатор, радни терапеут или сл.

Важно је истаћи да је Оквирним законом, као и Законом о предшколском васпитању и образовању РС утврђена обавеза да васпитачи морају имати високу стручну спрему, те ако су затечени на радним мјестима васпитача без високе стручне спреме, прописан је рок у којем су дужни да ту спрему стекну. Због непостојања организационе јединице за предшколски одгој и образовање у високошколском систему у Републици Спрској, васпитачи који су били у могућности дошколовање су провели у сусједној држави. Постоје, пак, установе, као нпр. ЈУ „Дјечији центар“ Пале, гдје ниједан запосленик на мјесту васпитача нема потребну стручну спрему.

4.5.2. Запосленици у предшколским установама у ФБиХ

Оквирним законом прописује се да ће у реализацији различитих програма институционалног и ванинституционалног предшколског одгоја и образовања у јавном и приватном сектору бити ангажовани васпитачи, специјализовани стручњаци различитог профила (педагози, психолози, љекари, специјализовани педагози, социјални радници, медицинске сестре, логопеди и други), као и асистенти и волонтери различитих профила, одговарајуће административно, помоћно и техничко особље.

Због недоношења закона у свим кантонима, а што је била обавеза да се уради у периоду од шест мјесеци након ступања на снагу Оквирног закона, постоји неуједначеност у смислу стручне спреме коју имају запосленици који раде са дјецом у предшколским установама. Посебно је значајно истаћи да у кантонима који су донијели закон о предшколском образовању и ускладили га са Оквирним законом, постоји проблем немогућности дошколовања запосленика у ближем окружењу, с циљем стицања потребне стручне спреме утврђене у законодавству као стандард. Најизраженији је проблем у Тузланском кантону, гдје постоји велики број предшколских установа, те велики број дјеце предшколског узраста, а није успостављена катедра за предшколски одгој. Васпитачи су принуђени да улажу додатне физичке и финансијске напоре како би добили диплому професора предшколског одгоја и неријетко одлазе у Зеницу, Мостар или Сарајево, гдје постоје успостављене катедре за предшколски одгој и образовање.

У **Тузланском кантону** одгојно-образовни рад обавља 114 васпитача и стручних сарадника. Министарство образовања, науке, културе и спорта ТК није доставило прецизне податке о квалификационој структури запосленика.

У јавним установама **Средњобосанског кантона** запослена су 32 васпитача, а у приватним 24, с тим да надлежни орган није доставио податке о стручној спремности васпитача, као ни податке о другим запосленицима у установама. Истовремено, у установи нема стручних сарадника, јер, према Стандардима из 2004. године, а који су на снази јер није донесен кантонални закон, није потребно имати стручног сарадника на 126 дјеце.²⁰⁵ Присутан је проблем у остваривању додатних накнада на плату, па тако запосленици у ЈУ за предшколски одгој и образовање у Бугојну примају плату без накнаде за топли оброк, превоз и регрес.

У **Посавском кантону** ангажовано је осам васпитача и нема стручних сарадника, док је укупан број васпитача у **Босанско-подрињском кантону** 16 и има два стручна сарадника.

На подручју **Западнохерцеговачког кантона** укупно је запослено 30 васпитачица са ВШС, 24 са ВСС, те по једна медицинска сестра, педагогица и дефектологиња, а у предшколским установама **Унско-санског кантона** запослено је укупно 167 особа, од чега 69 васпитачица, 20

²⁰⁵ На десет одгојних група треба имати 0,5 педагога

медицинских сестара, те 16 вањских сарадника. О наобразби и другим карактеристикама запосленика нису достављени подаци.

У установама **Херцеговачко-неретванског кантона** укупно су запослена 102 васпитача и стручна сарадника, док ваннаставно особље чине: логопед, професор енглеског језика и професорица предшколског одгоја у пројекту играонице.

У **Зеничко-добојском кантону** укупан број васпитача и стручних сарадника је 200, без достављене тачне структуре запосленика. Закон о предшколском одгоју и образовању ЗДК није усклађен са Оквирним законом у дијелу стручне спреме запосленика. Појединачним увидом у посјећене установе констатовано је да највећи број васпитача нема звање професора предшколског одгоја (ВСС) нити је у процесу дошколовања, а не испуњава захтјеве које налажу године стажа у струци, како би задржао позицију без дошколовања.

У **Кантону Сарајево** послове на реализацији задатака његе и одгојно-образовног рада у предшколским и установама за специјални одгој и образовање обављају 492 стручна и здравствена радника. Од тога је 110 професора предшколског одгоја, 238 наставника предшколског одгоја, 50 медицинских сестара, 12 педагога, 10 психолога, 12 социјалних радника, 30 асистената и 36 других стручних радника, сарадника и рехабилитатора.

Подаци о кадровској структури на нивоу БиХ уопште, као и у посјећеним установама, дати су у прилозима 3 и 4.

4.5.3. Брчко Дистрикт БиХ

У предшколским установама у Брчко Дистрикту БиХ запослена је 41 особа, од којих 32 васпитача (по три са ССС и ВШС, 24 са ВСС), шест медицинских сестара, један педагог као приправник, те директор. Стиче се дојам недовољне кадровске попуњености у односу на број дјеце.

4.6. Стручно усавршавање и улога васпитача

Бити васпитач професионална је улога која се у цјелини одвија кроз однос са дјететом и његовим родитељима. Васпитач се непрестано треба стручно усавршавати, али и развијати као особа кроз цјеложивотно учење. Он није реализатор програма, већ критички, рефлексивни истраживач своје праксе, стваралац курикулума.²⁰⁶ Да би то постао, треба да развије способност самоувида или самопроцјене свог рада и вриједности које заступа у свом раду. Важни су капацитети васпитача за прихватање дјететове личности, а од личности васпитача и његове спремности да разумије дјететове потребе и да им са љубазношћу и наклоношћу удовољава, увелико зависи и свеукупно озрачје. Знања и вјештине васпитача су важнији што је дјете млађе, односно, што више зависи од одраслих и они укључују знања о квалитетној прехрани, о заштити дјететовог здравља, о препознавању симптома појединих болести и понашању у вријеме њиховог појављивања, о оптималним условима сна, кретања и његе, о дјететовим емоционалним потребама. Васпитач који разумије шта дјетету треба да би било задовољно, безбједно и прихваћено, те има вјештине којима ће то спретно и на вријеме да осигура ослободиће вријеме за рад на потицању дјететовог развоја, а дјетету ће да омогући стање у којем ће примати вањске потицаје.²⁰⁷

²⁰⁶ Миљак, Арјана (1996), „Хуманистички приступ теорији и пракси предшколског одгоја: модел Извор”, страна 58.

²⁰⁷ Млинаревић, 1999, стр. 148

Обавезе васпитача су и поштовање индивидуалних потреба дјетета, поштовање интереса дјетета, стварање позитивне слике о себи, пружање дјетету исправног модела понашања, обезбјеђивање стимулативне околине за дјететово самоизграђивање кроз игру, информисање дјетета о његовим правима, упознавање родитеља са правима дјетета, уважавање потреба породице, учење о правима дјетета, рад на себи и потицање самоконтроле у односу на властите потребе. Васпитач треба да има право на: интервенисање у случају да примијети да су нека од дјететових права угрожена, добијање информације од родитеља о дјетету, успостављање једног облика партнерства са дјететом, сарадњу са стручњацима у одбрани права дјетета, стручно усавршавање у области људских права и професионално напредовање. Уједно је важно потицање ведре и веселе атмосфере те тежња да буде „савршен“ васпитач.²⁰⁸

Управо перманентно стручно усавршавање васпитача је услов за иновативност у одгојно-образовном раду. Ово стручно усавршавање треба да буде кроз формалну едукацију, као што је едукација на факултетима, с циљем стицања Законом прописане стручне спреме, али и кроз различите друге едукативне облике као што су: семинари, предавања, пројекти и сл. Побољшана сарадња са родитељима, друштвеном заједницом и институцијама је, такође, један од начина иновирања одгојно-образовног рада. Иновације, прије свега, укључују увођење нових метода и облика рада, организацију рада у којима су активности у центру пажње, те прикупљање и израду дидактичког материјала.

Истраживање на терену показује да се едукација васпитача у РС-у врши континуисано једанпут, и то на нивоу РС и на нивоу регија, а сходно могућностима васпитачи учествују на семинарима у Србији. Особље које ради у вртићу едукује се по посебном програму стручног органа вртића, те присуствује свим семинарима у организацији Министарства просвјете и културе као и међународних организација.

Ради унапређења квалитета одгојно-образовног рада васпитачи се укључују у индивидуалне и колективне облике стручног усавршавања. Индивидуално усавршавање обухвата стално праћење и обраду нове наставне документације, кроз непосредан одгојно-образовни рад у групи са дјецом (огледно-угледне активности), као и стручне теме које се презентују кроз излагања и радионице на стручним савјетима и активима на основу плана и програма стручног усавршавања, те учешће на семинарима, конференцијима и сл. Колективно стручно усавршавање углавном укључује семинаре које организују надлежни педагошки заводи, те семинари које у Федерацији БиХ организују друштва запосленика у предшколским установама.

Иновирање рада постиже се и кроз пројекте који се спроводе у сарадњи са различитим организацијама²⁰⁹, те је тако Дјечији вртић „Дон Ивица Чондрић“ Жепче укључен у рад са ЦИВИТАС-ом и пројектом грађанског образовања предшколске дјетета. У процесу спровођења је и вртићки развојни план према методологији „Индекс инклузивности“ који су кроз пројекат „Инклузивне школе – инклузивне заједнице у БиХ (2008-2009)“ иницирали „Save the Children“ УК, „Save the Children“ Норвешке, Регионална канцеларија за Југоисточну Европу, и Мисија ОЕБС-а у БиХ. Кроз вишегодишње пројекте²¹⁰ „Save the Children“ Норвешке обезбиједио је и континуисано наставља да пружа подршку у обукама наставника, васпитача и других актера у образовном

²⁰⁸ Приручник „Одгој за демократију у раном дјетињству“, ауторица проф. др сц. Дубравке Малеш и мр сц. Иванке Стричевић; Брошура за родитеље „Родитељи и права дјетета“, ауторица проф. др сц. Дубравке Малеш и мр сц. Иванке Стричевић

²⁰⁹ „Save the Children“ УК, Мисија ОЕБС-а у БиХ, ЦИВИТАС БиХ

²¹⁰ „Основно право на образовање“ и „Образовање за социјалну кохезију и БиХ на путу ка ЕУ“

систему²¹¹, те кроз заједничке ваннаставне активности да би се смањиле препреке у приступу и током образовања, како би се појачао квалитет одгојно-образовног процеса усмјереног на дијете те омогућило потицајно окружење за сву дјецу укључену у предшколско и основно образовање.

Васпитачи и остали стручни сарадници у предшколском одгоју и образовању морају проћи програме приправничког стажа, као услов за стицање лиценце за самосталан рад, те положити стручни испит према посебном правилнику надлежног министарства образовања. Интенција је да стално стручно усавршавање и праћење нових научних достигнућа у области предшколског одгоја буде услов за релиценцирање особља и опстанак у струци. Сврха стручног усавршавања васпитача за реализацију програма је праћење достигнућа у струци и науци и оспособљавање за увођење квалитативних промјена у одгојно-образовну праксу, заштиту и одгојно-образовни рад.

4.7. Стандарди простора, хигијене и опремљености дидактичким материјалом

Са дјецом предшколског узраста не може се само разговарати. Потпуна дјечија активност и стваралаштво може се постићи помоћу одабране опреме и реквизита, примјерених дјечијој предшколској доби, те адекватно усмјерених активности. Приручници, односно одговарајућа литература за васпитаче, такође, спадају међу дидактичка помагала. То је неопходан извор оријентације за програмирање и непосредан рад водитеља.

4.7.1. Физички простор

Простор у којем дијете борави мора да буде прилагођен величином, распоредом и опремом, тако да у њему дијете може несметано и безбједно да се креће, игра самостално или са другом дјецом. Намјештај и опрема морају да буду распоређени тако да је све доступно и удобно. Материјал који нудимо дјечији мора да буде безопасан, функционалан, погодан за руковање.

Структурисање простора и материјала те временска организација активности морају да буду потицајни како би омогућили интеракцију, али и индивидуализован приступ сваком дјетету. Васпитачи су ти који непосредно стварају и реализују програм. Њихов први задатак је да помогну сваком дјетету у прилагођавању на нову средину, да подржавају и потичу дјечију иницијативу, креативност и стваралачко изражавање. Ово укључује и физичко прилагођавање на начин да свака установа има архитектонски прилагођен прилаз за дјецу са посебним потребама.

У Тузланском кантону посебна пажња придаје се одржавању простора у којем бораве дјеца, те су поједина обданишта тек реновирана или имају лијепо двориште²¹². Учионице за рад са дјецом опремљене су адекватним, али дотрајалим дидактичким материјалом и наставним средствима и помагалима. Истовремено, у неким дијеловима Федерације БиХ поједина обданишта су врло трошна, нереновирана, са неуређеним двориштима, дотрајалим намјештајем и искоришћеним дидактичким материјалом.²¹³ У појединим вртићима прокишњава кров, због чега се задњи спрат не користи, а дотрајале цијеви и инсталације доводе у питање безбједност дјецe.²¹⁴ У Обданишту у Новом Травнику опремљеност кухиње која снабдијева дјецу храном датира из 1996. године и до данас није никада мијењана. Проблеми у санирању одређених кварова у ЈУ Дјечији вртићи „Цицибан“ Мостар постоје још од прошле године, а све трошкове у вези са санацијом објекта установа је сносила сама. Један од проблема у овој установи је и квар на службеном возилу

²¹¹ Образовање за друштвену правду

²¹² ЈУ Дјечије обданиште Живинице; ЈУ Дјечије обданиште Бановићи

²¹³ ЈУ Дјечије обданиште „Едина Чамцић“, Кладањ; Дјечији вртић Нови Травник, ЈУ Дјечије обданиште „Зулејха Бегета“ Коњиц

²¹⁴ Дјечији вртић Нови Травник; ЈУ Дјечије обданиште „Зулејха Бегета“ Коњиц; ЈУ Дјечији вртићи „Цицибан“ Мостар

којим се свакодневно дистрибуишу оброци из централне кухиње за све организационе јединице. Установа није добила материјалну подршку од оснивача иако се обраћала више пута. Потребно је истаћи несебичну подршку родитеља чија су дјеца корисници услуга вртића, а који су својим донацијама помагали при одржавању изгледа вањских простора куповином садница, цвијећа и дворишног материјала.

Посебан проблем су дворишта у оквиру предшколских установа, која су првобитно намијењена дјечијим корисницима услуга, али и другој дјечи. Међутим, неријетко су корисници реквизита у двориштима деструктивни адолесценти.

Потребно је да се у установама поклати посебна пажња организовању простора у којем бораве дојенчад. Јаслице морају да буду потпуно издвојене од осталих просторија вртића. Просторија треба да буде довољно осветљена, прозачна и сунчана. Температура у просторијама јаслица треба да износи 20 степени целзијуса, док релативна влажност зрака треба да буде најмање 60%. Јаслице морају имати сто за превисање, а треба да се предвиди и мокри чвор. У ходнику треба да стоји велики сто гдје ће родитељи пресвући дјечу те их предати особљу. Простор у којем дјеца једу може да буде мање површине, али мора да буде одвојен од дневног боравка. Јаслице морају имати издвојене кухиње са фрижидером.

С циљем добијања објективне слике стања на терену приказаћемо ситуацију у неколико посјећених установа. **Јавна установа за предшколско васпитање и образовање Соколац** смјештена је у објекту који располаже са шест просторија и најнужнијим наставним средствима и дидактичким материјалом. Од 1150 m² укупне површине обданишта готово 52% користи вртић, а 48% користи 1. и 2. разред основне школе. Вртић има огромно двориште, прилично неуређено. У тренутку посјете није било дјече.

У погледу уређености унутрашњег и вањског простора добар примјер вртића је **приватни вртић „Свети Фрањо“ Кисељак**. Површина вртића је 2000 m², те 4000 m² дворишне површине. Вртић има све материјалне и просторне услове за обављање одгојне дјелатности. Свака одгојна група има пријемни ходник са гардеробом, одвојени мокри чвор са по два дјечија тоалета, тушем и два лавабоа, собу у функцији дневног боравка, одвојену спаваоницу. Вртић располаже спортском салом са помагалима за физичко васпитање, великом трпезаријом, простором за приредбе те салом за родитељске састанке. У склопу вртића је велико ограђено двориште са изузетним дидактичким спаравима, кућицама и пјешчаницама, које су обезбидеђене захваљујући креативности и доброј вољи и жељи руководиоца обданишта и запосленика.

Установа „Дјечији вртић“ Чапљина смјештена је у врло пространом објекту са пет просторија за рад са дјецом, од којих се четири стално користе. Ипак, кров објекта у којем је смјештена установа је у распадајућем стању, санитарни чвор треба хитно промијенити. Установа има и велико двориште, али је опремљеност реквизитима за правилно развијање раста и развоја дјече те доби минимална. Опремљеност дидактичким материјалом је недовољна, те се васпитачи сналазе на све начине, најчешће користећи своје ресурсе, вољу, жељу и креативност. Подручна јединица вртића „Вишићи“ такође је у тешкој ситуацији. У оквиру Основне школе „Липањске зоре“ отворено је одјељење за дјечу предшколске доби, у којем су двије просторије које нису опремљене потребним дидактичким материјалом.

Укупна површина објекта који користи установа **„Дјечији вртић“ Нови Травник** је 1000 m² приземног дијела, а спрат користи Музичка школа према одлуци Општинског вијећа. Вртић ради од 6,30 до 16,30 часова. За рад са дјецом користе се четири просторије површине 300 m², од којих су три просторије радни простори, а једна се користи као спаваоница за млађу групу дјече. Собе су дјелимично опремљене дидактичким материјалом. Кров прокишњава и влага је очигледна,

као и обрушавање, што доводи у питање безбједност дјеце и запосленика, а и кухиња је стара и дотрајала.

Јавна установа Дјечији вртићи „Цицибан“ Мостар смјештена је у објектима који су изграђени и опремљени у складу са потребама дјеце предшколске доби. Унутрашњи простори вртића одговарају потребама дјеце, а и дворишни простор је прилагођен узрасту дјеце. Укупна површина свих пет организационих јединица је 1590 m² затвореног простора, те 3747 m² отвореног простора. Намјештај у вртићима је прилично дотрајао и требало би га замијенити, те постојеће реквизите замијенити новим. Међутим, установа није у могућности да издвоји средства за ову намјену. Приоритети у побољшању услова рада и боравка дјеце у вртићима били су санација електроинсталација и фарбање јаслица у ОЈ „Пчелица“, санација дворишне ограде у ОЈ „Ренцо Донацон“, поправка балконског простора у ОЈ „Бамби“, набавка намјештаја за јаслички узраст у ОЈ „Звјездица“.

Установа за предшколски одгој и образовање „Амел и Нур“, јединица „Амел“, рад обавља у просторијама ОШ „Ел-Манар“, у просторијама које су реновиране и припремљене за рад вртића, али објекат није грађен за ову сврху. Простор вртића је на првом спрату, а осим просторија за рад, ту су и два дјечија тоалета, просторија за пријем родитеља, соба за васпитаче. Вртић има двориште опремљено реквизитима, док кухињу и трпезарију дијели са основном школом, а користи се и кабинет за информатику, атријум и медицинска соба школе. С обзиром на то да је вртић смјештен у оквиру ОШ „Ел-Манар“, одређени број просторија заједнички се користи и на тај начин компензује евентуални недостатак простора. Простор је генерално мале површине, дјечије собе су приближно 35 m², тако да је све веома скучено и чини се неусловно за дјецу предшколског узраста. Иако је наведена задовољавајућа расположивост дидактичким материјалом, то није уочено приликом посјете.

Јединица „Нур“ је намјенски грађен објекат, који има седам соба за одгојно-образовни рад са дјецом, просторију за рачунаре, дјечије тоалете, простор опремљен као унутрашња играоница, собу за васпитаче, медицинску собу, трпезарију те вањско двориште. Простор који квадратуром није довољан за боравак већег броја дјеце компензује се простором играонице у вртићу „Нур“, гдје се свакодневно организују активности за дјецу.

Јединица „Вогошћа“ посљедња је изграђена и новоотворена у 2010. години као модеран намјенски објекат. У свом саставу има шест просторија за боравак дјеце узраста од једне године до поласка у школу, те два дјечија тоалета, простор за пријем родитеља, трпезарију и собу за васпитаче, играоницу за дјецу те двориште које је у фази изградње. Радно вријеме свих вртића је од 7 до 18 часова, а корисници услуга могу их користити и кроз полудневни боравак у времену од 7 до 12,30 или од 12 до 18 часова.

4.7.2. Исхрана

Исхрана дјетета треба да буде правилна од првог дана живота, јер представља основни услов за његово здравље и нормалан физички и психички развој. Број и количина obroka које дијете треба да узме зависи од узраста, тјелесне тежине и индивидуалних потреба. У планирању исхране дјетета у јаслицама треба да се води рачуна о могућностима не само уношења различитих намирница него и о могућностима варења тих намирница. Једноличност исхране код мале дјеце изазива у одређеним ситуацијама и губљење апетита, као и одбојност према храни. Унос и потребе хране дјеце треба упоредо да се посматрају са њиховом психомоторном активношћу.²¹⁵

²¹⁵ Принципи рада у ЈУ „Наше дијете“ Тузла, према извјештају о програмима рада наведене установе

Кроз посјете установама уочене су различитости у испуњавању овог стандарда. У појединим установама много пажње поклања се разноликости исхране и обезбјеђењу довољне заступљености свих неопходних суплемената за развој дјетета. Са друге стране, постоје установе које не располажу довољним средствима да би обезбиједиле потребну разноврсност, те се неријетко дешава да родитељи доносе храну за своју и другу дјецу.

V Закључна разматрања Омбудсмена

Добро организован предшколски одгој и образовање представља основ цјеложивотног учења и треба да обезбиједи повољне услове за потпун развој дјетета, безбједно и сретно дјетињство, ублажи, отклони и искључи неке негативне социо-економске, културне, здравствене и друге утицаје. Квалитетан предшколски одгој помаже остваривању свих интелектуалних и физичких способности човјека, његових основних људских права, учешћу у друштву, а доприноси и смањивању биједи и сиромаштва. Услови за успостављање квалитетног предшколског образовања су, између осталог, квалитетни програми, редовни и сигурни извори финансирања, примјерен однос броја дјецe и одраслих, добро обучени васпитачи као и укљученост родитеља. Управо ови елементи се користе као индикатори за истраживање стања у области предшколског одгоја и образовања. Истраживање које је провела мрежа Euridice у 30 земаља ЕУ, Норвешкој, Исланду и Швајцарској, показало је да је 87% дјецe у доби од четири године укључено у неки облик предшколског образовања, са наглашеном тенденцијом да до 2020. године укљученост буде 90%. Користећи се наведеним показатељима, Европска комисија позвала је на већу укљученост дјецe из мањинских група, сиромашних породица, те дјецe самохраних родитеља, наводећи да **„сиромаштво има највећи утицај на ризик од образовног неуспјеха код дјецe. Готово једно од шест европских домаћинстава са дјететом испод пет година живи у сиромаштву“**. У већини земаља обухваћених истраживањем власти би требало да уложе додатна средства како би се за сву дјецу загарантовала доступност предшколских програма и њихов квалитет. Предшколско образовање и брига обично се финансирају од локалних власти, као и кроз доприносе родитеља. Генерално у Европи, искључујући земље које су провеле универзално право на образовање и бригу у раној доби, као што су: Данска, Финска, Шведска, Норвешка, Шпанија и Словенија, постоји значајан недостатак капацитета за дјецу предшколског узраста.

Показатељи коришћени за истраживање стања у предшколском одгоју и образовању у Европи били су основ и за израду извјештаја о стању у предшколском одгоју и образовању у БиХ уз разматрање и утицаја општег стања у земљи на развој овог облика образовања. Сиромаштво је пратећа појава у свим савременим друштвима, а нарочито је изражено у друштвима погођеним ратом и транзицијом као кочницом укупног развоја. Босна и Херцеговина је прошла ратни период и пролази период транзиције, те је сиромаштво један од основних дестабилизујућих фактора који би требало да буде централна преокупација не само на нивоу ентитета него и на нивоу државе БиХ.

Земља се и даље суочава са спорим економским опоравком, са високо израженим социјалним потребама великог броја грађана, старошћу популације, уништеном инфраструктуром, што има директан удар на успостављање квалитетног система друштвене бриге о дјеци предшколског узраста. Социо-економски индикатори показују да 17,8% популације живи испод установљеног прага сиромаштва од 2.223,15 КМ годишње по становнику (еквивалент томе је 1.497,68 америчких долара), а преостала трећина живи близу те саме границе, док од процијењених 680.000 људи који живе у биједи готово половина примају социјалну помоћ. Становништво које је у стању социјалне потребе, корисници социјалне заштите и породице са

дјецом сврставају се директно у категорију најосјетљивијег становништва погођеног сиромаштвом. Породице са троје и више дјеце често се идентификују као породице које живе испод прага сиромаштва у земљи.

Показатељи о стању у предшколском одгоју и образовању указују да је ова област највише запостављен ниво образовања. Обухват предшколским образовањем у БиХ је само 9% и најнижи је у Европи.²¹⁶ То значи да напори друштва, а прије свега органа државне власти, овдје морају да буду најинтензивнији и са транспарентним мјерама.²¹⁷ Основна функција предшколског одгоја и образовања је запостављена због негативног става друштва, предрасуда и традиционалних оптерећења када је у питању овај сегмент одгоја и образовања, а уз то су биле и под утицајем рестриктивних економских мјера штедње и стабилизације. Омбудсмени желе посебно да укажу на сљедеће слабости система предшколског одгоја и образовања:

1. Кроз истраживање о предшколском образовању у БиХ, које су провели Омбудсмени, потврђена је тврдња ОЕБС-овог истраживања из 2008. године да **„БиХ има готово најнижи коефицијент покривености предшколским одгојем и образовањем у Европи. Ситуациона анализа показала је да су услуге предшколског образовања углавном доступне у урбаним подручјима**, било да су приватне или државне, а обично су скупе па могу да их приуште једино родитељи са добрим примањима.²¹⁸ Дјеца из сиромашних, руралних средина имају мању могућност приступа предшколском образовању. Дакле, у БиХ је и даље у области предшколског образовања **присутан неједнак третман дјеце с обзиром на њихово поријекло.**

2. Ситуациона анализа показала је да у предшколском одгоју и образовању нису обезбијеђени једнак приступ и једнаке могућности, као ни једнаки услови и прилике за сву дјецу. Дакле, нису у **потпуности испоштовани принципи утврђени Оквирним законом, али и међународним стандардима које је БиХ прихватила**, што се посебно односи на примјену принципа недискриминације. Нејасно су дефинисане мјере које гарантују и примјену развојних принципа и уважавање степена развоја дјетета утврђених Оквирним законом. Изостало је обезбјеђење принципа најбољег интереса дјетета, обезбјеђење властитих вриједности, обезбјеђење оптималног развоја дјетета, право на језик и поштовање вјерских слобода, интеграциони програми за дјецу са посебним потребама и право родитеља и дјеце на избор установе и одлучивање.

3. Иако је према популацији и броју дјеце обухваћене предшколским одгојем и образовањем БиХ мала земља, **у пракси постоји велики број закона којима се регулише ова област.** Настојања којима је био циљ да се ускладе прописи о предшколском одгоју и образовању доношењем Оквирног закона којим су утврђени принципи, циљеви и стандарди и заједничко језгро за предшколско образовање, нажалост, нису у потпуности доживјели своју примјену због тога **што нижи нивои власти нису донијели своје законе или донесени закони нису усклађени са Оквирним законом.**

4. Специјални извјештај указује на висок степен изостанка одговорности свих релевантних субјеката за доношење и спровођење усвојених закона, стратешких докумената и аката, чиме се успорава развој предшколског образовања и не постиже његова потпуна функција.

²¹⁶ Стратешки правци развоја образовања у Босни и Херцеговини са планом спровођења 2008–2015.

²¹⁷ Акциони план за дјецу за период 2011–2014.

²¹⁸ Мисија ОЕБС-а у БиХ, Усклађивање закона о предшколском одгоју и образовању у Босни и Херцеговини: Преглед јавних дебата одржаних уз подршку Одјељења за образовање ОЕБС-а, јули 2008.

5. Иако је донесен низ стратешких докумената којима се промовишу вриједности предшколског образовања, као дијела образовног система, нажалост, у спровођењу нису остварени постављени циљеви. Ово је посебно карактеристично за „Стратешке правце развоја образовања у БиХ са планом спровођења 2008–2015“, те се може закључити да краткорочни и средњорочни циљеви нису реализовани, а да је рок истекао 2010. године. Нису видљиве ни значајније активности у реализацији дугорочних циљева.

6. **Успостављен систем установа предшколског образовања у БиХ није довољан нити рационалан**, посебно ако се има у виду обавеза организовања обавезног предшколског образовања за дјецу пред полазак у основну школу. Укупан број предшколских установа у БиХ је мањи од 200, што је, с обзиром на број дјеце тог узраста, далеко испод објективних потреба. Истовремено, капацитети образовних установа других нивоа нису искоришћени у довољној мјери и не постоји синхронизација, нпр. између предшколског и основног образовања. Образовање треба да буде посматрано као цјелина са континуитетом преласка из предшколског нивоа образовања у школски.

7. Иако је Оквирним законом утврђено као обавезно предшколско образовање у години пред полазак у школу за сву дјецу, у пракси се није у потпуности обезбиједила примјена ове законске одредбе. На овај начин постала је упитна функција предшколског образовања, што даље поставља питање обезбјеђења услова за оптималан развој сваког дјетета, помоћи родитељима у бризи за његу, заштиту, развој, одгој и опште благостање дјетета, посебно у условима када се породице налазе у стању сиромаштва и егзистенцијалне угрожености, изостанка породичног одгоја, а умањују се улагања друштва у будуће благостање и напредак. **Дакле, доведени су у питање циљеви и принципи цјелокупног система предшколског образовања успостављени Оквирним законом.** И даље је нејасно на који начин се организује овај облик обавезног предшколског образовања у срединама у којима нема установа предшколског образовања. **У пракси се јавља неусаглашеност члана 5. Закона о предшколском васпитању и образовању Републике Српске са чланом 16. Оквирног закона** о питању обавезног предшколског васпитања и образовања пред полазак у школу. Оквирним законом ово право дефинисано је као облигаторно за сву дјецу, док је у члану 5. Закона о предшколском образовању Републике Српске то дефинисано као могућност, чиме се ствара простор за различит приступ праву и различито третирање дјеце у остваривању овог права. Истовремено, **одређени број кантона у Федерацији БиХ још није донио закон** о предшколском одгоју и образовању, тако да ова област уопште није уређена. Тамо гдје и постоје услови, због недоношења закона и недостатка финансијских средстава сва дјеца нису укључена.

8. **Низак проценат попуњености предшколских установа**, и јавних и приватних, **условљен је тешком економском и социјалном ситуацијом**, релативно високим цијенама услуга, незапосленосћу родитеља и смањењем стопе наталитета. Стално смањење обухвата дјеце предшколским одгојем и образовањем представља проблем којим морају много озбиљније да се баве образовне власти, али и сви други друштвени чиниоци који воде бригу о дјечи, јер је предшколски одгој незаобилазан и битан дио укупног одгојно-образовног система.

9. **Утврђена цијена за услуге предшколског образовања је, такође, ограничавајући фактор** обезбјеђења већег броја дјеце обухваћене овим обликом образовања, јер је економска моћ родитеља ограничавајућа. Иако је законодавством о предшколском образовању утврђена обавеза, **оснивачи предшколских установа не**

обезбјеђују довољна средства за реализовање овог облика образовања. Учешће оснивача разликује се од установе до установе, а иста ситуација је са дијелом који родитељи плаћају дјеци укљученој у предшколско образовање. Ово се одражава на квалитет предшколског одгоја и образовања и доводи до ситуације да дјеца ово право не уживају под једнаким условима.

10. Иако сви усвојени закони садрже одредбе о **праву на предшколско образовање дјеце са посебним потребама**, у пракси постоје проблеми у примјени ове одредбе, а нису успостављене ни додатне мјере за укључивање дјеце у предшколско образовање из маргинализованих група као што су Роми, повратници итд.

11. Предшколске установе суочавају се и са проблемом **недостатка одређених образовних профила** јер високошколски образовни систем није пратио потребе предшколског образовања након усвајања Оквирног закона. Посљедица овога је да је немогуће испоштовати утврђени стандард у вези са минимумом стручне спреме коју васпитачи треба да имају, а као рјешења користи школовање особља у сусједним земљама.

12. Уложени напори на изградњи минималних стандарда у вези са заједничким језгром наставних програма **нису у довољној мјери резултирали да наставни планови и програми буду прилагођени потребама развијеног друштва**, а што се може довести и у везу са застарјелом опремом у установама, недовољним стручним усавршавањем особља и генерално незавршеном реформом у области предшколског образовања.

VI Препоруке

A. Опште препоруке

Омбудсмени су препоруке за унапређење стања у области предшколског одгоја и образовања сачинили узимајући у обзир специфичности институционалне надлежности за ову област, тако да се одређени број препорука односи на све органе власти који имају надлежност дјеловања у области предшколског образовања, док су остале специфичне само за одређене нивое власти.

1. Приоритет надлежних образовних власти у БиХ требало би да буде реализација препорука комитета УН-а, а посебно Комитета за права дјеце којим се налаже усклађивање законодавства у области образовања на свим нивоима власти. Ово у пракси првенствено подразумијева усклађивање закона о предшколском одгоју и образовању са Оквирним законом, те доношење provedбених аката, а с циљем обезбјеђења примјене основних принципа и циљева предшколског образовања.

2. Извршење преузетих обавеза, посебно оних које су утврђене у Оквирном закону, као и законима о предшколском образовању, те стратешким и provedбеним актима треба да буду приоритет.

3. Надлежне образовне власти дужне су да предузму даље активности на унапређењу стања у области предшколског образовања и обезбиједи примјену стандарда утврђених Оквирним законом, јер се предшколски одгој и образовање може даље развијати само као интегрални дио јединственог одгојно-образовног система и само под претпоставком да му се

у смислу планирања, програмирања, организовања, спровођења и вредновања одгојно-образовног рада обезбиједи право аутономности уз истовремено присутан висок степен институционалне координације, укључујући и координацију са осталим облицима образовања.

4. Надлежне образовне власти треба да обезбиједу спровођење Стандарда квалитета рада васпитачица, педагогица и директорица у предшколском образовању, а који ће бити објављени у децембру 2011. године.

5. Неопходно је да се створе претпоставке да се предшколско образовање у потпуности сматра дијелом образовног, а не социјалног сектора и да се повећа обухват дјецe предшколским образовањем. Ово, прије свега, подразумијева да се повећа обухват дјецe предшколским образовањем и да се посебно предузму мјере с циљем повећања укључивања дјецe у предшколско образовање из рањивих група.

6. Како је право на предшколски одгој и образовање прогресивно право, то значи да оно не може да буде одређено апстрактно, већ надлежне образовне власти морају да предузму мјере за утврђивање минималног есенцијалног нивоa овог права. Надаље, надлежне образовне власти треба да усвоје мјере којим ће, уз уважавање чињенице да је ово право прогресивно, обезбиједити да се у одређеном периоду успостави обавезно предшколско образовање за сву дјецу, без обзира да ли потичу из урбаних или руралних средина, чиме ће се зауставити и дискриминација дјецe по овом основу у уживању права на предшколско образовање. Ово надаље значи да, ако је у оквиру права на предшколски одгој и образовање утврђено право на минималан број часова које свако дијете мора да похађа прије поласка у школу, онда то не може да буде апстрактно, већ стварно право које дјецa уживају. Истраживање обављено у оквиру Студије, нажалост, указује да и четири године након усвајања Оквирног закона ово право није обезбијеђено за сву дјецу нити је сачињен оквир мјера чија ће реализација у неком разумном периоду, а на принципима прогресије, довести до обезбјеђења уживања овог права за сву дјецу.

7. Надлежне образовне власти треба да предузму активности на обезбјеђењу спровођења Стратешких праваца развоја образовања у БиХ са планом спровођења 2008–2015, те да уз додатни напор покушају да реализују све циљеве утврђене у наведеном документу и у утврђеном року.

8. Потребно је да надлежни органи за образовање, а с циљем обезбјеђења предшколског образовања за дјецу у приградским и сеоским подручјима, изврше процјену тренутног система мрежа предшколских установа у односу на потребе које је могуће сагледати кроз коришћење статистичких података о броју рођене дјецe.

9. У наредном периоду одређење треба да буде на форсирању припремних одјељења и на општем везивању предшколског образовања за редовно основно образовање као један систем у којем ће дијете неосјетно прелазити из једног нивоа образовања у други.

10. Институције надлежне за образовање и јединице локалне самоуправе обавезни су да обезбиједу максимално рационално коришћење свих капацитета образовних установа, без обзира на ниво образовања и да обезбиједу средства за реконструкцију девастираних објеката предшколског образовања и изградњу потребног броја објеката/капацитета намијењених предшколском образовању и одгоју: јаслица, вртића и објеката уз постојеће основне школе за припремна одјељења, ако се рационализацијом не може постићи циљ.

11. Надлежне образовне власти треба да предузму мјере с циљем доношења критеријума за утврђивање услова и начина финансирања предшколског програма, а посебно програма обавезног предшколског одгоја и образовања за дјецу пред полазак у школу, као и да утврде начин његове реализације. Потребно је окончати процес доношења педагошких стандарда и норматива, као и свих других подзаконских аката који су предвиђени Законом о предшколском одгоју и образовању.

12. Надлежне образовне власти треба да размотре могућност обезбјеђења посебних средстава за спровођење инклузије у предшколским установама, а што укључује средства за уклањање архитектонских препрека, ангажовање дефектолога, логопеда, психолога, социјалних радника.

13. Потребно је да се утврде критеријуми за покретање алтернативних програма предшколског одгоја и образовања и заинтересованим невладиним организацијама или појединцима омогуће услови за њихову реализацију.

14. У смислу статуса особља у установама, надлежне образовне власти би требало да предузму мјере с циљем приближавања права запосленика у установама, те да обезбиједи систем сталне едукације наставног и одгојног особља.

15. Механизми надзора и супервизије рада предшколских установа морају да буду боље развијени и у потпуности фокусирани на праћење спровођења наставних програма и обезбјеђења права дјеце.

16. Органи надлежни за образовање би требало да успоставе централну базу података која се односи на предшколско образовање, а у којој не би биле само информације о дјецу већ и о програмима, установама, особљу, финансирању итд.

17. Имајући у виду тешку економско-социјалну ситуацију у којој се налази држава, те чињеницу да је значајан број људи лишен права на здравље, становање, храну и образовање, власти надлежне за предшколски одгој и образовање треба да укључе сва своја расположива средства, а по потреби и ресурсе међународне помоћи путем захтјева за међународну помоћ, коју препознаје већина међународних стандарда људских права. У даљем процесу реформе предшколског образовања треба да затраже техничку помоћ од Уницефа, „Save the Children“ и других међународних организација које раде на унапређењу права дјеце.

В. Посебне препоруке

1. Омбудсмени препоручују надлежним властима у Средњобосанском, Западнохерцеговачком и Херцеговачко-неретванском кантону да интензивирају активности на доношењу закона о предшколском одгоју и образовању, уз организовање јавне расправе у којој ће учествовати сви заинтересовани, а првенствено образовне власти, локална заједница, предшколске установе, образовни стручњаци и родитељи.

2. Надлежне образовне власти РС-а треба да раде на усклађивању Закона о предшколском васпитању и образовању са Оквирним законом, посебно у дијелу којим се предшколско образовање за дјецу у години пред полазак у школу прописује као обавезно.

АНЕКС I – Општа структура дјеце у БиХ

ОПШТА СТРУКТУРА И БРОЈ ДЈЕЦЕ УКЉУЧЕНЕ У ПРЕДШКОЛСКИ ОДГОЈ НА ПОДРУЧЈУ БиХ					
ТЕРИТОРИЈАЛНЕ ЈЕДИНИЦЕ	Јавне и приватне предшколске установе				
ФЕДЕРАЦИЈА БиХ	Укупно	Добна структура	Дјечаци	Дјеца са посебним потребама	Број дјеце у програму припреме пред полазак у школу
Унско-сански кантон	1055			13	
Посавски кантон	135				
Тузлански кантон	1765		906	94 ²¹⁹	345
Зеничко-добојски кантон	1400				
Босанско-подрињски кантон	173	/	89	9	179
Средњобосански кантон	862	Од 1 до 6 година	476	11	/
Херцеговачко-неретвански кантон	1176				
Западнохерцеговачки кантон	617	Од 6 мјесеци до поласка у школу	321	10	/
Кантон 10	нису достављени подаци				
Кантон Сарајево	6229 ²²⁰	0-6	3128	180	2588
РЕПУБЛИКА СРПСКА	6893	Од 6 мјесеци до поласка у школу	3636	95	2117
БРЧКО ДИСТРИКТ	414	Од 1 године до поласка у школу	209	15	/

²¹⁹ Дјеца са посебним образовним потребама

²²⁰ 59 дјеце у установама за специјални одгој и образовање

АНЕКС II – Структура дјече у посјећеним установама

ОПШТА СТРУКТУРА И БРОЈ ДЈЕЦЕ У УСТАНОВАМА КОЈЕ СУ ПОСЈЕТИЛИ ПРЕДСТАВНИЦИ ИНСТИТУЦИЈЕ ОМБУДСМЕНА					
ФЕДЕРАЦИЈА БиХ					
Зеничко-добојски кантон					
УСТАНОВА ²²¹	Капацитет	Тренутни број	Број дјече са посебним потребама	Васпитне групе	Број дјече у програму припреме пред полазак у школу
Дјечији вртић „Дон Ивица Чондрић“ Жепче	70	55	/	2	/
ЈУ „Предшколски одгој и образовање“ Зеница	/ ²²²	364	/	/	/
ЈУ за предшколско образовање и васпитање „Умихана Чувидина“ Бреза	40	40	1	2	/
ЈУ за предшколско образовање „Младост“ Какањ	200	130	/	7	/
Предшколска установа „Синдбад“ Зеница	/	44	/	3	/
Кантон Сарајево					
УСТАНОВА	Капацитет	Тренутни број	Број дјече са посебним потребама	Васпитне групе	Број дјече у програму припреме пред полазак у школу
Дјечији вртић „Света обитељ“	/	106	2	4	31
ЈУ „Дјеца Сарајева“		2431		/	2510
Предшколска установа „Ан-нур“ Хаџићи	40	27	2	2	/
Предшколска установа „Бехар“	70	60	1	2	/
Предшколска установа „Bi-lingual nursery school“	60	50	0	3	/
Предшколска установа „Палчић“	100	153	1	3	24
СОС Друштвени центар „Херман Мајнер“	82	94		3	/

²²¹ Установе су наведене по абecedном реду

²²² Недостаје податак о тачном броју

Установа за предшколско образовање „Амел и Нур“	/	352	2	14	/
Средњобосански кантон					
УСТАНОВА	Капацитет	Тренутни број	Број дјеце са посебним потребама	Васпитне групе	Број дјеце у програму припреме пред полазак у школу
ЈУ „Центар за предшколско образовање и васпитање“ Бугојно	/	47	3	2	/
ЈУ „Дјечији вртић“ Нови Травник	120	50	/	3	/
ЈУ Обданиште „Травник“ Травник	/	126	/	5	/
Вртић Бусовача	60	40	/	2	/
Вртић „Свети Фрањо“ Кисељак	120	105	5	5	/
Тузлански кантон					
УСТАНОВА	Капацитет	Тренутни број	Број дјеце са посебним потребама	Васпитне групе	Број дјеце у програму припреме пред полазак у школу
Дјечији вртић „Аладин“	/	171	/	7	171
ЈУ „Дјечије обданиште“ Бановићи	/	72	3	4	28 (вртић сноси трошак)
ЈУ Дјечије обданиште „Едина Чамцић“ Кладањ	71	36	/	3	15 (редовни полазници вртића)
ЈУ Дјечије обданиште „Колибри“ Градачац	160	106	/	/	/
ЈУ „Дјечије обданиште“ Грачаница	130			/	68 ²²³
ЈУ Дјечије обданиште „Наше дијете“ Тузла	/	969	280 ²²⁴	39	75
ЈУ за предшколски одгој и образовање Лукавац	120	104	/	4	/
ЈУ „Дјечије обданиште“ Живинице	130	172	1	5	125
Херцеговачко-неретвански кантон					

²²³ 25 дјеце финансира Министарство рада и социјалне политике ТК, а 43 Општина Грачаница

²²⁴ 188 са говорним потешкоћама

УСТАНОВА	Капацитет	Тренутни број	Број дјеце са посебним потребама	Васпитне групе	Број дјеце у програму припреме пред полазак у школу
ЈУ „Дјечији вртић“ Чапљина	150	100	1	/	/
ЈУ Дјечији вртићи „Цицибан“ Мостар	206			4	/
Установа „Дјечији вртић“ Мостар	399		12	/	/
ЈУ Дјечије обданиште „Пчелица“ Јабланица	70	36	/	/	/
ЈУ Дјечије обданиште „Зулејха Бегета“ Коњиц	100	43	/	2	/
СОС Друштвени центар „Херман Мајнер” Мостар	86		/	4	/
Установа за предшколски одгој и социјалну скрб „Мајчино село“ Читлук	/	150	5	6	/
Западнохерцеговачки кантон					
УСТАНОВА	Капацитет	Тренутни број	Број дјеце са посебним потребама	Васпитне групе	Број дјеце у програму припреме пред полазак у школу
Дјечији вртић „Љубушки“	/	85	0	4	/
РЕПУБЛИКА СРПСКА					
УСТАНОВА	Капацитет	Тренутни број	Број дјеце са посебним потребама	Васпитне групе	Број дјеце у програму припреме пред полазак у школу
Дјечији центар „Бубамара“ Пале	150	75	/	4	/
ЈУ Дјечији вртић „Лариса Шугић“ Котор-Варош	120	70	2	4	/
ЈУ Дјечије обданиште „Мајке Југовић“ Добој	200		7	10	24
ЈУ „Наша дјеца“ Бања Лука	1961		/	78	/
Дјечији вртић „Наша радост“ Прњавор	92		/	3	75
ЈУ Дјечији вртић „Невен“ Челинац	130	100	/	4	49
ЈУ Дјечије обданиште „Полетарац“ Сребреница	60	52	/	2	/

ЈУ Дјечије обданиште „Радост“ Братунац	/	39	/	/	/
ЈУ за предшколско васпитање и образовање Дјечије обданиште „Палчић“ Теслић	150	84	/	4	25
ЈУ за предшколско васпитање и образовање „Лепа Радић“ Градишка	/	341	/	/	121
ЈУ за предшколско васпитање и образовање „Први кораци“ Власеница	150	36	/	4	/
ЈУ за предшколско васпитање и образовање Соколац	140	80	/	/	/

АНЕКС III – Општа структура запосленика у БиХ

БРОЈ ВАСПИТАЧА И СТРУЧНИХ САРАДНИКА У УСТАНОВАМА ПРЕДШКОЛСКОГ ВАСПИТАЊА НА ПОДРУЧЈУ БиХ			
ТЕРИТОРИЈАЛНЕ ЈЕДИНИЦЕ	Васпитачи ВСС и ВШС	Стручни сарадници	Медицинско особље
ФЕДЕРАЦИЈА БиХ			
Унско-сански кантон ²²⁵	69	16	20
Посавски кантон	укупно 8 васпитача		
Тузлански кантон	укупно 114 запосленика		
Зеничко-добојски кантон	укупно 200 запосленика		
Босанско-подрињски кантон	16	2	/
Средњобосански кантон	укупно 56 васпитача		
Херцеговачко-неретвански кантон	укупно 102 васпитача и стручна сарадника		
Западнохерцеговачки кантон	30 ВШС, 24 ССС	2 (педагог и дефектолог)	1
Кантон 10	нису достављени подаци		
Кантон Сарајево	110 ВСС, 238 ВШС	12 педагога, 10 психолога, 12 социјалних радника, 30 других стручних сарадника	50
РЕПУБЛИКА СРПСКА	412	22 (психолози, педагози, дефектолози, социјални радници и педијатри)	122
БРЧКО ДИСТРИКТ	32	1	6

²²⁵ Укупно 167 запослених

АНЕКС IV – Структура запосленика у посјећеним установама

СТРУКТУРА ЗАПОСЛЕНИКА У УСТАНОВАМА КОЈЕ СУ ПОСЈЕТИЛИ ПРЕДСТАВНИЦИ ИНСТИТУЦИЈЕ ОМБУДСМЕНА БиХ

ФЕДЕРАЦИЈА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ					
Зеничко-добојски кантон					
УСТАНОВА	Управа и административна служба	Васпитачи ВСС и ВШС	Стручни сарадници	Медицинско особље	Помоћно особље
Дјечији вртић „Дон Ивица Чондрић“ Жепче	2 (директор и руководилац)	4 ВСС	/	1	3 (кухар, хигијеничар, кућни мајстор)
ЈУ Предшколски одгој и образовање Зеница	6 (директорица, секретарица, координатор, 2 административна радника)	30	1 дефектолог логопед	15	20 (7 кухарица, 13 - техничко особље)
ЈУ за предшколско образовање „Младост“ Какањ	1 (директор)	3 ВСС	2 логопеда приправника	/	
ЈУ за предшколско образовање и васпитање „Умихана Чувидина“ Бреза	1 (директорица)	3 ВСС	психолог и логопед једном седмично	/	3 (кухарица, спремачица и домар)
Предшколска установа „Синдбад“ Зеница	1 (руководилац)	1 ВШС	логопед и психолог по потреби	1	/
Кантон Сарајево					
УСТАНОВА	Управа и административна служба	Васпитачи ВСС и ВШС	Стручни сарадници	Медицинско особље	Помоћно особље
Дјечији вртић „Света обитељ“	1 (директорица, ВСС)	11 (5 ВШС и 6 ВСС)	1 педагог	2	2 (кухарица и спремачица)

ЈУ „Дјеца Сарајева“	14	171 ²²⁶ (39 ВСС, 100 ВШС, 6 ССС, 5 вјероучитеља)	7 (2 социјална радника, 3 педагога, 2 асистента)	10	86 (29 сервирки, 38 спремачица, 11 кухара, 3 возача, 3 чувара, домар и економ)
Предшколска установа „Ан-нур“ Хацићи	директор	3 (2 ВСС и 1 ССС)	1 педагог	1	/
Предшколска установа „Бехар“	1 (директор)	4 (2 ВСС и 2 ВШС)	2 асистента	1	/
Предшколска установа „Bi-lingual nursery school“	1 (директорица)	2 ВСС	2 (професорица енглеског и педагог)	1	3
Предшколска установа „Палчић“	100				
Установа за предшколско образовање „Амел и Нур“	2 (директор и секретар)	24 (9 ВСС, 13 ВШС, 5 ССС)	3 педагога	3	10 (5 кухара, 3 хигијеничарке, возач и спремачица)
Средњобосански кантон					
УСТАНОВА	Управа и административна служба	Васпитачи ВСС и ВШС	Стручни сарадници	Медицинско особље	Помоћно особље
ЈУ „Центар за предшколско образовање и васпитање“ Бугојно	2 (директорица и административни радник)	3 ВШС	/	1	2 (кућни мајстор и ложач)
ЈУ „Дјечији вртић“ Нови Травник	1	4 (2 ВСС, ВШС и ССС)	/	/	2 (кухарица и спремачица)
ЈУ Обданиште „Травник“ Травник	1	9 (1 ВСС и 8 ВШС)	/	2	4 (домар и 3 кухарице/ спремачице)
Вртић Бусовача	1	2 (ВСС)	/	2	1 (кухарица)

²²⁶ 21 васпитач на обавезном програму

Вртић „Свети Фрањо“ Кисељак	1	4 (1 ВСС и 3 ВШС)	/	3	2 (кухарица и спремачица)
Тузлански кантон					
УСТАНОВА	Управа и административна служба	Васпитачи ВСС и ВШС	Стручни сарадници	Медицинско особље	Помоћно особље
Дјечији вртић „Аладин“	2	11 (2 ВСС, 6 ВШС и 3 ССС)	5 (2 педагога- психолога, 2 педијатра и 1 информатича р)	1	7
ЈУ „Дјечије обданиште“ Бановићи	2 (директор и економски техничар)	4 ВШС и 1 ВСС	/	1	4 (2 кухара, бравар и економски техничар)
ЈУ Дјечије обданиште „Едина Чамцић“ Кладањ	1 (директор)	2	/	/	1
ЈУ Дјечије обданиште „Колибри“ Градачац	3 (директорица, секретар и административни радник)	4 ВШС и 1 ВСС	/	2	4 (2 кухарице, домар и спремачица)
ЈУ Дјечије обданиште „Наше дијете“ Тузла	4 (директор, финансијска служба, руководилац одгојно-образовног поцеса и правна служба)		83		39
ЈУ „Наша дјеца“ Грачаница	2 (директорица, секретар)	7 ВШС и 1 ВСС	/	2	6 (3 спремачице, кухарица, вешерка и возач)
ЈУ Лукавац	2	18	/	/	6

ЈУ „Дјечије обданиште“ Живинице	16				
Херцеговачко-неретвански кантон					
УСТАНОВА	Управа и административна служба	Васпитачи ВСС и ВШС	Стручни сарадници	Медицинско особље	Помоћно особље
ЈУ „Дјечији вртић“ Чапљина	2 (директорица и рачуновођа)	9 (3 ВСС и 6 ВШС)	/	/	4 (2 кухарице, спремачица и домар)
ЈУ Дјечији вртићи „Цицибан“ Мостар	4 (директорица, 2 административна радника и економист)	19	1 педагог	2	11 (9 спремачица и 2 кухарице)
ЈУ „Дјечији вртић“ Мостар	3 (директорица, секретарица и рачуновођа)	32 (9 ВСС и 23 ВШС)	/	4	12 (8 домаћица, 3 кухарице и кућни мајстор)
ЈУ Дјечије обданиште „Пчелица“ Јабланица	1	2 ВШС	1 педагог	/	2 (кухарица и хигијеничарка)
ЈУ Дјечије обданиште „Зулејха Бегета“ Коњиц	1	3	/	/	3 (кухарица, спремачица и домар)
СОС Друштвени центар „Херман Мајнер“ Мостар	2 (директорица и административна радница)	6 ВСС	6 (педагог, логопед, проф. енглеског језика, 2 социјална радника и психолог)	1	5 (2 кухарице, 2 спремачице и домар)

Установа за предшколски одгој и социјалну скрб „Мајчино село“ Читлук	1	12 ВСС	/	/	6 (3 спремачице, 2 кухарице и домар)
Западнохерцеговачки кантон					
УСТАНОВА	Управа и административна служба	Васпитачи ВСС и ВШС	Стручни сарадници	Медицинско особље	Помоћно особље
Дјечији вртић „Љубушки“	2 (директор и административна радница)	7 ВШС	/	/	3 (2 спремачице и кухарица)
РЕПУБЛИКА СРПСКА					
УСТАНОВА	Управа и административна служба	Васпитачи ВСС и ВШС	Стручни сарадници	Медицинско особље	Помоћно особље
Дјечији центар „Бубамара“ Пале	3 (директор, рачуновођа, економист приправник)	6 ССС (медицинске сестре)	2 педагога приправника, 1 психолог приправник	/	3 (кухар, домар и спремачица)
ЈУ Дјечији вртић „Лариса Шугић“ Котор-Варош	2 (директор и рачуновођа)	3 ВШС	2 соц.радника приправника	/	4(кухарице и спремачице)
ЈУ Дјечије обданиште „Мајке Југовић“ Добој	3 (директорица, замјеница, рачуновођа)	23 (13 ВСС, ВШС, 2 ССС)	/	2	9 (4 кухара, 4 спремачице и сервирка)
ЈУ „Наша дјеца“ Бањалука			172		102
Дјечији вртић „Наша радост“ Прњавор	директор и рачуновођа	6 (3 ВСС, 2 ВШС, 1 ССС)	/	/	4 (2 кухара, помоћни радник и кућни мајстор)
ЈУ Дјечији вртић „Невен“ Челинац	директор и рачуновођа	11 (6 ВСС, 3 ВШС и 1 ССС)	/	/	2 кухара и 2 спремачице

ЈУ Дјечије обданиште „Полећарац“ Сребреница	1	2	/	1	2 (кухарица и домар)
ЈУ Дјечије обданиште „Радост“ Братунац	1	4	/	/	4 (2 спремачице, домар и кухарица)
ЈУ за предшколско васпитање и образовање Дјечије обданиште „Палчић“ Теслић	1	7	/	/	7
ЈУ за предшколско васпитање и образовање „Лепа Радић“	1	24	2	/	18 (техничко и канцеларијско особље)
ЈУ за предшколско васпитање и образовање „Први кораци“ Власеница	1	3	1 педагог приправник	/	3 (кухар, домар и спремачица)
ЈУ за предшколско васпитање и образовање Соколац	3 (директор, рачуновођа, економист приправник)	6 ССС и 1 ВШС	2 педагога приправника и 1 психолог приправник	/	3 (кухар, домар и спремачица)

АНЕКС V – Финансирање

ЗЕНИЧКО-ДОБОЈСКИ КАНТОН			
УСТАНОВА	ТИП УСТАНОВЕ	УДИО ОСНИВАЧА У ФИНАНСИРАЊУ	ЦИЈЕНА УСЛУГЕ ЗА КОРИСНИКЕ
ЈУ за предшколско образовање и васпитање „Умихана Чувидина“ Бреза	Јавна установа, оснивач Општина Бреза	Дотација од оснивача у 2011. години износи 4.000 КМ уз повремене неисплате и закашњења уплата	Цјелодневни боравак: 130 КМ Полудневни боравак и продужени боравак: 90 КМ ²²⁷
ЈУ за предшколско образовање „Младост“ Какањ	Јавна установа, оснивач Општина Какањ	Оснивач обезбјеђује средства довољна за плате запосленика	Цјелодневни боравак: 120-150 КМ
ЈУ Предшколски одгој и образовање Зеница	Јавна установа, оснивач Општина Зеница	53% приходи из буџета Општине Зеница	43% приходи из уплата корисника услуга
Предшколска установа „Синдбад“ Зеница	Приватна установа	/	Цјелодневни боравак: 140 КМ Полудневни боравак: 90 – 120 КМ Програм „Мала школа“: 50 КМ
КАНТОН САРАЈЕВО			
УСТАНОВА	ТИП УСТАНОВЕ	УДИО ОСНИВАЧА У ФИНАНСИРАЊУ	ЦИЈЕНА УСЛУГЕ ЗА КОРИСНИКЕ
ЈУ „Дјеца Сарајева“	Јавна установа, оснивач Кантон Сарајево	Министарство образовања и науке КС 34,5%, властити приходи (изнајмљивање, рефундације, утужења) 10,70%, примљени грантови, 5,02% капитални примици	Цјелодневни боравак: 140 КМ Полудневни боравак: 100 КМ ²²⁸
Bi-lingual nursery school Сарајево	Оснивач установе је Хуманитарна организација „Convoy of merci“ из Лондона	/	Цјелодневни боравак: 180 КМ Полудневни боравак: 150 КМ

²²⁷ Редовни извори од уплате родитеља су од 3.500 до 4.000 КМ

²²⁸ Уплате родитеља и субвенције 49,77%

Бошњачка установа „Ан-Нур“ Хаџићи	Приватна установа	/	Цјелодневни боравак: 190 КМ Полудневни и продужени боравак: 155 КМ
Каритас Врхбосанска надбискупија Дјечији вртић „Света обитељ“ Сарајево	Приватна установа	/	Цјелодневни боравак: 250 КМ ²²⁹
Предшколска установа „Бехар“ Илијаш	Оснивач установе је физичко лице из Ирана, које је уједно и оснивач Основне школе „Ђулистан“ у склопу које дјелује и вртић	/	Цјелодневни боравак (од 6 мјесеци до 3 године): 160 КМ Цјелодневни боравак (од 3 године до поласка у школу): 145 КМ Полудневни боравак (од 6 мјесеци до 3 године): 110 КМ Полудневни боравак (од 3 године до поласка у школу): 95 КМ Програм припреме пред школу: 30 КМ
Предшколска установа „Палчић“ Сарајево	Приватна установа	/	Цјелодневни боравак: 220 КМ Полудневни боравак: 140 КМ
Предшколска установа у саставу СОС Друштвеног центра „Херман Мајнер“ Сарајево	Приватна установа	Више од 30% је самофинансирање.	Цјелодневни боравак: 180 КМ ²³⁰
Установа за предшколски одгој и образовање „Амел и Нур“ Сарајево	Приватна установа егзистира од 1998. године	Све инвестиције у установу сноси донатор и парцијално установа	Цјелодневни боравак (јаслички узраст): 270 КМ Цјелодневни боравак (од 3 године до поласка у школу): 250 КМ Полудневни боравак (јаслички узраст): 210 КМ

²²⁹ 300 КМ за двоје дјеце у цјелодневном боравку

²³⁰ Укључени и краћи програми – енглески, ликовна и музичка радионица

			Полудневни боравак (од 3 године до поласка у школу): 190 КМ
СРЕДЊОБОСАНСКИ КАНТОН			
УСТАНОВА	ТИП УСТАНОВЕ	УДИО ОСНИВАЧА У ФИНАНСИРАЊУ	ЦИЈЕНА УСЛУГЕ ЗА КОРИСНИКЕ
ЈУ „Центар за предшколско васпитање и образовање“ Бугојно	Јавна установа, оснивач Општина Бугојно	60%	Цјелодневни боравак: 140 КМ Полудневни боравак: 120 КМ
Вртић „Свети Фрањо“ Кисељак	Приватна установа, оснивач „Школске сестре Фрањевке“	НВО из Ирске редовно плаћа гријање, струју и воду	Цјелодневни боравак: 180-200 КМ Полудневни боравак: 80 КМ
ЈУ „Дјечији вртић“ Нови Травник	Јавна установа, оснивач Општина Нови Травник	/	Цјелодневни боравак: 140 КМ Полудневни боравак: 70-90 КМ
ЈУ Обданиште „Травник“ Травник	Јавна установа, оснивач Општина Травник	Удио Општине је 60%	Цјелодневни боравак: 120 КМ Играоница: 40 КМ Припремна настава: 30КМ

Дјечији вртић „Дон Ивица Чондрић“ Жепче	Приватна установа	Од Општине добијају приходе од 2.000 до 5.000 КМ	Цјелодневни боравак: 150 КМ Полудневни боравак: 125 КМ Играоница: 100 КМ
ТУЗЛАНСКИ КАНТОН			
УСТАНОВА	Оснивач	Удио оснивача у финансирању	Цијена услуге за кориснике
Дјечији вртић „Аладин“ Тузла	Приватни вртић, оснивач страна организација из Кувајта	Последње три године не добијају средства од оснивача	Цјелодневни боравак: 180-190 КМ Полудневни боравак: 130-140 КМ Играонички програм: 2-3 КМ/часу, односно јаслички узраст 3 КМ/2 часа Програм продуженог боравака: 190 КМ ²³¹
ЈУ „Наше дијете“ Тузла	Јавна установа, оснивач Општина Тузла	52% уплата од Општине	Цјелодневни боравак: 120 КМ Полудневни боравак: 80 КМ
ЈУ Лукавац	Јавна установа, оснивач Општина Лукавац	Општина сноси трошак у износу од 60%	Цјелодневни боравак: 130 КМ Полудневни боравак: 115 КМ
ЈУ Дјечије обданиште „Колибри“ Градачац	Јавна установа, оснивач Општина Градачац	Општина сноси трошак у износу од 50%	Цјелодневни боравак: 140-150 КМ Полудневни боравак: 120 КМ ²³²
ЈУ Дјечије обданиште „Едина Чамцић“ Кладањ	Јавна установа, оснивач Општина Кладањ	Приближно 40% сноси Општина Кладањ	Цјелодневни боравак: 75 КМ Полудневни боравак: 45 КМ

²³¹ Обезбијеђено превозно средство за дјецу која станују далеко 40 КМ

²³² 20% мање од цијене на свако друго и треће уписано дијете

ЈУ „Дјечије обданиште“ Живинице	Јавна установа, оснивач Општина Живинице	Буџет Општине Живинице	Цјелодневни боравак: 100-120 КМ
ЈУ „Дјечије обданиште“ Бановићи	Јавна установа, оснивач Општина Бановићи	Општина 67%	Цјелодневни боравак: 100 КМ Полудневни боравак: 50-70 КМ
ХЕРЦЕГОВАЧКО-НЕРЕТВАНСКИ КАНТОН			
УСТАНОВА	ТИП УСТАНОВЕ	УДИО ОСНИВАЧА У ФИНАНСИРАЊУ	ЦИЈЕНА УСЛУГЕ ЗА КОРИСНИКЕ
ЈУ Дјечији вртићи „Цицибан“ Мостар	Јавна установа, оснивач Општина Мостар	60% Општина	Цјелодневни боравак: 160-190 КМ Полудневни боравак: 120 КМ Социјални програм ²³³ : 60 КМ
Установа „Дјечији вртић“ Мостар	Јавна установа, оснивач Општина Мостар	50% од укупног трошка	Цјелодневни боравак: 160-190 КМ Полудневни боравак: 120 КМ Играоница: 90 КМ
Дјечији вртић „Света Мала Терезија“ Биљковићи, Међугорје	Оснивач вртића „Мајчино село“	Ходочасници донирају дидактички и др. наставни материјал и играчке	/
Установа „Дјечији вртић“ Чапљина	Јавна установа, оснивач Општина Чапљина	20% (6000 КМ мјесечно)	Цјелодневни боравак: 150КМ Полудневни боравак: 100 КМ
Установа за предшколски одгој и социјалну скрб „Мајчино село“ Читлук	/	/	/
ЈУ Дјечије обданиште „Пчелица“ Јабланица	Јавна установа, оснивач Општина Јабланица	82-85% у задње три године	Цјелодневни боравак: 120 КМ Полудневни боравак: 100 КМ Краћи боравак: 70 КМ

²³³ Намијењен дјечи из социјално угрожених породица

ЈУ Дјечије обданиште „Зулејха Бегета“ Коњиц	Јавна установа, оснивач Општина Коњиц	70% оснивач	Цјелодневни боравак: 120КМ Полудневни боравак: 100 КМ Програм „Мала школа“: 45 КМ
СОС Дјечија села Мостар		Вртић се једним дијелом финансира из уплата родитеља. У 2011. години подршку је дао Град Мостар у износу од 5.000 КМ	Цјелодневни боравак: 160 КМ ²³⁴
ЗАПАДНОХЕРЦЕГОВАЧКИ КАНТОН			
УСТАНОВА	ТИП УСТАНОВЕ	УДИО ОСНИВАЧА У ФИНАНСИРАЊУ	ЦИЈЕНА УСЛУГЕ ЗА КОРИСНИКЕ
Дјечији вртић „Љубушки“	Јавна установа, оснивач Општина Љубушки	50% оснивач, остатак кроз уплате родитеља	Цјелодневни боравак: 140 КМ Полудневни боравак: 120 КМ

РЕПУБЛИКА СРПСКА			
УСТАНОВА	ТИП УСТАНОВЕ	УДИО ОСНИВАЧА У ФИНАНСИРАЊУ	ЦИЈЕНА УСЛУГЕ ЗА КОРИСНИКЕ
ЈУ Дјечије обданиште “Мајке Југовић” Добој	Јавна установа, оснивач Општина Добој	56%	Цјелодневни боравак: 130 КМ
ЈУ Дјечије обданиште „Радост“, Братунац	Јавна установа, оснивач Општина Братунац	80%	Цјелодневни боравак: 110 КМ Полудневни боравак: 90 КМ

²³⁴ Категорије које ће бити субвенционисане су: дјеца чији су родитељи учесници програма „Јачање породице“ у склопу СОС Породичног центра и дјеца без родитељског старања бесплатно похађају вртић, дјеца самохраних родитеља, родитеља са инвалидношћу плаћају 50% од цијене, дјеца социјално угрожених породица, према Закону о социјалној заштити, а на предлог ЦЗСР-а, плаћају 30% од цијене, а дјеца чија су оба родитеља запослена 100%.

ЈУ за предшколско васпитање и образовање Дјечије обданиште „Палчић“ Теслић	Јавна установа, оснивач Општина Теслић	Буџет Општине Теслић ²³⁵	Цјелодневни боравак: 115 КМ
ЈУ Дјечији вртић „Невен“ Челинац	Јавна установа, оснивач Општина Челинац	70%	Цјелодневни боравак: 120 КМ
ЈУ за предшколско васпитање и образовање „Лепа Радић“		/	Цјелодневни боравак: 130 КМ
ЈУ Дјечији вртић „Лариса Шугић“ Котор-Варош	Јавна установа, оснивач Општина Котор-Варош	/	Цјелодневни боравак: 120 КМ
Дјечији центар „Бубамара“ Пале	Јавна установа	Буџет Општине Пале (130.000 КМ), уплате родитеља, мање донације, углавном у разном материјалу и намјенски искоришћене	/
ЈУ за предшколско васпитање и образовање Соколац	Јавна установа, оснивач Општина Соколац	Оснивач у највећој мјери финансира установу ²³⁶	Цјелодневни боравак: 130 КМ ²³⁷
ЈУ Дјечије обданиште „Полетарац“ Сребреница	Јавна установа, оснивач Општина Сребреница	95%	Цјелодневни боравак: 50 КМ Полудневни боравак: 30 КМ
ЈУ за предшколско васпитање и образовање „Први кораци“ Власеница	Јавна установа, оснивач Општина Власеница	70%	Цјелодневни и продужени боравак: 90 КМ Полудневни боравак: 50КМ Играоница: 30 КМ

²³⁵ Материјалне трошкове, плате и накнаде запослених у цијелости обезбјеђује оснивач

²³⁶ У посљедње четири године су на трезору Општине Прњавор

²³⁷ 100 КМ за друго дијете, за дијете које иде у обданиште више од 50% радних дана, дјеца самохраних мајки и дјеца инвалида

ЈУ Центар за предшколско васпитање и образовање Бањалука	Јавна установа, оснивач Град Бањалука	Оснивач финансира плате, одржавање вртића, дидактички материјал ²³⁸	Цјелодневни боравак: 165 КМ
Дјечији вртић „Наша радост” Прњавор	Јавна установа, оснивач Општина Прњавор	У посљедње 4 године су на буџету Општине Прњавор	Цјелодневни боравак: 100 КМ

²³⁸ Програм дјече пре полазак у школу као и лиценцирање финансира Министарство просвјете и културе РС, а Министарство здравља РС сноси трошак превенције. Повремено субвенционише и Министарство породице РС

АНЕКС VI – Посјећене установе

Установа ²³⁹	Датум обиласка	Састав делегације предшколске установе ²⁴⁰
ЈУ Дјечије обданиште „Мајке Југовић“ Добој	11. 05. 2011.	- Гордана Цвијановић, директорица
ЈУ Центар за предшколско васпитање и образовање Бањалука	11. 05. 2011.	- Славица Кеча, замјеница директорице
ЈУ за предшколско васпитање и образовање „Лепа Радић“ Градишка ²⁴¹	11. 05. 2011.	- директорица
Дјечији вртић „Наша радост“ Прњавор	12. 05. 2011.	- Милован Василић, директор
ЈУ Дјечији вртић „Невен“ Челинац	13. 05. 2011.	- Љиљана Шикмен, директорица
ЈУ Дјечији вртић „Лариса Шугић“ Котор-Варош	13. 05. 2011.	- Небојша Марковић, директор
ЈУ Дјечије обданиште „Палчић“ Теслић	13. 05. 2011.	- Јела Касаповић, директорица
ЈУ Предшколски одгој и образовање Зеница	16. 05. 2011.	- Едина Хоџић, директорица
Предшколска установа „Синдбад“ Зеница	16. 05. 2011.	- Шефика Софтић, директорица
Дјечији вртић „Дон Ивица Чондрић“ Жепче	16. 05. 2011.	- Едита Вуковић-Антуловић, руководилац
ЈУ за предшколско образовање „Младост“ Какањ	17. 05. 2011.	- директор
ЈУ за предшколско образовање и васпитање „Умихана Чувидина“ Бреза	17. 05. 2011.	- Хамида Нухић, директорица
ЈУ Обданиште „Травник“ Травник	18. 05. 2011.	- Емина Миџић, директорица
ЈУ „Дјечији вртић“ Нови Травник	18. 05. 2011.	- Бранка Кришто, директорица
ЈУ „Центар за предшколско образовање и васпитање“ Бугојно	18. 05. 2011.	- Суада Алибеговић, директорица
Дјечији вртић „Бусовача“	20. 05. 2011.	- Часна сестра Леополда, руководилац
ЈУ „Дјеца Сарајева“	24. 05. 2011.	- Васва Јањетовић, в.д. директора
Предшколска установа „Bi-lingual nursery school“	24. 05. 2011.	- Шази Нурин Сахи, руководилац - Халил Пепић, педагог
Предшколска установа „Палчић“	24. 05. 2011.	- Елдин Карић, директор
СОС Друштвени центар „Херман Мајнер“ Сарајево	25. 05. 2011.	- Азра Башчелија, руководилац

²³⁹ Установе су наведене према временском слиједу обиласка

²⁴⁰ У име Институције омбудсмена обиласке провела консултанткиња на пројекту

²⁴¹ Састанак одржан телефонским путем

Вртић „Свети Фрањо“ Кисељак	26. 05. 2011.	- часна сестра Доминика Аница Анић
Предшколска установа „Бехар“	27. 05. 2011.	- Азра Чехић, директорица
Каритас Врхбосанска надбискупија Дјечији вртић „Света обитељ“	30. 05. 2011.	- Ката Остојић, руководилац - Драгана Пека-Гуска, замјеница
Предшколска установа „Ан-нур“ Хаџићи	30. 05. 2011.	- Цевада Ждраловић, замјеница
Установа за предшколско образовање „Амел и Нур“	01. 06. 2011.	- Бахрудин Куртагић, предсједник Управног одбора установе - Едиса Хавелта, директорица
ЈУ Дјечије обданиште „Едина Чамџић“ Кладањ	07. 06. 2011.	- Адем Каџић, директор
ЈУ „Дјечије обданиште“ Бановићи	07. 06. 2011.	- Ибрахим Ризвић, в.д. директора
ЈУ „Дјечије обданиште“ Живинице	07. 06. 2011.	- Едиса Шљивић, директорица
ЈУ „Наше дијете“ Тузла	07. 06. 2011.	- Шефик Мухаремовић, директор - Јасмила Мехић, координатор ОЈ „Џицибан“ - Индира Шеховић, координатор ОЈ „Јеленко“
Дјечији вртић „Аладин“	08. 06. 2011.	- Џенана Чудић, педагогица
ЈУ Лукавац	08. 06. 2011.	- Нешад Ушановић, директор - Алиса Ахметовић, књиговођа
ЈУ Наша дјеца Грачаница	08. 06. 2011.	- Сенада Ћосо, директорица
ЈУ Дјечије обданиште „Колибри“ Градачац	08. 06. 2011.	- Анђа Хамидовић, директорица
ЈУ за предшколско васпитање и образовање „Први кораџи“ Власеница	09. 06. 2011.	- Милан Деурић, директор
ЈУ Дјечије обданиште „Полетарац“ Сребреница		- Добрила Трифковић, директорица
ЈУ Дјечије обданиште „Радост“ Братунац		- директорица
Дјечији центар „Бубамара“ Пале	20. 06. 2011.	- Миодраг Ћирић, директор
ЈУ за предшколско васпитање и образовање Соколац	20. 06. 2011.	- директорица
ЈУ Дјечије обданиште „Зулејха	21. 06. 2011.	- Есма Прохо,

Бегета“ Коњиц		директорица
ЈУ Дјечије обданиште „Пчелица“ Јабланица	21. 06. 2011.	- Назиха Будим, в.д. директора
Установа „Дјечији вртић“ Мостар	21. 06. 2011.	- Данијела Кегел, директорица
Установа „Дјечији вртић“ Чапљина	22. 06. 2011.	- Озренка Вега, директорица
Дјечији вртић „Љубушки“	22. 06. 2011.	- Недјељко Зовак, директор
Установа за предшколски одгој и социјалну скрб „Мајчино село“ Читлук	22. 06. 2011.	- Часна сестра Лидија Главаш, руководица
ЈУ Дјечији вртићи „Цицибан“ Мостар	23. 06. 2011.	- Мевлида Паликућа, секретар рачуновођа ²⁴²
СОС Дјечија села Мостар	23. 06. 2011.	- Селма Чатић, руководилац

²⁴² Директорица била оправдано спријечена

АНЕКС VII – ПРЕГЛЕД КОРИШЋЕНИХ МЕЂУНАРОДНИХ ДОКУМЕНАТА, ЗАКОНА БиХ И ДРУГИХ ДОКУМЕНАТА

Међународни инструменти

1. Конвенција о правима дјетета²⁴³
2. Опциони протокол уз Конвенцију о правима дјетета о продаји дјете, дјечијој проституцији и дјечијој порнографији²⁴⁴
3. Опциони протокол о дјети у оружаним сукобима²⁴⁵
4. Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима²⁴⁶
5. Међународни пакт о грађанским и политичким правима и Опциони протокол²⁴⁷
6. Конвенција о елиминацији свих облика расне дискриминације²⁴⁸
7. Конвенција против мучења и других сурових, нехуманих или понижавајућих третмана или кажњавања²⁴⁹
8. Европска конвенција о људским правима и основним слободама са протоколима²⁵⁰
9. Конвенција о борби против дискриминације у образовању²⁵¹

Устав БиХ

Саставни је дио Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини, познатијег под називом Дејтонски мировни споразум, који је парафисан 21. 11. 1995. године у америчком граду Дејтону, а потписан 14. 12. 1995. године у Паризу. Текст Устава БиХ представља Анекс IV усвојеног Мировног споразума.

Устав ФБиХ

Усвојила га је Уставотворна скупштина Федерације Босне и Херцеговине на сједници Уставотворне скупштине, одржаној 30. 03. 1994. године. Устав Федерације Босне и Херцеговине ступио је на снагу 30. 03. 1994. године.

Устав садржи и додатак – инструменте за заштиту људских права (укупно 21) који имају правну снагу уставних норми.

Устав РС

Донесен 28. 02. 1992. године. Од тада па до потписивања Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини у Паризу 14. 12. 1995. године мијењан је више пута са XLIII амандмана, а затим прихватањем Анекса IV Устава БиХ донесени су амандмани XLIV-XLI.

²⁴³ Отворена је за потписивање, ратификовање и приступање Резолуцијом Генералне скупштине УН-а 44/42, 20. 11. 1989. године, а ступила на снагу 02. 09. 1990. године, након што ју је ратификовало 20 држава. Босна и Херцеговина је нотификацијом о сукцесији преузела Конвенцију 23. 11. 1993. године

²⁴⁴ Босна и Херцеговина је ратификовала Протокол 04. 09. 2002. године

²⁴⁵ Ступио на снагу 12. 02. 2002. године

²⁴⁶ Република БиХ је сукцесијом 01. 09. 1993. године преузела Пакт који је наведен у Анексу Устава БиХ

²⁴⁷ Република БиХ је сукцесијом 01. 09. 1993. године преузела Пакт који је наведен у Анексу Устава БиХ

²⁴⁸ Република БиХ је сукцесијом 01. 09. 1993. године преузела Пакт који је наведен у Анексу Устава БиХ

²⁴⁹ Међународни уговори 6/08

²⁵⁰ Од 22. 04. 2002. године БиХ је 44. чланица Савјета Европе и писмено се обавезала да ће испунити обавезе садржане у Мишљењу Парламентарне скупштине Савјета Европе, између осталог, да ће потписати и ратиковати Европску конвенцију о људским правима и основним слободама, што је учињено 12. 07. 2002. године

²⁵¹ Унескова Конвенција о борби против дискриминације у образовању коју је СФРЈ ратификовала 09. 10. 1963. године

Статут Брчко Дистрикта БиХ („Сл. гласник БДБиХ“, број 17/08 – ревидирани текст).
На снази је Ревидирани статут Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине, од 06. 05. 2008. године.

Закони

1. Оквирни закон о предшколском одгоју и образовању у Босни и Херцеговини („Сл. гласник БиХ“, број 88/07)
2. Закон о Агенцији за предшколско, основно и средње образовање („Сл. гласник БиХ“, број 88/07)
3. Закон о предшколском васпитању и образовању Републике Српске („Службени гласник РС“, број 119/08)
4. Закон о предшколском образовању и васпитању Брчко Дистрикта БиХ („Сл. гласник БД“, број 10/08, испр. 25/08)
5. Закон о предшколском одгоју и образовању Зеничко-добојског кантона („Службене новине ЗДК“, бр. 5/97 и 11/98)
6. Закон о предшколском одгоју и образовању Кантона Сарајево („Сл. новине Кантона“, број 26/08)
7. Закон о предшколском одгоју и образовању Тузланског кантона („Сл. новине Тузланског кантона“, број 12/10)
8. Закон о предшколском одгоју и образовању Унско-санског кантона („Сл. гласник УСК“, број 3/97)
9. Закон о предшколском одгоју и образовању Посавског кантона („Сл. новине Кантона“, број 8/08)
10. Закон о предшколском одгоју и образовању Херцег-босанског кантона („Народне новине ХБК“, број 5/00)
11. Закон о предшколском одгоју и образовању Босанско-подрињског кантона

Стратешки документи

1. Споразум о заједничком језгру цјеловитих развојних програма за рад у предшколским установама²⁵²
2. Споразум о успостављању Савјета за опште образовање у Босни и Херцеговини („Сл. гласник БиХ“, број 22/09)
3. Акциони план за дјецу 2002-2010.
4. Стратегија развоја предшколског одгоја и образовања у БиХ²⁵³

²⁵² Споразум су потписали: министар образовања Републике Српске, министри образовања свих кантона из Федерације БиХ и шеф Одјељења за образовање Владе Брчко Дистрикта БиХ

²⁵³ Усвојио Савјет министара БиХ у фебруару 2005.

АНЕКС VIII – ЛИСТА СКРАЋЕНИЦА

- БАМ** – међународна скраћеница за конвертибилну марку
- БДБиХ** – Брчко Дистрикт Босне и Херцеговине
- БиХ** – Босна и Херцеговина
- БПК** – Босанско-подрињски кантон
- САТ** (Convention Against Torture) – Конвенција против тортуре
- СЕДАВ** (The Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination against Women) – Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена
- СРС** (Convention on the Rights of the Child) – Конвенција о правима дјетета
- др.** – друго
- ЕСХР** (European Convention on Human Rights) – Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода
- ФБиХ** – Федерација Босне и Херцеговине
- ИССПР** (International Covenant on Civil and Political Rights) – Међународни пакт о грађанским и политичким правима
- ИЦЕРД** (International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination) – Конвенција о укидању свих облика расне дискриминације
- ИЧЕСКР** (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights) – Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима
- Идем** – из истог извора
- итд.** – и тако даље
- ЈУ** – јавна установа
- КМ** – конвертибилна марка
- нпр.** – на примјер
- ОНХР** (Office of the High Commissioner for Human Rights) – Канцеларија високог комесара за људска права
- ОЕБС** (Organization for Security and Co-operation in Europe) – Организација за европску безбједност и сарадњу
- ОШ** – основна школа
- ПРСП** – Стратегија борбе против сиромаштва
- ПТТ услуге** – поштанско-телекомуникационе услуге
- РС** – Република Српска
- РТВ** – радио-телевизија
- СФРЈ** – Социјалистичка Федеративна Република Југославија
- сл.** – слично
- ССС** – средња стручна спрема
- св.** – свети
- ТК** – Тузлански кантон
- UDHR** (Universal Declaration of Human Rights) – Универзална декларација о људским правима
- УН** (United Nations) – Уједињене нације
- Унеско** (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) – Организација за образовање, науку и културу Уједињених нација
- Уницеф** (United Nations International Children's Emergency Fund) – Дјечији фонд Уједињених нација
- УСК** – Унско-сански кантон
- ВСС** – висока стручна спрема
- ВШС** – висока школска спрема
- Зе-до кантон** – Зеничко-добојски кантон